ПАМЯТІ

великого подвижника та ідеольоґа української державности, великого вченого, історика та фільософа, нашого співробітника та друга

ВЯЧЕСЛАВА КАЗИМИРОВИЧА ЛИПИНСЬКОГО

в перші роковини Його смерти це число присвячує

РЕДАКЦІЯ.

Василь Кучабський.

Значіння ідей Вячеслава Липинського.

Є це завше признакою великих історичних особистостей — всеодно, чи це будуть владарі над народами, чи віщі співці, великі полководці, державні мужі або мислителі, — що їхня постать ділає на сучасних і пізніших людей безпосередно як повний достоїнства людський первовзір. Їхнє життя є гідним наслідування праобразом великого життя, їхні чини й їхні думки навязують якийсь таємний звязок між людьми і самою істотою отих великих людей, і ця таємнича безпосередна зустріча родить у душах пізніших поколінь тягу до сповнення нових великих чинів на світі й до висловлення нових високих дум. Так істота Ахілля розбудила істоту Великого Олександра в безпосереднім, повнім живого вогню шануванню отого героїчного праобразу і повела цього нового героя на підбій світу, — і так кожна визначна, переломова історична особистість, ставши праобразом, промовляє безпосередно до споріднених із нею душ почерез століття, ба й тисячоліття.

Але промовляє вона так лиш до споріднених душ. І власне є це одним із найтемніших, найбільш невідрадних проявів новочасного життя, що розріст літературщини й псевдонауковости в останньому столітті кинув оту сіль землі, якою є великі герої, на поталу неспоріднених з ними людських типів. Бо це, що в героїчній особистості важне, — це не назверхні подробиці її життя або твору, тільки її скрита, повна таємничости, заплíднююча до нових великих чинів духова істота. Але ті сотки більших і менших ерудитів, які в силу якогось припадку або примхи беруть собі за невластиве для себе завдання, чи то прослíджувати біографію якогось героя, чи то аналізувати й систематизувати твори його духа, не мають ніякої спорідненості з високим предметом, яким займаються, і тому на ділі не можуть його збагнути, а те, що в результаті їхнього зясування виходить, — це тільки мертва схема на їхній власний малий образ і подобу. Сліпі й глухі для його істоти, вони вважають своїм обовязком зробити героя „загально доступним“, себто „доступним“ для їхнього власного розуміння, і нищать так суттєво-важний образ його життя, присипавши його румовищами подробиць буденщини, серед якої він жив, і „людських слабостей“, які він виявляв, так наче для пізнання того, чим був і є герой, важне знання його

найнижчих життєвих функцій, які кожен виконує, а не найвищих, які виконав тільки він один. Своєю ж аналітичною дестиляцією духової продукції героїв — поскільки ці були чи то віщими співцями, чи особливо мислителями, — оті люди зводять усе, що в цих творах сказано, до мертвих, чисто льоґічних катеґорій, до системи абстрактних понять і доктрин, якими вправді можна ґімнастикувати мозок, але не можна одушевлятись живим вогнем. В цей спосіб ці люди просто нищать у тих творах героїв якраз те, що в них є найважніше, те, що в них якраз найбільше безпосередно й промовляє до споріднених душ і їх манить та пориває, а саме: е т о с і в і з і ю, котру герої висловлюють символом, порівнанням, образом, але котрої ніколи не можна видестилювати й сформулувати льоґічним поняттям. Найвищі, повні найглибшої, віщої мудрости твори духа обезпліднюються осьтак — як обезпліднив модерний „розслід" твори Плятона і як обезпліднює він твори всіх інших героїв духа, яких лиш торкнеться, щоб їх „уприступнити" й „вияснити".

Це скривлення, це розложення шанування героїв, яке вбило здібність до приклонного благовіння перед ними й знизило їх до рівня розуміння „освіченої" вуличної „публіки", привалило інтелєктуалістичними румовищами одиноке джерело, якого живоцільною водою такі духово обезпліднені й розложені часи як наші взагалі можуть себе оновлювати, — те джерело, яким є б е з п о с е р е д н і с т ь відношення вартісніших людей до героїв минувшини і безпосередна передача їхнього живого вогню великих чинів і високих дум у другі споріднені душі. „Популяризація", „уприступнення", „розпропаґування", себто зведення всіх духових вартостей на найнижчий, „масовий" рівень, — це й стало раком, що розточує духове життя нинішних народів, і з цього боку беручи, винахід друкарства став чистим прокляттям для народів. Він уможливив людям, які не мають нічого вартісного висловити, велитенську пасожитну літературну продукцію, яка галапасує на призабутих народами дійсних духових героях, і в цей спосіб він цих героїв до решти відгородив від народів. Адже Гомер, Айсхіль і Плятон, Данте і Шекспір — це не системи доктрин, які можна зреферувати і так зробити самі перводжерела зайвими. Ці духові герої, це є — незамінимі нічим д у х о в і п о т у г и, які несуть у собі вічну оновлюючу, духово запліднюючу силу, але лиш тоді, коли вони натрапляють на споріднену душу, яка восприймає їх н а ї в н о, себто безпосередно, не розторощуючи цього наївного одушевлення ніякими ерудит-

но-критичними рефлєксіями й аналізами, — а стирти скептичної модерної макулятури якраз і нищать таку наївну готовість до одушевленого восприйняття. Можна булоб сказати, що один рукопис Гомера чи Плятона, який з покоління в покоління передається серед якогось „неосвіченого“ народу з рук у руки — з природи речі з одних покликаних рук у другі покликані руки, бо інакше — в непокликаних руках — пропав би, — заплідняючи своїм духом покликані до цього, отже найвище вартісні душі цього народу, є в силі за посередництвом власного творчого ділання отих Гомером і Плятоном духово запліднених одиниць-особистостей витиснути на культурі й життю отого народу, глибшу печать того духа, яким отой прастарий рукопис перепоєний, ніж сотки новочасних едицій Гомера й Плятона, яких безпосередність ділання є спаралізована раком „критичних“ аналіз, — і в цьому й заключається ціле „популяризаційне“ й „дослідче“ нещастя новочасної друкарської преси.

Існує ґрадація, так сказати гієрархія людських душ. Найвищі її щаблі досягають божеського — це є ступні пророчих, Богом надхнених постатей. Найнищі ж губляться в пересічній і нижче пересічної юрбі. По середині світ більше чи менше геніяльних, реформаторських, провідних, переломових постатей. Є на вищих ступнях цієї гієрархії постаті важні для всіх часів, постаті понаднаціональні і понадчасові, такі як Плятон. Є інші, звязані зі своїм часом і народом, але всім їм спільне те, що вони є духовими потугами, що їхнє життя не кінчається з їхньою індивідуальною смертю, тільки ділає, все ширші круги своїм діланням охоплюючи, і цим діланням змінює в якихось ширших чи вужчих розмірах обличчя світу, спрямовуючи позитивні — отже будуючі, творчі — вияви свого народу в такім напрямку, в якім вони не пішли б, коли б даної великої людини серед даного народу не було. Ми кажемо: позитивні вияви, а не вияви взагалі. Бо не це є знаком, що якась людина належить до світу духових потуг, героїв, що вона взагалі струснула своїм народом тільки те, що її життєвий твір ляг у підстави позитивної творчости: оформлення й упостачення народу з хаотичної маси в позитивно співрішаючу про вигляд світу історичну якість. Стєнька Разін струснув московським народом, і цей землетрус ще й по сьогодні дрижить, — але це був тільки землетрус, це було тільки негативне, руйнуюче, бунтарське діло, неспроможне поставити з себе щось нового на місце збуреного. Герої ж належать до світлого, промінного світу постаті і форми, — не до

темної, понурої, зловіщої преісподні нищелюдських, хаотичних потуг, — і тому Стєнки Разіни стоять серед гієрархії людських душ на найнижчім ступні, — на тім ступні, що губиться серед людської черні й шумовиння, на межі між людською й звірячою подобою.

Рідкі є постаті духових потуг серед українського народу. Хмельницький — Шевченко — Липинський: ось і одинокі три, дуже ріжні від себе взаїмно, духові потуги, які він досі вспів видати з себе за час трьохсот літ. Небагато їх — на жаль.... Ділання двох перших відоме — і вже в значній мірі подіями 1917—1921-ого років вичерпане й закінчене. Ні Хмельницький ні Шевченко вже не вистарчають для оновлення українського народу. Ділання ж третього щойно в завязках. Ці завязки „перебалакувати" їх „критично аналізувати", їх системізувати в доктринах, в голих льогічних поняттях, — це було б убити і знищити їх ще поки вони не почали ділати. Одиноким же шануванням В. Липинського — це не „популяризувати" Його твори, тільки їх — читати, щоб вони безпосередно говорили: істота до істоти, і щоб істоту В. Липинського українські люди самі восприйняли, якщо вони до цього здібні, й її в собі дальшим поколінням понесли і передали, не тільки її зберігаючи, але й власною творчістю її розвиваючи і нею свій хаотичний народ оформлюючи, щоби приняв виразну постать.

Адже як твори інших духових героїв, — так і життєвий твір Вячеслава Липинського ні не вичерпується, ні навіть не зясовується якоюсь політичною доктриною, — і тому дуже помилявся б той, хто думав би, що цілість світу ідей В. Липинського заключається в „ідеольогії", чи в „програмі" Клясократичної Монархії на Україні. Помилявся б і той, хто думав би, що вистарчить видестилювати з „Липинського" цю „програматичну" доктрину й „фанатично переконатися" в неї, щоби тепер, після Його фізичної смерти, могти продовжувати ділання Його духа і життя серед українського народу. Коли б було так, що Вячеслав Липинський зміщувався б у льогічних конструкціях якоїсь доктрини, — то він не був би ніякою духовою потугою, здібною оновити свій народ. Він був би лиш пустим, внутрішно беззмістовним інтелєктуалістом на моду тих українських „ідеольогів", що що пів року якусь нову партію організують. Інтелєктуалістом, який вправді є в силі писати „програми", „фанатизувати" і „організувати", але не є в силі робити українських людей по суті іншими, ніж вони передтим були. Бо оновлювати якийсь народ

— це значить його переіначувати, а ніякі „програматичні“ „переконання“ не є в силі змінювати людей по їхній істоті.

Ділання такого „Липинського“, який був би доктринерським інтелєктуалістом, було б такою самою однодніввкою, такою самою миляною банькою, що й „непереможне“ в свій час, чисто квантитативне ділання українських есерів, „захопивших“ у 1917-ому році під свій „вплив“ „міліонові народні маси“. Хліб дійсних духових потуг, героїв, з такої муки не печеться! З „ідеольогій“ у розумінню доктрин і „програм“ ще ніколи не вийшло ніяке живе життя, ніяке відродження й ніяка творчість. Бо значіння мають лиш дійсні ідеї, яких восприйняття вимагає не тільки переміни дотогочасних інтелєктуальних „переконань“ людини, а ще й того, щоб ціла істота людини з усіми її ірраціональними глибинами відповідала істоті даної ідеї. Такими є ідеї Вячеслава Липинського, і це й ставить Його в ряди історично великих, переломових, реформаторських постатей і справжніх духових потуг.

Що ж є істотою цієї переломової в українському життю людини, якщо вона ні не вичерпується, ні навіть не зясовується „програмою“ Клясократичної Монархії?

— Істотою Вячеслава Липинського є той ірраціональний етос, який Його виповнював і який у площині Його політичної діяльности й думки викликував перед очима Його духа образ — ідею Української Клясократичної Монархії, — образ-ідею, себто щось рівнозначне не з „програмою“, тільки з — візією, подібно як ні „конституцією“, ні „програмою“, тільки ідеальною, візіонерною напрямною політичного ділання людей була — Держава Плятона, — візією, повною віщої сили, котра й запевнює їй її майбутню реалізацію на Україні. Правдоподібно не без страшних потрясень і знищень на Україні, поки засвитає день її реалізації, — як аж після страшних потрясень і знищень зреалізувалася колись віща візія Плятона, коли настала відповідна для неї світово-історична година: в Окцідентально-Християнській Державі Середновіччя.

Етосом же, який викликує образ-ідею Української Клясократичної Монархії, є — релігійний етос. Покоїться він на безпосередньому відчуттю людини всією її душею, що нічого на світі не діється в силу безумної случайности або своєвілля, тільки що світ і люди підлягають всеобнімаючим божеським силам. Ці сили звязують усе: і природу і людей і народи в один, повен божеської думки Космос.

Лиш на підставах цього ірраціонального релігійного етосу лиш тоді, коли серед якогось народу існує повна наївного благовіння перед Божеським Абсолютом релігійність, є взагалі можлива й досяжна розвязка питань людського співжиття. Без цього етосу в душі — людина не є нічим, як тільки відірваною одиницею-атомом, несеною вітром „щасливих“ або „нещасливих“ випадковостей пилиною, а народ не є ніякою суцільністю, ніякою цілістю, тільки є хмарою куряви, яка знімається під вітром „масових“ пристрастей, але кожної хвилини може знову лягти на поле, як тільки стане затишно. Людське життя перемінюється тоді в „існування для існування“, воно перестає мати всякий вищий змисл. Напрямною стає тоді „особисте щастя“, — всеодно, чи під видом паразитарного квієтизму, чи задоволювання себе, заглушування внутрішної пустки оцього беззмістовного „життя“, вичерпуючою всі енергії людини, шаленою „діяльністю для діяльности“ й боротьбою для боротьби“. Невиносимими, бо позбавленими всякого вищого змислу стають тоді всі обмеження, які накладає на відірвану людину дана їй від уродження судьба і так стоїть на перешкоді її „щастю“. Змислу не має „бідність“ поруч „багатости“, недужність поруч здоровля, підчиненість поруч панування; адже всі є рівні, бо всі є однаковими атомами, то чому ж має судитися одному це, а другому те? Таким робом „існування для існування“ вимагає невпинного загального бунту проти всього, що людський атом звязує і підчиняє другим: проти держави, соціяльного устрою і навіть проти найосновнішого людського звязку — проти родини. Але ж змислу не має теж і „визволення“ й „воля“ — бо де ж є межі „визволення“ і які духові потуги можуть спинити „війну всіх проти всіх“ після „визволення“? „Грубе насилля“, „право сильного“, „фізична сила“, „диктатура“ являються тоді одиноким рятунком перед хаосом і загладою, — і так спасінням видається тоді введення нової „поневолености“ й „неволі“ на місце тієї, від якої що-тільки наступило „визволення“. Але ж змислу не має й ця нова „неволя“, бо й вона не в силі спинити „війни всіх проти всіх“, бо якраз така „війна“ й є одинокою методою „природного добору“ „найсильніших“, себто здатних для „насильного панування“, і тому не може скінчитися ніколи, бо „найсильніші“ швидко слабнуть і стають лиш „сильними“, а „сильних“ є поруч них багато й ніякі розстріли не вигублять їх до ноги. Так усе попадає в зачарований круг, доходячи циклічним рухом до своєї антитези, перед якою тікає, щоб циклічним рухом знову до неї вернути.

Світ і життя перестають бути реальностями, вони розщіплюються й розкладаються на масу примар і фантомів, які звуться „проблємами". Тисячі „ідеольоґів" мізкують над „проблємами", перекрикаючи один другого. Але ці „проблєми" не мають у тій арелігійній площині, в якій знаходяться, взагалі ніякої розвязки, — ні з економічних" ні національних", ні „соціяльних" ні „державних" „штандпунктів", бо ніякий не є в силі дати людському життю всеобіймаючого змислу, ніякий з них не є в силі оправдати того, щоб людина займала якраз таке, а не інакше місце поруч своїх ближніх. А без поставленя всіх на відповідне для них, місце і серед відповідні для них межі, щоб кожен робив лиш те, що до нього належить, і до іншого не втручався, не може бути ніякої мови про упорядкування хаосу „проблєм" і експльозій.

Але там, де серед якогось народу ділає релігійний етос, — там усе ясне, прозоре, розвязне, там „проблєми" взагалі не існують, бо все займає те місце серед цілости світу, до якого по своїй істоті належить, а біжучі життєві питання розвязуються наївно, безпосередно, здоровим розумом і здоровим, невибуялим імпульсом, усе одно чи війною, чи миром. Місце, на яке людина поставлена судьбою, і межі, серед яких їй призначено ділати й самопроявлятися, є тоді незалежними від її волі, так що не має ніякого змислу проти цієї долі безмірно, скажено, засліплено бунтуватися, тільки є змисл змагатися серед даних меж, не переступаючи їх, не роблючи з себе чогось, чим дана людина по своїй ісоті не є і стати не може. Адже людина не є „індивідуумом", яке може вибирати собі своє місце своєвільно, тільки вона є посланою в низ на землю частиною цілости Всесвіту, частиною посланою якраз на дане, а не на якесь інше місце для сповнення свого життєвого поклику ння, для виконання свого життєвого завдання. Тому не задля самого по собі фізичного існування свого, тільки задля цього вищого змислу свого життя людина терпить і радіє, бореться і гине. І тому вона може мати в собі силу переносити нещастя і класти своє життя в жертву, — бо вона не живе для свого „щастя", тільки для виповнення своєї істоти своїм життям, хоч би й „нещасливим" життям.

Змисл має тоді серед божеського космічного порядку трудяче життя селянина — і не надаремні були радощі і злидні цього життя, ті радощі і ті нещастя, що чергувалися з року на рік у великому ритмі родження росту і смерти і нового родження

природи, серед якої він жив, — не надаремні, тільки для чогось потрібні вони були і за його буття на землі, і в тій таємній хвилині, коли його рука зісовгується мертва з чепіги сохи, а тіло лягає в могилу, щоби ввійти назад у круговорот життєдайних природних соків землі. Змисл має серед отієї єдности божеського космічного порядку теж і життя і смерть лицарів-дружинників. Вони не на те, щоб давати матеріяльні підвалини під творчість свого народу. Межі їхнього життя ширші: їм дано здійснювати вищу думку фізичного існування людей на землі — думку плекання шляхотної крови серед свого роду в інстинктовній відразі до страшного, всеруйнуючого прокляття фізичного й духового звиродніння, — думку закінчування і завершування людського буття на землі славою, — думку вірної служби людям, яких загальний порядок на землі поставив на вищому від них щаблі людського достоїнства, — думку вкінці кладення своїх голов у тій вірній службі законові й порядкові над народами й світом. Змисл мають володарські появи на світі, маєстатичні, королівські постаті, яких буттю дані понадіндивідуальні, цілий народ охоплюючі межі законодавців, що більше: репрезентантів законности, яка — і тільки вона одна — з етнічної зграї робить народ. І змисл має вкінці творчість віщих співців і надхнених мистців, бо своїми піснями, своїми в слово чи в камінь влитими візіями вони підносять духа свого народу до живого, безпосереднього, наївного відчування всеобнімаючого, божеського космічного порядку, вони є джерелом того приклонного благовіння, яким віддихає їхній народ і в щастю і в горю, вони переносять подвиги тих героїв, яким славу співають або монументальні памятники ставлять, у ту площину надлюдського, вічного, у якій індивідуальний людський чин набирає значіння загально-важного, понадчасового, символічного, божеськими космічними потугами осяяного чину. Так усе має безпосереднє відношення до незмінного, непорушного, вічного, і тому все є потрібним, конечним, повним змислу, бо воно має ясно означене місце серед цілости, виразно означений своєрідний ступень серед космічного порядку.

Релігійний же етос є завше етосом героїчним. Є це етос, яким відзначаються могутні, наче з каменя викуті, наче з криці вилиті постаті-„індивідуальности“ в найвищому розумінню цього слова. Бо щоб бути постаттю, для цього за мало гістеричного „бажання“ „виявляти свою індивідуальність“ і длятого, керуючися наче яка комаха примхами, виправляти без ніякого стриму все, що людині завгодно, — як це діється нині. Щоб бути

постаттю, треба віддзеркалювати своїм індивідуальним життям якусь понадчасову космічну силу-ідею, а це буває тільки тоді, коли людина виповняє собою дане їй місце й призначення, спочиваючи сама в собі й не переступаючи даних їй меж, не розгублюючи себе поза тими межами в безплодній хаотичній, позбутій внутрішної правди метушні. І щоб бути постаттю, треба наївно-реалістично здійснювати дане собі достоїнство, з правдою й вірністю самому собі, себто даній собі істоті і даному й призначеному собі місці в світі. Чи це буде — в народі, перепоєному героїчним етосом, — селянин — кожен з них упостачуватиме собою яко вроснена в землю-природу людина якусь сторінку елєментарних сил природи, але упостачуватиме цілий і неподільний наче нерозколена скеля яко праобраз і тип: хто незломну фізичну вітальність природи, хто її підступність, розум і хитрість, хто її мстивість аж до пятого покоління за гріх проти неї. Чи це буде войовник-дружинник — кожен упостачуватиме як одноразова, неповторна в своїх індивідуальних відтінках, а все ж у глибшому змислі як типічна поява якусь вічну потугу-ідею соціяльного життя: хто правдивість і справедливість, хто відданість і вірність, хто понуру дійсність і безоглядність збройної боротьби між людьми. Бо не кожному, лиш постатям на найвищих щаблях людської гієрархії, героїчно-владарським і героїчно віщим постатям є дано упостачувати собою не одну, а багато космічних сил-ідей. Так героїчне, суцільне життя оформлює кожну людину на даному їй місці від найнижчих до найвищих достоїнств, від селянина аж до тих владарських і віщих достоїнств, де потуга і дух людини знаходять свій найвищий вислів і рішають про вигляд народів і про біг історичних подій на століття.

Героїчний же етос не може бути з природи речі інакший як тільки аристократичний. Бо де визначується всьому своя міра і всьому своє місце, там непорушним заложенням мусить бути свідомість про нерівність між людьми, про ріжні ступні людських достойників і призначень, і тому й їхніх прав і управнень, про ступневу будову кожного порядку на світі, у якому нижче стоїть у підвалинах вищому, а вище найвищому: завершенню й упостаченню буття — себто потугу і духа — всього народу у владарсько-королівських і в віщих, божеськими таємницями надхнених особистостях.

Але не каста рішає про місце людини-одиниці серед цього загального, отже державного, людського порядку, одним без

вини приниженість, другим без заслуг державну керму віддаючи, — тільки здатність до провідних функцій серед своєї верстви. І тут аристократичний етос Вячеслава Липинського переходить у клясократичний як останню сторінку загального релігійного Його етосу. Про політичну, державну вагу даної людини рішає безпосереднє відношення між людьми. Ніякі абстракти не втискаються серед народу, опанованого клясократичним етосом, у взаємини між живими людьми й не розділюють їх механічно безоднями мертвих схем і пересудів. Клясократична Держава — це не абстрактна конституція, тільки органічний порядок достоїнств, у якому вище поставлене є сполучене нероздільно з нижче поставленим, сполучене не „організацією" й її „організаційними авторитетами", себто часто-густо ні до чого доброго нездатними бовдурами, — тільки сполучене безпосереднім людським відношенням особистої взаїмної пошани, особистої взаїмної вірности, служби й піклування між людьми, людьми такими, якими вони є, людьми з крови і кости. Закон — це не абстрактна засада й параграф, з якої машиною чисто льогічного думання дедукується „правосуддя" „рівне" для всіх і для всякого випадку, — тільки це є здійснювання живої справедливости, безпощадної, де є гріх проти духа, проти космічного порядку, прощаючої, де є „гріх" проти речей, не духа. Ступні авторитетів — це не припадок більшої чи меншої абстрактної „освічености", чи механічної „посади" й „диплього", — тільки це ступні заслуженої пошани серед ближніх-сусідів своїх, тим вищої пошани серед даної суспільної верстви і серед даного ступня загального достоїнства, чим вищі, чим більше героїчні, мужні, характерні, означені прикмети даної людини серед круга собі рівних, і близьких, і рідних людей, ближніх, сусідів. Але кожен має властивий йому авторитет і заслужену собі пошану: і гордий своєї необхідности кметь, і пишний на свою очайдушність вояовник, і маєстатичний владар. В обличчю Держави всі суспільні верстви рівні, себто всі мають безпосередну співучасть у найвищій державній владі, але величина цієї співучасти нерівна, бо нерівна є вага й значіння самих верств і їхніх функцій у життю цілости — Нації й Держави.

Не „програма", не доктрина, — тільки етос робить Вячеслава Липинського безконечно далеким від „загалу" нинішного українства, такого, яким воно нині — на жаль — є. Короткозоро, плитко і несправедливо було б ганьбити це українство. Ніде на світі, серед ніякого іншого народу не є сьогодні ліпше,

як серед українців. Ріжниця є тільки та, що інші народи мають більшу спадщину спетрифікованої культурної традиції, що ті народи мають більше рутини, так що виховані цими рештками шляхотнішої минувшини люди все ж виявляють хоч дрібку особистої приличности. В українців же ні культурної — хоч би й вже мертвої — традиції, ні навиків рутини з минувшини немає, і тому усе те, чим хворіють усі інші народи, проявляється серед українців більше обнажено, отверто, дикіше, вульгарніше, неприличніше, ніж де інде. Але й стільки всього. Бо традиційні вартості інших народів жили колись виключно завдяки тому, що в їх підставах лежала хоч якась дрібка, якась притухла іскра стародавного, середньовічного релігійного етосу. Але тепер, нині серед нашої доби, Бог відвернув своє лице від народів, і в їхніх душах гасне і загасла остання Божа іскра. Традиція втратила свій вищий змисл, бо не має відношення до Божеського Абсолюту, вона стала в наслідок цього внутрішно мертвою, нездібною розвиватися й рости далі. Вона стала наче стовбурами зісохлого ліса. Це наче ліс і наче вже й не ліс, а щось перехідне між лісом і пустарем, — і оці спетрифіковані стовбури нині на наших очах один за другим до решти миршавіють і з грюкотом валяться на землю. Серед цього процесу „визволення“ людей-атомів із всякого космічного, божеського порядку народи нестримними „поступами“ так таки наглядно, з року на рік, чим гірше дичіють — навіть найкультурніші народи, — і всі один за другим швидко наближуються до того стану, в якому нині вже знаходиться — по правді: „найпередовіший“, „найпоступовіший“, „найбільш революційний і фанатичний“ з усіх европейських народів — український народ. Ось і стільки всього, — отже чого ж якимсь особлившим гнівом пятнувати якраз українство, коли нині — так сказати — „українізується“ цілий світ?

Що значить ціла ця світова „українізація“ — це наглядно можемо бачити кожного дня на західно-українських землях. Брехня опанувала ціле життя народу. Брешуть усі — хто в злій волі, бо йому вигідно „жити“ в каламутній водичці, а хто в „добрій волі“, бо йому здається, що цей розклад можна спинити, якщо засугестіонувати „масу“ „палкими“ фразами й фалшивими „національними легендами“, в які не вірять самі ж оті „провідники“, які все це в поті чола бідними, опущеними, пустими інтелєктами своїми видумують, щоби своїми брехнями „одушевити народ“ і наче встрикненням кокаїни підбатожити його до „вибуху нових

непереможних національних енергій“. Мужно казати свому народові правду в вічі, мужно зясувати йому його дійсне положення, мужно отворити йому очі, що він стоїть перед обличчям смерти — такої смерти, або й ще менш на воскресення подаючої надії смерти, яка вже постигла Наддніпрянщину, — мужно все це робити, не лякаючись ні втрати „популярности“ серед „мас“, ні куль від гістеричних терористів, ні опльовувань і оклевечувань від ріжного шумовиння, що вдерлося до національної преси, — на це не має відваги ніхто. Чесний, зберігаючий якісь засади правди, приличности й чести в громадському життю елємент відсувається від всякої можливости впливу на все те, що дієтся під назвою „національної політики“, бо яка ж прилична людина є в силі конкурувати з демагогами, інтригантами й клеветниками? З верху „революційність“, під сподом хрунівство — ось і ціле те „національне життя“, яке з кожним днем усе виразніше „викристалізовуєтся“. Не „вище моралі стоячі надлюди“ тільки нижче моралі гниючі підлюди чимраз більше монопольно захоплюють в руки „провід нації“ — однакові типи людські, всеодно, чи вони в „революції“, чи в „угоді“ мачають пальці. Була б ще якась іскра надії серед цієї понурої ночі української — і не лиш української, але й загально світової —, коли б цей нездержно поступаючий процес внутрішного перегнивання захоплював лиш горішні суспільні верстви, а не затроював долішних. Тоді були б може надії, що якісь понурі, але здорові хлопи, якісь брутальні, але нерозложені наймити і робітники, маючи до сита всього цього, що на „верхах“ дієтся, зметуть оту Содому і Гомору з лиця землі і відновлять хоч примітивну, але здорову п р а в д у ж и т т я. Але розклад не спиняєтся перед нічим. Простолюддя, яке ще так недавно було на західних землях українських по сутті здорове, патріотичне, готове для жертв, послушне й вірне своїм провідникам, працьовите, чесне, — чим далі, тим більше перемінюєтся в ч е р н ь. Розпуста починає прожирати його вітальність, шириться злодійство й забійство, губляться старі, аристократичним духом перепоєні звичаї, обичаї, закони приличности й чести, пропадає здібність взагалі ще когонебудь і щонебудь шанувати. Народ перестає бути народом взагалі — і на це ніякі верески про „Націю“ нічого не поможуть.

Бог відвернув своє обличчя від народів і на чоло їхнє лягла понура печать прокляття... Нічого нового і небувалого. Ціле новочасне знання історії світу від шістьох і більше тисячів літ свідчить про це, що якраз так як нині завше гинули великі, тисячо-

літні культури серед загального розкладу й гниття. Не є виїмком із загального закону смерти й наші часи. Повний потрясаючої, понурої таємничости цей процес конання народів. Здавалося б — дивлючися на розрухи, експльозії, гін і „темп“, які завше таке конання супроводжають, — здавалося б, що ще ніколи не було серед народу стільки „енергії“ і „життя“, що саме в такий — останній — мент. Цей „темп“ і гін, — це й є те, що завше в таких часах опянює людську чернь, щоб не схаменулась, щоб не спинилась, щоб у своїх „фанатизмах“ не летіла стрімголов в остаточну загладу. А одначе — все це судороги конання, смерти й розпаду. Чим збагнути таємницю цього конання? — Ніяким науковим розслідом історичним її не збагнеш, ніякою аналізою політичних, соціяльних, економічних, національно-біольогічних обставин! Дійсний вгляд у первопричини дають що-тільки р е л і г і й н і о п о в і д а н н я, збережені у всіх святих книгах народів про ті часи, які попереджували часи нової релігійности на світі. Потоп — вежа вавилонська — Содома й Гомора, — ось ці біблійні оповідання про конання і смерть культур, — може й таких прастарих культур, що їхні сліди нині морями залиті, так що ніякий археольог не є в силі дати „наукову“ вістку про них. Але релігійні оповідання не є звязані ні з часом, ні з народом, — вони вічні і завше правдиві: і вчора, і нині, і завтра. Скрізь один мотив у них: народи гублять свій первісний наївний релігійний етос, вони бунтуються проти божеського космічного порядку, свій змисл вони перестають бачити в божеськім, а знаходять в „існуванню для існування“ і „боротьбі для боротьби“, в „щастю на землі“, в „темпі“ „індивідуалізму“, в виснажуванню своїх енергій, у матеріялізмі „вавилонських веж“. І Бог відвертає тоді своє обличчя й на світ лягає — Боже прокляття. Це прокляття можна було б відвернути. „Коли буде в Содомі пятдесят праведників у городі, помилую ввесь город і все місто задля їх, рече Господь. Не погублю і десятьох ради!“ — Але й десятьох праведників у Содомі не знаходиться — і тоді прокляття входить у силу і дійсність. Бо „народи є думками Бога“: вони гинуть, коли Бог перестає думати їх. Тяглість роду людського і тяглість історії від цього не вгаває: на місце померших Бог думає нові народи... Ось і розвязка тієї понуро-таємничої події, якою є кінець світів, народів, культур...

В чім же заключається хоч промінчик надій на будуче серед наших зловіщих часів? Завше було так, що сіль землі між засудженими на загладу народами з відразою відверталася від за-

гального розкладу і, повернувши своїм духом назад, до цих духових перводжерел, з яких їхній народ брав давніше живі соки свого росту, ці духові вартості собі упритомнювала. Ця сіль землі включувала осьтак у себе всю живу істоту минувшини свого народу і так зберігала їх перед загладою. Так наче новим зерном, новим посівом ставала ця сіль землі, — завязком вагітним, повним внутрішних сих кільчення, стужених за тим, щоби впасти на новий, непочатий, нерозложений, плодючий грунт. Грунтом же тим були досі в історії світу завше — варварські народи. Ці примітивні, але здорові, бо повні архаїчно-релігійного етосу і опановані трівкою моралю свого життя потуги вривалися вогнем і мечем у занепавші Содоми й Гомори, довершуючи так на них Божого суду, — і вигубивши там усе загуби гідне, сідали на його місце. У ці непочаті, варварські душі й передавала тоді та сіль землі, яка ще в Содомі й Гоморі збереглася, свої духові завязки, і ці — сполучившися з вродженими таланами варварських душ — розгорталися на ново, проходючи всі ступні росту культур: від кільчення архаїчних часів почерез розріст коріння, пня і гонів середновічних часів і почерез розквіт клясичної культури з завіщаних їй середньовіччям пучків, аж до спілости овочів пізних часів і до вянення, сохнення, упадку і гниття часів кінця і конання...

Але нині ніде вже на світі варварських народів немає. Модерна цивілізація включила їх усіх у загальний процес гниття, — як включилося в цей процес і наше власне, ще недавно більшменше здорове, варварське, простолюддя. Світ іде отже в добу загальних внутрішних переворотів самовинищування, — добу, якої передсмак — покищо слів, але небаром теж і діл — подає нам нинішна заїла внутрішно-українська гризня. Де ж шукати тут нових надій?

Ці надії містяться в тому, що серед нинішного хаосу скрізь зарисовується серед народів процес відділювання їхньої соли землі. Скрізь ця сіль землі засклеплюється сама в собі, резигнуючи з того, щоб як стій, негайно „оздоровлювати“ „масу“. Серед цієї солі землі відбувається велитенська духова переміна, — переміна, яка страшним зусиллям очищує душі цієї солі землі від усієї нечистоти наших гнилих часів і кристалізує в цих душах новий етос, повен архаїчної сили й пружиности. Це є етос з природи речі релігійний, героїчний, і аристократичний, — бо іншого етосу архаїчні часи не знають. І всі надії ще тільки на цьому держаться, що може після тієї загаль-

ної різні, яка нині помалу, але невідхильно на світ надвигається, після тієї руїни, на якої початках стоїмо, відбудеться не менше таємничий процес, що й конання народів: процес нечайної мутації, нечайної переміни субстанції нинішних етнічних мас, такої переміни, яка зробила б їх здатними ще раз приняти в себе, скільчити й до нового росту довести завдяки етосу їхньої соли землі.

Такою сіллю української землі є — Вячеслав Липинський, і тому він є духовою потугою України. Чудес ніяка духова потуга людська довершувати не може. Неспоріднених душ, душ змучених, мертвих і гнилих, ніяка духова потуга оновити, відродити, новим життям надхнути не в силі. Це в силі зробити тільки чудо мутації самої субстанції гнилого передтим народу, але таке чудо сповнитись може тільки тоді, коли б сам Бог своє обличчя назад до якогось пропащого народу повернув і сам Бог на ново цей народ думати почав... В цьому лежить причина невдачі спроби Плятона зреалізувати свою ідею держави зі сиракузанським тираном молодшим Діонізієм і його сиракузанським народом, бо сама субстанція цього тирана й народу до такого великого чину не надавалась. В цьому, і тільки в цьому, лежить найглибша, суттєва причина, чому перша гетьманська організація — це збіговище припадкових, мертвих і гнилих людей — скінчилася катастрофою для Вячеслава Липинського. Кому була б охота взагалі займатися цим збіговищем, його „монархами“ й „особистостями“? Аджеж мало на Україні таких збіговищ? Але це збіговище каже, що „Липинський його ідеольог“, — і це є одна-одинока причина, яка не дає проходити попри це збіговище — мовчки. Є хрущики, що живуть із гриження книг. Отакими хрущиками й була „ідеалістична“ й „особисто чесна“ частина отого збіговища, хрущиками, що загніздилися в „Листах до братів-хліборобів“ і думали — і все ще думають, — що вони „вміщують в себе“ „ідеольогію Липинського“ і навіть „є її співтворцями“, коли гризуть букву за буквою цієї книги, самі не маючи нічого спільного з тою істотою, тим духом, тим етосом, якими вона перепоєна. Говорячи про Гетьманщину, величаючи її, Вячеслав Липинський мав на оці образ-ідею, яка виходила з його власної, повної віри душі: це була правдива легенда Гетьманщини, бо цей образ-ідея свідчив не про те, якою Гетьманщина з 1918-ого року на ділі була, тільки про те, якою вона в ідеальному аспекті бути повинна б, коли б мала в собі той

етос, яким перепоєний був сам Вячеслав Липинський. Але розуміння цих хрущиків так високо не сягало — і не сягає. Їх завданням стало для „пропаганди“ „зідеалізувати“ таку Гетьманщину, якою вона була на ділі, в повній свідомості того, що в дійсності було в тій реальній Гетьманщині цілком інакше, ніж вони в своїх „науково-історичних“ і „пропагандивних“ „творах“ її описують. Ці хрущики думали — і думають, — що правда полягає на тому, щоби щось в себе вперто вмовляти і вмовити, всеодно, чи воно є дійсне чи недійсне, і що в цей спосіб вони „творять“, свому „на національні лєгенди такому бідному“ народові „національну лєгенду для піднесення духа“, — на ділі ж „творили“ — і „творять“ — тільки ще одну зайву брехню в повнім неправди українськім життю. В імя тієї „лєгендарної“ брехні заїло нищать і руйнують вони сьогодні дійсного духа Вячеслава Липинського — всіми способами, бо по їхньому „ціль освячує середники“. При цьому „цитують“ „Липинського“ і „покликуються“ на „Липинського“ на „доказ“, що „говорять правду“. Це щось так, наче б хтось — говорячи неправду — покликувався на те, що всі його слова стоять у словнику, а словник чейже не бреше. Але брехнями й фалшивими „лєгендами“ й „ідеалізаціями“ ніякий народ оновитися не може, лиш може покласти на все своє життя клеймо малоросійської оперетковости, у якій усі змагання сміхом і ганьбою і позорищем поміж народами кінчаються, — а як дорого коштують народ такі перелицювання й „лєгенди“, цього відстрашаючим доказом те, як дорого вже поплатився в 1917—1921-ому роках український народ за свою повну брехні „лєгенду“ й „ідеалізацію“ гайдамаччини — гніздища розбишацтва. Вірою й правдою, правдивим етосом і правдивими лєгендами оновлюються людські душі і цілі народи, але серед збіговища першої гетьманської організації не було здібности до віри і правди, лиш була здібність до „тактики“ й інтриги, до метушливости й „масової“ агітації, — і тому вона скінчилася загальною зрадою тих, хто себе „учнями“ Вячеслава Липинського уважав і все ще — загубивши всяку честь і сором — уважає проти виразної, повної трагічної великости заборони — проклону, яку Він поклав між себе і те збіговище.

Але ця духова потуга, якою є Вячеслав Липинський, є в силі промовити безпосередно до споріднених душ, і цьому ніякі інтриги, клевети, крутійства й „тактики“ Його ворогів нічого не зарадять, — до тих душ, у яких збереглася хоч якась тінь, хоч якась дрібна жмінка Його власного релігійного, героїчного

й аристократичного етосу. І ця духова потуга є в силі цю тінь, цю дрібку шляхотного етосу наче іскру Божу в душах роздмухати в полумя.

Так повстає, так завязується і так розгортається **новий духово-політичний принцип** на Україні з духа того героя цього принципу, яким є **Вячеслав Липинський**. Несказано повільно, з величезним напруженням волі, серед матеріяльних злиднів, серед терпінь, невдач і нещасть, переслідуваний лютою ненавистю, втоптуваний знаругами й клеветою своїх ворогів у болото, — проти всієї „40-міліонової нації“ української, для якої хаотичного й рабського духа цей принцип влади і підчинення є органічно чужий, — розгортається цей новий **клясократично-монархічний принцип**. Нікому ніякої „конкуренції“ він робити не хоче, нікому його „маси“ відбирати не збірається, ніякою, ні „зовнішною“, ні „внутрішною“ „реальною політикою“ на моду нинішних українських коншахтів займатися він і на гадці не має, бо в нього є важніші і достойніші завдання ніж безвиглядно і безнадійно борикатися з українськими „масовими“ заразами: завдання **оформлювання свого власного внутрішного життя клясократичним етосом**, поки перепоєні ним людські сили зміцнюють настільки, щоби стати здатними упорядкувати український хаос **внутрішною єдністю народу**. Але „неприхильна невтральність“ „загалу“ сотками очей і сотками вух стежить за кожним рухом, кожним словом цих клясократично-монархічних людей. Підозірливість оправдана! — Бо оце повний затухлої плісні, понурий, темний, гнилий льох український почуває — так глухо, як взагалі льох почувати в силі, — що промінна, героїчна істота Вячеслава Липинського виломлює в стінах цього мертвого льоху пролом, щоби свіже повітря в нього увірвалось, щоби жмут сонця поразив темну ніч українську. І всяка плісень ворушиться неспокійно, бо чує, що якщо це довершиться, то всій цій плісні кінець прийти може — не від безнадійного борикання з поодинокими „особистостями“, з тією чи іншою „індивідуальною“ клітиною цієї плісні — бо що ж поможе таке нищення зарази, коли на місце одної знищеної льох український сотню нових клітин плісні плодить? — тільки від свіжого повітря і сонця, які лиш одні можуть знищити всю плісень — — **нараз**!

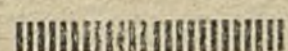

Маріян Козак.

З життя і діяльности Вячеслава Липинського.

З минулого родини Липинських. — Студії та перші твори. — Громадська і наукова діяльність. — Велика війна. — Революція 1917 р. — На становищі посла. — На еміграції: Райхенав, Берлін, Бадеґ. — Оборона чистоти ідеї. — Останні хвилі. — Похорони. — Історичне значіння.

Липинські — стара шляхетська родина. Їх родове гніздо — Ліпіни в Землі Нурській на Мазовші. Липинські, гербу Бродзіч, поселилися в XVIII. ст. на Поділлі. Йосиф Антін Липинський — дрогицький стольник та „панцирний товариш“ — придбав (1759) на Поділлі село Теремківці. Його син Антін, власник Ямпольчика на Поділлі, підкоморій камінецький, від 1805 р. повітовий маршал шляхти — мав сина Фабіяна. Фабіян Липинський — був хорунжим, граничним суддею, маршалом шляхти ольгопільського повіту та предсідником Головних Судів подільської ґубернії. Володів значними маєтками: Лоївцем, Рибним, Демівкою, Йосифівкою, Любомиркою та Марківкою в повітах: ушицькім, могилівськім і ольгопільськім. Його син Володимир Северин Маріян Липинський (* 1814 — † 1883) — дід Вячеслава Липинського — дістав за жінкою Затурці на Волині. Син Володимира — Казимир Сильвестер Антін Липинський (* 1844 — † 1915) — це батько Покійного.

Бл. п. Вячеслав Вінкентій Липинський вродився 5/17 квітня 1882 р. в Затурцях. Вчився в ґімназіях в Луцьку і Києві. В громадськім українськім життю В. Липинський став брати участь ще як учень І-ої київської ґімназії. Його першим виступом на громадському полі — була організація українського гуртка в польській київській ґімназійній корпорації. Цей гурток, зложений зі самих римо-католиків, вступив із-за своїх українських тенденцій в гострий конфлікт з рештою корпорації. Це було причиною, що члени гуртка стали шукати опертя серед близьких їм елєментів між зросійщеною українською православною молодю київських ґімназій. Так прийшло до зближення з гуртком, що був під впливом і проводом тодішнього студента київського університету К. В. Квітки.

В 1901 р. відбувся в Києві зїзд представників польських ґімназійних корпорацій на Україні. В. Липинський виступив на цьому зїзді з домаганням, щоби створити одну територіяльну організацію шляхом обєднання тих корпорацій з гуртками української православної молоді. Зїзд не приняв цього домагання. В. Липинський і представник української православної молоді — Б. Матюшенко покинули зїзд. В. Липинський і кількох його однодумців виступили з польської і остались остаточно в тодішній київській ґімназійній українській громаді.

Після скінчення І-ої київської ґімназії в 1902 р. В. Липинський відбув військову службу в драгунськім ризькім полку, що стояв в Кремянці.

Вийшовши з війська, В. Липинський вступає до Ягайлонського Університету в Кракові. Тут студіює спершу агрономію, а опісля історію на фільософічному факультеті до 1906 р. В Кракові В. Липинський належав до Української Академічної Громади та старався приєднати до неї своїх товаришів з Великої України. Це були переважно студенти агрономії. По свойому походженні — вони належали до польсько-української правобічної шляхетської верстви. В. Липинський був серед своїх товаришів в Кракові дуже люблений і шанований.

Після закінчення університетських студій в Кракові та Женеві в 1909 р. — господарить в маєтку Русалівські Чагари на Ушанщині.

Письменницьку діяльність почав В. Липинський в 1908 р. статтею в „Раді“ та історичною розвідкою про Данила Братковського, надрукованою в „Літ. Наук. Вістнику“ в 1909 р.

В. Липинський вже в часі університетських студій зібрав багато цінного історичного матеріялу. В зимі 1907/8 р. В. Липинський лікувався в Закопанім разом з В. Доманицьким. Доманицький спонукав В. Липинського оголошувати друком зібрані матеріяли. В 1909 р. виходидь під псевдонімом Nobilis Ruthenus: „Nasze stanowisko na Rusi-Ukrainie“ (Zagajenie prywatnego zebrania w K... w lutym 1909 r.). В цьому самому році видає В. Липинський другу свою історично-публіцистичну працю „Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów“. Ця книжка повстала з відчиту, прочитаного осінню 1908 р. на зібранню місцевих дідичів в Умані і повтореного опісля в Києві та Луцьку. У тих своїх перших творах В. Липинський пропагує ідею участи української шляхти польської культури та римо-католицького обряду в політичному та національному відродженні України. Для поширення тієї самої ідеї В. Липинський засновує в 1909 р. часопис „Przegląd Krajowy“. Але польські націоналістичні чинники боялися „втрати“ впливу на українську шляхту польської культури. Вони ж хотіли бачити цю шляхту завсіди на послугах Варшави. Кириня польських шовіністів та цензурні перепони стали причиною припинення „Przeglądu Krajowego“.

В. Липинський занимається науковою працею та архівальними студіями. „Генерал артилєрії Великого Князівства Руського“, в 1909 р. „Серіянський соймик в Киселині на Волині в маю 1698 р.“ в 1910 р. — це вислід тих історичних студій. В 1912 р. вийшла в Кракові під редакцією В. Липинського книга п. з.: „Z Dziejów Ukrainy“, присвячена памяті подвижників ідеї служення шляхти польської культури — Україні — Володимира Антоновича, Павлина Свєнціцького і Тадея Рильського. Побіч цілої низки менших історичних студій — помістив В. Липинський в цьому збірнику дві великі монографії, присвячені історії Хмельниччини: „Stanisław Krzyczewski“ (Z dziejów walki szlachty ukraińskiej w szeregach powstańczych pod wodzą Bohdana Chmielnickiego) і „Dwie chwile z dziejów porewolucyjnej Ukrainy: I. U szczytu potęgi. II. Na Przełomie“. Обі ті праці були переломові в розвитку української

історіоґрафії: вони започаткували — державницький напрямок — в українській історичній науці. Побіч цього вони були надхнені гарячим самостійницьким духом. Тому і фахова критика і читачі з-поміж ширшої громади витали цю книгу з правдивою радістю. Вона придбала авторові авторитет і славу. Українське Наукове Товариство в Києві іменувало В. Липинського своїм членом. Наукове Товариство ім. Т. Шевченка у Львові вибрало В. Липинського своїм дійсним членом 4. березня 1914 р.

В. Липинський виявив себе великим істориком. Але ціле своє життя волів творити історію, ніж її писати. Тому побіч наукової праці живо інтересується громадським життям.

Тоді, на передодні великої війни, в звязку з міжнароднім положенням серед наддіпрянських еміґрантів в Галичині, виринула думка видавати політичний орган під кличем державної самостійности України. Було це в 1911 р. А. Жук, Л. Юркевич, В. Степанківський — це були ті еміґранти. Вони притягли до своїх нарад також і В. Липинського. В. Липинський був викінченим самостійником, без орієнтації на чужі сили. В. Липинський доказував, що розвиток українського народу в Росії неможливий, що Росія не має завдатків для конституційних форм життя, що українці нічого не здобудуть культурництвом, опертим на етнографічних окремішностях. В. Липинський зазначував, що шлях клясової боротьби тут до нічого. Клич клясової боротьби не притягне до української справи культурних, але зденаціоналізованих верств, доки вони не побачать в українській державності власного інтересу. Цілий нарід треба обєднати біля клича визволення України. В. Липинський вже тоді не вірив в демократію і вважав шкідливим боротися за демократизацію Росії. На Його думку рос. демократія може таксамо добре гнобити українців як і царат. В. Липинський був також противний австрофільству. В. Липинський доказував, що без держави нема нації і що українці так довго не стануть нацією, як довго не здобудуть власної держави. Між учасниками нарад були також прихильники монархічної ідеї. До них належав В. Липинський. Обмірковувалися ріжні можливості: згадували про одного зі синів Вільгельма II. — Йоахима, про синів арх. Франца Фердинанда, а також про секундоґенітуру Романових на українському престолі.

Новий самостійницький орган рішено назвати „Вільна Україна". В. Липинський дав до нього велику, досі недруковану статтю п. з. „Другий акт". Одначе ціла справа закінчилася покищо на дискусіях, переписці та збиранні літературного матеріялу. Але в звязку з тими спробами народилася пізніше ідея „Союзу Визволення України". В. Липинський склав меморіял в справі „С. В. У." Його оригінал спалив по приході москалів до Львова пок. К. Паньківський.

Прийшла світова війна. В. Липинський завсіди обстоював потребу отвертої боротьби з Росією. В. Липинський завсіди від ґімназійних часів пропагував ідею самостійної української державности. Від нечисленних тоді українських самостійників В. Ли-

пинський відріжнявся тим, що одинокою силою, здатною до здійснення тієї ідеї — вважав українську землевласницьку, хліборобську верству. Для національного усвідомлення тієї шляхетської верстви польської культури — В. Липинський писав більшість своїх передвоєнних творів по польськи. На жаль з вибухом війни — та верства була незорганізована і непідготована до відіграння політичної ролі на Україні: вона бере участь у світовій війні в рядах російської армії. Це примусило також і В. Липинського до участи у війні по стороні Росії.

Як старшина резерви драгунського Новотроїцького-Катеринославського полку — В. Липинський відбуває східно-пруську кампанію в II. російській армії ген. Самсонова. Тут надірвалося основно Його здоровля. Після битви під Таненбергом — В. Липинський перемок на розвідці до нитки. Колись — в 1908 р. — В. Липинський лічив в Закопанім плєврит. Залічена тоді недуга відізвалася на Мазурських Озерах. В. Липинський дістав вибух крови. Тоді Його приділено в листопаді 1914 р. до кінних резерв, що стояли зразу в Дубні, опісля в Острозі, а врешті в Полтаві. Тут дочекався російської революції. Здійснилася Його найдорожча мрія: Україна входила на шлях власного державного життя.

В. Липинський приймає участь в творенні українських кавалєрійських військових частин та політично організує з місцевими дідичами консервативні хліборобські елєменти на Полтавщині. Як консерватист-хлібороб В. Липинський скептично ставиться до політики Центральної Ради і не бере в ній ніякої участи. Зате активно піддержував В. Липинський гетьманство, що було в основі-твором хліборобської верстви без огляду на всі його великі хиби і без огляду на політичну хиткість начальника гетьманської держави — п. П. Скоропадського — В. Липинський бачив в гетьманстві здорові зародки реальної української держави.

В червні 1918 р. призначено В. Липинського надзвичайним посланником та уповноважненим міністром Української Держави при уряді Австро-Угорської Монархії у Відні. Тут він обміняв ратифікаційні грамоти Берестейського Миру з представниками німецього імператора та болгарського царя. Не дійшло до обміну ратифікаційних грамот з Австро-Угорщиною: вона вела тоді польонофільську політику та не додержала тайної точки Берестейського Миру про поділ Галичини, чого гаряче домагайвся В. Липинський. Вкінці австро-угорський уряд погодився на ратифікацію, але це вже було запізно. Прийшов розвал Австро-Угорської Монархії. Виготовлені ратифікаційні грамоти осталися необміняні.

Тоді — в 1918 р. — стала на Україні дуже популярна книжка В. Липинського „Z dziejów Ukrainy". „Діло" з 15. VIII. 1918 р. помістило „Лист з України", в якому читаємо:

„Популярною серед української інтелігенції в Галичині була книжка теперішного посла укр. держави у Відни п. Липинського „Z dziejów Ukrainy". Не знати, чи автор був певний, що його книжка відограє колись таку велику ролю в життю української держави. Наклепи польської преси на укра-

їнство, — а спеціяльно на українську державу — заєдне вислізування (?), відсуджування українського народу від всякої культури, твердження, що в українськім суспільстві жиє лиш дух руїни й анархії — обурили багато тутешніх одиниць, які були римо-католиками і стояли осторінь українського життя. Ці люди почали вертати до українства — українською мовою і то гарною володіють добре, бо навчились її прямо від народу. Поміччю в повороті до народу стала книжка п. Липинського. Трудно її дістати, а за відступлення платять грубі гроші. І зустрінете нині ще недавного „нібито" поляка, як він з завзяттям студіює цю книжку, а наслідок — він віднаходить себе — він стає українцем. І приходиться мені — коли на те гляджу — сказати щире „спасибі" авторові, бо ролю, яку сповняє сучасно його книжка, згодом щойно належно українське громадянство оцінить".

Тимчасом недобре діялося на Україні. Український консерватизм показався розложеним і нездібним до виконання тих історичних завдань, які на нього історія поклала. В слабохарактерній хиткості правителів і нічим необмеженому хамстві революційної опозиції пропали всі можливості. Прийшло повстання проти П. Скоропадського. Скоропадський відрікся гетьманства. Прийшла Директорія. В. Липинський хотів покинути становище посла у Відні. Але близькі приятелі намовили Його, не робити цього.

Після перемоги Директорії через Відень покотилася повінь дипльоматичних місій. Одній з них, через М. Левицького, Директорія поручила повідомити Вячеслава Липинського про Його звільнення з гідности посла, а тимчасове ведення посольства віддати урядовцеві посольства М. Троцькому. Коли про це довідався пок. М. Василько, що тоді жив у Відні — то впав в жах. Він зумів намовити М. Левицького не передавати цього наказу. В той час почалися заходи, щоби Директорія змінила своє рішення. Це вдалося. В. Липинський лишився послом, сподіваючися рятувати що можна з державної руїни і склавши заяву, що він монархіст. Присяги Директорії не зложив. Після розстрілу Болбочана, в червні 1919 р. В. Липинський зголосив своє уступлення. Спочатку лічився в санаторії „Гутенбрунен" в Бадені. Осінню 1919 р. він передає справи посольства радникові В. Полетиці й оселюється в Райхенав. Опісля, нераз жалкував, що дався намовити до залишення на становищі посла.

В Райхенав прожив майже безвиїздно до осени 1926 р. В 1925 р. пробув 6 тижнів в санаторії „Вінервальд" в Перніц. В Райхенав заснував в 1920 р. „Укр. Союз Хліборобів Державників". Тут повстала „Україна на переломі" (видана 1920 р.), „Релігія і Церква в історії України (вид. в 1925 р.) та відомі „Листи до Братів-Хліборобів", (видані окремою книгою в 1926 р., а спершу друковані в „Хліборобській Україні").

Денний порядок у В. Липинського в Райхенав, коли він був ще здоровіший був такий: Вставав рано. В зимі коло 6 год. В літі перед 5-тою. Сам варив чай в електричному горнятку. Не любив, щоби йому господиня перешкаджала, встаючи також рано. Після снідання сідав до праці. Писав „Листи до Братів-Хліборобів", або інші статті. По 11. годині приходила почта. Тоді читав листи і писав відповіді. В 1. годині обідав. Але дуже часто

запізнювався, коли не був готовий з листами. Після побуту в санаторії „Вінервальд" продовжував лікування в той спосіб, що зо дві години лежав на бальконі, чи це було в літі, чи в зимі. Після підвечірку в год. 4. продовжував працю: писав, читав книжки і ґазети. По вечері, що бувала між 7. і 8. год. дещо сидів і розмовляв. По 9. ішов до ліжка, але ще довго читав. Ще з вечора укладав собі плян на наступний день і був страшенно невдоволений, коли щось стало на перешкоді. Дуже не любив несподіваних відвідин. Про те треба було його сповіщати заздалегідь. Після підвечірку, якщо була гарна погода, ходив в неділі і свята на прохід, в будні дні відносив почту. Придержувався свят, хоч в ранці дещо працював. Майже кожної неділі чи свята ходив до церкви. Підчас різдвяних і великодніх свят припиняв всяку роботу. Коли жив в Райхенав — ходив до церкви. В Бадеґу вже не міг цього робити. На ті свята робилося традиційні страви як куття, пасха і т. д., при чому раніше і сам приймав участь в їх приготовленні. Молився щодня. В хаті, у „вонцімер" було розпяття і стара фамілійна ікона. Дальше висіли на стінах гравюра Б. Хмельницького та фотографічні репродукції старих родинних портретів. Раніше висів також портрет П. Скоропадського, але пізніше зняв його.

Для наукових праць робив В. Липинський на кусках паперу ріжні нотатки, посортовані відповідно до змісту по ріжних ковертах. Таких невикористаних нотаток залишилося біля тисячі. Статті писав В. Липинський сам. Спочатку ладив чорновик. А вже після двох (а часом і більше чорновиків) переписував на чисто. Для друку чистописи переписував п. М. Ципріянович. Частина його великого листування велася на машинці. Але майже ніколи В. Липинський не диктував листів. Вони були написані власноручно і тільки переписувалися. Пізніше, коли погіршився стан здоровля В. Липинського і було йому тяжко писати — диктував більшість листів. На книжках і газетах часто робив замітки. З ґазет робив вирізки. Постійно читав „Діло", краківський „Час" і „Український Голос" (коли ред. був ще проф. Д. Греголинський). З німецьких газет читав „Фолькс Цайтунг", яка йому подобалася тим, що там були свіжі інформації і писалося обєктивно, без партійної закраски.

В осені 1926 р. В. Липинський проти своєї волі переїхав до Берліна, куди його покликано для праці в Українськім Науковім Інституті. З наказу лікарів покинув він в осені 1927 р. Берлін та повернув до Австрії. Спочатку зупинився в Мірцушлягу. Опісля лічився в санаторії в Афленці і поселився в Наймаркті в Стирії.

Від першої хвилі повороту до Австрії, шукав невеличкого дому, щоби оселитися в своїй хаті і завести господарство. Довгі пошукування нічого не принесли. В. Липинський вже хотів побудувати домик в Наймаркті. Цілком принагідно найшов одного дня оповістку про продаж дому в Бадеґ. Околиця йому подобалася, дім був недорогий — 5.500 шел. — і до нього належав ще

один йох грунту. Але дім був в такому стані, що навіть здорова людина не могла в ньому жити. Конче треба було дім переробити і дещо добудувати. В. Липинський передав роботи будівничому та залишився в Наймаркті. Але робота йшла так пиняво, що В. Липинський мусів сам переїхати до Бадегу, оселитися в селянській хаті та доглядати роботи. В перших днях жовтня 1928 р. поселився у власному домі. Дім придбав завдяки фінансовій піддержці своїх братів Д-ра Станислава Липинського зі Затурець та Д-ра Володимира Липинського, лікаря в Луцьку.

В Бадегу В. Липинський почувався вже куди гірше і порядок дня був у нього цілком іншим ніж в Райхенав. Під вечір мав дуже часто приступи задухи. Тому просто боявся скоро засипляти і гасив світло не скорше як в 12. годині. Тепер не міг вже і так скоро вставати, як колись в Райхенав. Якщо почував себе краще, то вставав коло 9. год., сідав за стіл, працював або писав листи, коло 10 — 11 год. виходив на двір (в зимі майже не міг виходити). В 1. год. був обід. В. Липинський лежав в розкладаному ліжку у „вонцімер" та їв в ліжку. Після обіду від 1—2 години лежав спокійно. Потім або читав щось, або робив замітки. Під вечір, якщо почував себе краще, виходив на двір і сидів на терасі перед хатою.

В Бадегу завів В. Липинський в 1930 р. раціональне куроводство. Праця була тут поділена: теоретично працював В. Липинський, практичні доручення виконував п. М. Ципріянович. В. Липинський щодня записував знесені яйця, вибирав яйця для машини, вибирав курчат для хову. Коли тільки міг, виходив на двір і оглядав курей. Всіх курей знав з вигляду. Також знав особливості кожної курки: як несеться, чи добрі яйця і т. д. Передплачував фахові журнали щодо куроводства та докладно їх студіював.

Як в Райхенав так і в Бадегу робив щоденно коротенькі замітки на календарі. Наприклад:

„29. VIII. 1925. Приїхав Ципріянович і привіз V. книжку „Хліборобської України". Хай благословенне буде імя Господнє і Його ласка, що дав закінчити і видати цю працю".

„28. II. 1928. Страшні болі в грудях, в околиці каверни над серцем. В ночі фрл. Юлі мусіла йти за доктором. Вприснув морфіну. Це мало помогло. Цілу ніч не спав".

„16. III. 1928. Кревецький прислав мені „Спомини" Тишкевича. Обридливе підлизування до хамства. Дійсно чисто-український граф".

В Бадегу відвідували В. Липинського між іншими: сестра— Ванда Жмієвська, обидва брати Станислав та Володимир, адм. Окуневський, др. Б. Матюшенко, др. В. Залозецький, Н. Кочубей, проф. В. Щербаківський, др. Л. Цегельський, о. ректор. Й. Сліпий, Ексц. Митрополит Шептицький, др. В. Кучабський, Р. Метельський, ред. В. Мудрий, Петро Ісаїв. В Райхенав крім тих осіб відвідали Покійного між іншими: І. Корж, др. В. Бачинський, А. Жук, М. Голубінка, А. Андрієвський. О. ректор Сліпий при

своїх відвідинах в Бадегу лишив В. Липинському „Наслідування Христа“ Томи Кемпійського. Покійний дуже часто читав цю книжку.

Як ціле життя, так і на вигнанні, В. Липинський всім своїм єством був перенятий ідеєю української державности. Всякі прояви, що ця ідея поглиблюється, були для нього найприємніші.

В людях любив простоту і щирість. Ненавидів людей фалшивих, „тихолазів“. В поведінці з людьми був надзвичайно чемний. Для поганих і нікчемних людей, хоч би вони не знати ким були — не знав пощади. У відношенні до людей приняв засаду: „Вважай кожного за порядного, доки він не переконає тебе в своїй мерзотності“. Ця засада іноді болюче мстилася на нім. Але з другого боку вона допомогла йому не попасти в остаточну зневіру і задержати віру хоч в деяких українських людей.

В Бадегу повстав „Хам і Яфет“, виданий у Львові в 1928 р. До останніх часів В. Липинський не покидав думки написати історію державної думки на Україні. Ще колись давно, перед війною зібрав великі матеріяли для написання історії України в державницькому дусі. Але у вогні революції — все пропало. На жаль не зміг виконати цього наміру.

Колись, після упадку української державности, — В. Липинський вважав обовязком своєї совісти і чести — покласти українцям впоперек шляху до смерти України, те, на що йому стало сил: — „Листи до Братів-Хліборобів“. Для збереження чистоти гетьмансько-монархічної ідеї — присвятив останні сили свого життя. Відомий його лист до Редакції „Діла“ п. з. „Нова Зоря й ідеольогія гетьманців“ („Діло“, чч.: 157 — 159 з 1929), — в якому вияснив своє становище до „Нової Зорі“, щодо якого серед українського громадянства розповсюджувано умисне і ненависне невірні чутки. Не менше відомий його другий лист до Редакції „Діла“ п. з. „Розкол серед гетьманців“ („Діло“, чч. 216—224 з 1930 р.), в якому пояснив причини розриву з П. Скоропадським і розвязання гетьманської орґанізації: „Українського Союзу Хліборобів Державників“. На основі постанов організаційного статуту цю організацію розвязав В. Липинський 18. вересня 1930 р. як голова Ради Присяжних Укр. Союзу Хліб. Державників, вичерпавши на протязі трьох років (від 1927 р.) всі способи примирення протилежних поглядів серед членів Ради Присяжних — проводу організації.

На місце розвязаного „У. С. Х. Д.“ — В. Липинський засновує в днях 27—29. вересня 1930 р. нову організацію: „Братство Українських Клясократів-Монархістів, Гетьманців“. Наміряє видавати орган нової організації п. з. „Гетьманець“. Пізніше рішив змінити його назву на „Хліборобська Україна“. Останній твір В. Липинського — це „Вступне слово“, закінчене в квітні 1931 р., надруковане в „Збірнику Хліборобської України“, що недавно появився друком в Празі.

В травні в 1931 р. В. Липинський почав особливво нездужати на серце. Перевезений з початком червня до санаторії

„Вінервальд“ в Перніц коло Відня — помер там в неділю, дня 14. червня 1931 р. Родина перевезла його тлінні останки до краю. Для 2 липня 1931 р. спочив В. Липинський у родинному гробівці в Затурцях на Волині.

Ким був Вячеслав Липинський? Найнепохитнішим характером, найбільш гарячим борцем за Ідею в цілій українській історії*).

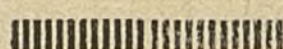

Не етнографічна маса яко така, не тип, не характер, не мова, не окрема територія творять самі по собі, автоматично, націю, а творить націю якась активна група людей серед цієї етнографічної маси, група, що веде серед неї перед в розвитку обєднуючих, організуючих, будуючих націю політичних вартостей.

В. Липинський.

М. Савур-Ципріянович.

Останні дні Вячеслава Липинського.

Наслідком ґрипи, на яку захорів В. Липинський в березні 1931 р., і яка ослабила серце, мав він 26. квітня сильний серцевий припадок. Хоч цей припадок і минув, всежтаки ніякими ліками не вдавалося відновити нормальну діяльність серця — щодня під вечір живчик був прискорений. Це дуже непокоїло В. Липинського, бо він побоювався повторення припадку. Приймаючи на увагу, що в Бадеґу немає лікаря і що в разі потреби не можна сподіватися скорої лікарської помочі, залишатися далі там було неможливо. Отже повстало питання: куди переїхати? Переїзд до Грацу був небажаний з тієї причини, що Грац положений нижче від Бадеґу і повітря там не таке чисте, а така зміна мусіла погано вплинути на легені. Дихаючи ж лише частинкою правої половини легенів (ціла ліва половина і верхня частина правої були знищені туберкульозою), треба було вибирати більш догідну місцевість. Неподалеку від Грацу, в Афленцу є санаторія для хорих на легені. По переїзді з Берліну був там В. Липинський, але там йому не тільки не покращало, а навпаки — погіршало. Тому і сюди переїздити В. Липинський не хотів. Залишалося тільки одне — переїхати до санаторії „Вінервальд“. Там перебував В. Липинський ще в 1925 р. і, не дивлячись на

*) На цьому місці складаю гарячу подяку п. А. Жукові, п. Р. Метикові та п. М. Савур-Ципріяновичеві за уділення відповідних матеріялів. М. К.

короткий час перебування, йому там покращало. До того ж і лікарі ставилися там до нього прихильно й уважно. В. Липинський вірив в те, що тільки перебування в цій санаторії може його врятувати. Але брак матеріяльних засобів не дозволив відразу переїхати туди. Звертатися о поміч до братів В. Липинський не хотів, бо ще так недавно вони допомогли йому купити дім в Бадегу, а тепер, коли почалася господарська криза, їм самим було тяжко. Тому вирішив В. Липинський запропонувати Митрополитові гр. Шептицькому закупити у нього для Національного Музею манускрипти розпочатих писань і пороблені для літературних праць нотатки. Нарешті прийшла частина потрібних грошей і можна було розпочати конкретні заходи щодо переїзду до санаторії.

На прохання В. Липинського лікар з сусіднього села, який відвідував хорого, переговорив телєфонічно з головним лікарем санаторії „Вінервальд". Після вияснення умов і запевнення, що, не дивлячись на тяжкий стан В. Липинського, його приймуть до санаторії — остаточно була вирішена справа переїзду, який назначено на 6. червня.

Якраз в цей час приїхали до В. Липинського його брат-лікар і донька.

З огляду на те, що залізниче получення з санаторією незручне і така подорож для В. Липинського була б дуже тяжка, вирішив він їхати автом.

5. червня приготовано все до виїзду: спаковані речі, дані вказівки мені щодо господарства, щодо почти і т. і.

6. червня ще перед 6-ою годиною прибуло замовлене авто. Разом з В. Липинським їхали: брат і донька, які мали відпровадити його на місце, та господиня, яка мала залишитися при ньому в санаторії. В. Липинський був такий слабий, що навіть не міг сам зійти до авта і я з шофером знесли його. Коли ми переносили В. Липинського до авта, він оглянувся на господарство і в нього вирвалися слова: „Чи побачу ще все це?". Авто повільно рушило. Не думав я, що більше не побачу В. Липинського в живих.

Подорож до санаторії (190 км.) пройшла щасливо. Ввесь час їхали повільно. Підчас подорожі В. Липинський був веселий. Дорога проходила неподалеку від Райхенав, де прожив В. Липинський 7 літ. Коли він здалека побачив Райхенав, то страшенно зрадів. До санаторії приїхали по 12-ій годині. В. Липинський був вже змучений і відразу поклався до ліжка. У вечорі зроблено встрикування камфори.

На другий день вже о 6-ій годині В. Липинський збудив господиню, кажучи, що треба строго придержуватися санаторіяльного режіму, бо інакше не буде ніякого лікування. Перед полуднем його оглядали лікарі. Після оглядин господиня запитала лікаря, який є стан і чи є надія на поліпшення. У відповідь лікар захитав головою і сказав, що В. Липинський приїхав до санаторії помирати. Нераз вже доводилося господині таке почути

від лікарів і тому вона не придала цим словам значінння. Цей день пройшов в розмовах з братом і донькою. На календарі зроблена Покійним замітка:

„Дуже тяжкий день. Камфора. Тяжка ніч".

8. червня брат і донька відїхали.

На календарі зроблена остання помітка про їх відїзд.

Ще в Бадегу відчував В. Липинський сильні корчі грудочеревної перегороди. З приїздом до санаторії корчі ці стали частіші і щоб угамувати біль, лікарі робили встрикування. Під кінець роблено їх тричі, а то й чотири рази на день. З ліжка вставав тільки вранці, щоби сидячи умитися. В перших днях господиня перечитувала йому німецькі газети, бо читати самому було йому тяжко. Ввесь час був він в повній притомності. В ночі з 13. на 14. спав з відкритими очима. Просидівши біля В. Липинського майже цілу ніч, господиня заснула під ранок, але вже о 6-ій год. він збудив її, кажучи, що мусить придержуватися санаторіяльного режіму. Розмовляючи з господинею казав, що мусить цю кризу перенести, бо мусить ще прожити пару літ, що коли б залишився в Бадегу, то напевно помер би.

Вранці сестра-жалібниця порадила господині запросити до В. Липинського священика. Коли о 4-ій годині прибув він до санаторії, господиня сказала В. Липинському, що припадково в санаторії є священик і чи не хотів би він його покликати. На це здивувався В. Липинський, що він цього року вже сповідався і що йому не є так зле. Зрештою він погодився і після сповіди уділено йому Св. Причастя й останнє єлеопомазання. В. Липинський був дуже задоволений і казав, що тепер він цілком спокійний.

Цього дня він вже нічого не міг їсти. Натомість мав сильну спрагу і ввесь обливався потом. Під вечір нетерпляче ждав, коли прийде лікар зробити йому встрикування. Після того, як о 8-ій год. лікар зробив встрикування, В. Липинський звернувся до господині кажучи, що почуває себе дуже втомленим і хоче спати. Господиня поправила подушки. Він заснув. Спав з відкритими очима. Дихав, як звичайно, коротко і часто. Господиня сиділа неподалеку і читала, час-від-часу поглядаючи на нього. Коло пів одинадцятої вечора господиня помітила, що В. Липинський зробив глибокий віддих, підійшла до нього: руки були вже холодні. Негайно покликаний лікар зробив встрикування, але серце вже не реагувало. — В. Липинський відійшов від нас на віки.

Згідно з волею Покійного зроблено йому прокол серця.

Українська Нація не поза нами, а в нас самих. Вона твориться повсякчасно творчою працею кожного з нас.

В. Липинський.

Володимир Залозецький.

На сторожі Ідеї.

„Ми не в силі творити світу, але той світ, який од Бога Творця маємо, ми можемо досконалити. Політичні методи організації це не чудотворство і не магічні заклинання — а тільки засоби для такого досконалення“

В Липинський: Листи до Братів-Хлібор. стр. 469.

I.

До послідної хвилі напружена воля до життя, не задля заховання життя самого, а задля береження ідеї, сотвореної підйомом Його творчого духа. До послідної хвилі надія і віра в перемогу ідеї і клич керманича до віруючих і йому близьких не опускати загрожених місць і видержати на позиціях, на яких видніла в перших рядах неустрашима постать провідника, жертвуючого життям задля ідеї...

Такий послідний образ залишився нам всім йому близьким — тим, котрим прийшлося недавно так болісно з ним на віки розпрaщатися.

Ці останні роки були найтяжчими в його життю. Не тільки тому, що змагалася недуга, але передусім тому, що творові надлюдської праці його цілого життя грозила повна руїна. Грізна перспектива отвиралася перед Покійним: небезпека, що ідея, якої творцем і одухновителем Він був і якій посвятив все своє життя аж до послідних хвиль, пропаде серед повного розвалу.

Міг покійний був зовсім усунутись від політичної праці, щоб рятувати останки підкопаного недугою життя. Але коли ходило про рятовання ідеї — тоді не завагався він ані на хвилинку взяти це невимовно в тих обставинах тяжке завдання на себе. Він взяв його і ніс з самопосвятою аж до смерти.

Може дехто, що далі стояв від громадської діяльности Вячеслава Липинського, не зрозумів цього послідного його кроку, яким він рішучо й остаточно пірвав з організацією, що, не розуміючи суті його ідеї, своїм внутрішним життям і зовнішною діяльністю цю ідею викривлювала і заперечувала. Також ширші круги громадянства не знали і не розуміли суті цієї ідеї, а противники, використовуючи цю необзнайомленість громадянства, находили дуже просте і тим, що думають поверховно, промовляюче до переконання пояснення цього кроку: що ніби то недуга і роздражнення довели Покійного до того, що він одним ударом ніби то знищив це все, що збудував був працею цілого свойого життя. Але хто вміє зберігати себе від поверховних осудів і хто завдасть собі труду запізнатися з основними засадами ідей Покійного, той зрозуміє, що цей його послідній крок виплеивав з невмолимою конечністю усього того, що складалося на його

життєву творчість. Між останнім кроком Покійного, а діяльністю його попередніх років, не має ніякої навіть найменшої суперечности.

II.

Ублагороднення, уморальнення та піднесення до високого етичного рівня політичних змагаць українського громадянства, умаєстатизовання стихійної ірраціональної сили українського руху ясною, з минувшини української землі, з вимог та потреб духа теперішности і вичування майбутности випливаючою ідеєю, — були найвищою метою творчости Покійного. Їм було органічно підпорядковане все інше: теоретичний зміст соціяльної теорії, ціла ідеольогічна надбудова, випливаючі з традиції основи української державности, методи і тактики політичної організації і ввесь творчий розмах ґеніяльною інтуіцією вичутої будучности, для здійснення якої працював Покійний з таким захопленням.

Без того основного принципу ушляхотнення українських людей однією спільною понад ними здіймаючоюся взнеслою Ідеєю не можна зрозуміти основ його творчости. Цей принцип ушляхотнення і піднесення українських людей однією спільною всіх обєднуючою Ідеєю — це власне той один закон, без якого не можна подумати собі ні громадянств, ні націй, ні держав — це закон, який всіх і всюди на даній землі — Батьківщині, обовязує. І саме з точки погляду цього, з ідеї випливаючого закону, скристалізуванню та оформленню якого була присвячена ціла ідеольогічна праця Покійного, треба глядіти на кожний його почин, на кожний крок та ділання аж до смерти. Від того основного закону, висловленого у своїй закінченій, завершеній повноті та цілості в ідеольогії, Покійний не відступив ніколи й оберігав його з мужною рішучістю безкомпромісово, чи то у внутрішнім організаційнім життю, чи то в зовнішній діяльності. Витворенню та зберіганню цього закону серед українського громадянства Він посвятив ціле своє життя, щоби вщіпити його в своє окруження і передати його майбутнім поколінням в заповіті яко центральну, обєднюючу ідею, яка творчим поривом в гору підійме їх колись на діла, з пасивних мас виділить активну войовничу верству і дасть їй моральну силу для боротьби за державну міць української землі-Батьківщини.

Одуховлення українських політичних змагань маєстатом Ідеї-Закону — ось головна основна проблєма української та майбутньої історії. Щоби осягнути цю ціль, треба ставити тверді вимоги до себе. Треба внутрішно переродити себе, а тим впливати на переродження свого найближчого окруження, щоби море українських пристрастей побороти хрестоносним походом Духа. Треба відділити добро від зла в громадськім життю і ставити мірилом громадських вартостей правду і чесність. Треба поступитися власним інтересом, коли ходить про загальне добро і сприяти здоровим моральним та справедливим основам гро-

мадського життя. А в боротьбі за ідею треба придержуватися лицарських засад почуття міри, скромности пошани противника та справедливости.

Ці зазиви Вячеслава Липинського до українського громадянства, котрими вказував він на шляхи відродження, не були у нього тільки словними закликами; писання для нього не самоціль, не література — а тільки один з засобів, тільки одна з можливостей для реалізовання певних означених ідей серед даного громадянства.

І тому він тільки цій ушляхотнюючій ідеї служить, в якої справедливість та правдивість він по свойому найглибшому внутрішньому переконанню вірить — служить не тільки творами пера — а й своїм власним життям, повнотою свойого єства, цілою душею, відданям себе самого. Нераз повторював він: „*Кусники життя кидаю на папір, пишу кровю серця свого.*" Писаннє отже це тільки одна з життєвих функцій в сповнюванню обовязку перед ідеєю, бо не лише писання, а ціле його життя це живий примір, заохота для других віддати себе в цілості ідеї...

III.

І нараз на склоні життя бачить він: закон який він передає, ломлять ті, котрі повинні були його берегти, ломлять ті, котрим він його роками вщіплював і котрі мали передати його виплеканого в теплі любови грядучим поколінням — як втілення живущого завіщання. Закон цей ломлять не вороги, які цього закону не визнають, не невтральні, для яких цей закон байдужний — а ломлять на живих очах законодавця — свої, найближчі. Хіба ж не мусить цей — котрий бачить, що ділові його життя грозить обернутись в повну руїну, тому що окруження, якому він довіряв, відповідає на його ідейну віру, плитким безвірством, цілковитим нерозумінням ідеї і повною нездібністю цю ідею розуміти, — хіба ж цей, що бачить, що на його зазив узаконення умаєстатизовання державної форми гетьманства — це окруження відповідає беззаконним ломанням цього закону, на його заклик до зберігання загального — відповідає партикулярно — особистими мотивами, на зазив благородности — фалшом та крутійством — хіба ж цей, що все це бачить, не мусить стратити надію, що серед українських людей нема уже яфетової тієї сили, на перемозі котрої побудовані всі основи його творчости, всі підвалини його починань?

Такий страшний сумнів мусів виринути перед очима Вячеслава Липинського, коли гірка дійсність показала йому, що ті, на котрих він будував, завели до решти його надії.

Одначе під сам кінець його життя, життя, яке стануло поміж небезпекою руїни для його діла й поміж тінями наближаючоїся смерти, в надлюдських змаганнях перемогла в тій надзвичайній людині, яка без віри жити не могла, знову ж — віра! Коли уже ясним стало, що зірвання з організацією, яка законові його ідеї зрадила, неминуче повторює він тим, котрі остали

при ньому: *„Мушу трохи відітхнути по тім, що сталося, бо мушу набрати нової віри до новопочатої праці й до нових людей“*. І коли минув цей короткий час відпочинку, розпочинає він працю для рятовання ідеї на ново: з останками своїх сил — але з сильною вірою: *„Бог дасть, то за якийсь час нашої праці ідея відродиться.“* пише він до одного з близьких.

Отже неоправданим є погляд, що Вячеслав Липинський перекреслив своїм послідним виступом все це, що склалося на зміст його ідеї; від його передвоєнної громадської праці над освідомленням спольщеної української шляхти до кристалізації гетьманської клясократичної ідеї, опертої на правово-законній державній основі, і відси до конфлікту з людьми, які тепер називають себе „гетьманським центром“ і перед якими прийшлося йому в послiднім році життя цей правово-законний характер гетьмансько-монархічної ідеї обороняти — іде одна пряма як стріла лінія ідейної і повної посвяти праці для відродження своєї Батьківщини. І коли Вячеслав Липинський щераз в послідне кинувся в вир боротьби без огляду на це, що смерть дивилася в очі — то був це природний самозаховавчий акт творця, який бачить, що тут розходиться про життя або смерть його твору — ідеї, плоду його цілого життя.

IV.

Як нестійним є погляд, наче б Вячеслав Липинський перечеркнув своїм послідним виступом зміст своєї життєвої праці — так само нестійним є погляд, що він помилявся в основах своєї ідеї і що в наслідок цього його ідеольогія нездійснима на українських землях.

Такі погляди виростають звичайно на грунті скептицизму і маловірства.

Але і тут треба сказати, що не по боці Вячеслава Липинського і по боці його ідеї „помилка“. Ідеї не є чимсь абстрактним, безтілесним. Їх здійснюють люди на землі. Тому від інтелігентности, характерности, чесности та правдивости людей залежить здійснення всякої творчої та життєздатної ідеї. Натомість в руках неінтелігентних, безхарактерних, нечесних і морально упавших людей, всяка ідея може перемінитися в „бич божий“. І власне в конкретнім випадку „помилка“ не лежала по боці ані творця ідеольогії, ані в основах його ідеї, ані в теоретичній будові і методах здійснювання цієї ідеї — бо це є одинока державна ідеольогія, яку українська земля досі взагалі видала — а лежала вона в тім, що не було в українських людей таких заложень духа і характеру, яких треба було б, щоб замисли Вячеслава Липинського здійснити. Субєктивне хотіння творця ідеольогії стрінуло тут опір в обєктивних даних цього матеріялу, з якого йому прийшлось будувати храм його ідеї.

З тими органічними недержавною українською історією витвореними хибами українських людей мусить числитися кожний, хто на українській землі буде змагати поставити трівкий

фундамент під здорове громадянське життя. Місто захоплення високою ідеєю або образом могутньої будучности буде стрічати реалістичним змістом прикриваюче себе, ідеї позбавлене примінення до існуючих обставин, місто мужности і правдивости стріне дешеве опереткове геройство або настроєву змінчивість подразнених емоцій, місто твердої непохитности і віри в ясну ідею, цинізм або глузування з кожного риску для чогось, що таки зараз не приносить користи.

Хто чесно колинебудь брав участь в українському життю, — той зрозуміє, що хиба не лежить в ідеольоґічнім заложенню, а в певних органічних недостатках того громадського матеріялу, з якого треба будувати підвалини державного життя — недостатках, за які не може нести ніякої вини творець ідеольоґії, недостатках, які можуть вилічити щойно десятиліття.

І також не відповідає дійсності погляд, наче б Вячеслав Липинський попав по тім всім, що сталося, в розпуку і станув перед пусткою на згарищах твору свого життя. Бо хоч як болюче було його розчарування в тих людях, до яких він мав колись довіря, розчарування, яке мусіло діткнути його до глибини єства — то все ж таки ні на хвилину не тратив він певности в цьому, що ідея й її заложення правильні, що в тій ідеї висказана найглибша політична правда української землі і що тільки ця одна ідея може дати українській землі державне буття. Це сильне переконання й дало йому силу стати мужно й отверто в обороні загроженої ідеї.

А вкінці просто недорічно було б і думати (такі думки — хоч як парадоксально це звучить — були висловлювані) що джерелом непорозумінь межи Вячеславом Липинським а бувшим гетьманським центром було це, що люди, проти яких змагався Вячеслав Липинський, були переняті реалістично-окцідентальним духом і цей дух зударився із східним, себто з абстрактним „нереальним“ способом думання Покійного.

Цілковите нерозуміння основ ідеольоґії Вячеслава Липинського відбивається в таких поглядах. Бо головними основами його ідеольоґії це якраз окцідентальний дисциплінуючий активізм це — окцідентальне панування волі і розуму над почуванням, це — врешті чисто окцідентальне почуття законности, правовости, лицарськости та чесности в громадсько-політичному життю.

Чи дійсно можна звати окцідентальним реалізмом цю примітивну ніби то „практичність“ і „доцільність“ заступників недержавної надії, яка каже їм, що ніби то без ідей і без захоплення образом будуччини повстане українська держава від самого лише, так сказати б, винюхування „реальних хотінь українських мас“?

Бо дійсно той, хто не розуміє, що „реалізм“ у націй державних мусить прибрати цілком інші форми, як у націй недержавних — ніяк не може уявити собі, що відродження нації недержавної може початися тільки від Образу — Ідеї, від взнеслости великих ушляхотнених Бажань та від глибокого морального переродження...

Отже тому не в браку реалізму в ідеольогії Вячеслава Липинського лежить джерело конфлікту, — бо таким „реалізмом“ примітивізму, якого брак йому закидають, ще ніхто на світі ніякої навіть балканської нації та держави не збудував.

V.

Не геростратове бажання нищення ним сотвореного, не „помилки“ в основах ідей, не розпука та втрата надії, не брак реалізму, не — недуга кермували послідними кроками і замислами Вячеслава Липинського — а свідомість, що смертельно загрожену Ідею треба від загибелі хоч останком сил рятувати. В тій свідомості він неспокійно глядів в будуччину цієї ідеї, бо вона ледви що народилася. Знаменні були його слова, які Він часто повторював перед смертю: „Держави — це твори Божі, почини їх, зародки їх, зерна їх можна дуже легко стоптати і знищити. Треба їх отже особливо в початках теплом окружувати, зберігати та плекати, поки не зміцніють та не закріпнуть“. Одиноке, чим він оправдувався, були його слова „за сильне було моє бажання української держави“ і „не всіх людей можна перемінити в орлів“, — але чи така безмежна любов до Батьківщини і таке бажання потребують взагалі оправдання?

Потіхою у тих незвичайно важких останніх хвилях його життя було це, що найшов зрозуміння і відгук у молодших визнавців ідеї. Всю працю послідного року віддав їм: хотів своїми батьківськими порадами перелляти на них свій досвід, свою любов, своє захоплення та привязання до ідеї.

Своїм життєвим приміром він передав тим всім, які повірили в його науку, заповіт, що ідея вимагає від кожного визнавця жертв, що шлях її вистелений терням, що треба для здійснення її самовідречення і перемагання себе самого. Безоглядно натомість поборював кожне скривлення, кожне використування Ідеї для особистих цілей.

І цей образ вожда, вірного ідеї до останнього віддиху, остав в душах тих, котрі на склоні його життя стояли коло нього. І накладає це обовязок на них: з рівною непохитністю, як їх великий учитель, стояти на сторожі його наук та ідеї через життя аж до смерти.

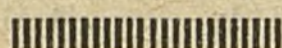

Здобута в покорі і молитві Божа благодать швидче врятує кожного з нас від мук, а цілу Україну від руїни, ніж найраціоналістичніша теорія про неминучий поступ і щастя без Бога.

В. Липинський.

В. Липинський.

Вісім умов здобуття Української Держави.

Виїмок з „Вступного слова для читачів з ворожих таборів“, „Листи до братів хліборобів“, стор. XLI—XLII).

Всім людям доброї волі, що хочуть Держави Української, представляє моя книга, читаче з ворожого табору, перш за все страшну трудність українського державного завдання. Вона каже їм, що так тяжкого політичного завдання, як здобуття Держави Української, нема на цілім світі. Що на шляху до Держави української погинули з українських рук найкращі українські люди. Що повбивали їх колись люди татарські, потім чернь козацька, потім більшовицька, що ввесь час заважала їм, і своєю їддю троїла їх, сама ж інтеліґенція українська.

Тільки дуже сильні люди можуть ступати на державницький український шлях. І дуже міцно зорґанізовані. Коли б всі українці бачили ту страшну скалу, яку хочуть зрушити, то зрозуміли б, що зденервовання їх всіх випливає з безмежної трудности завдання. А зрозумівши це, менше б між собою бешкетували, тісніше б в одну громаду обєднались і природу цієї скали постарались би всіма силами пізнати.

Таке зрозуміння хоче дати моя книга. Як міг і як умів, старався я пізнати, в чім власне лежить суть нашого українського політичного державного завдання. Вісім основних проблєм розвязати мусять ці, що ставлять собі метою здобуття Держави Української. Як розвязати ці проблєми відповідною методою орґанізації провідної верстви: — тих що перед в боротьбі за державу ведуть і цю боротьбу орґанізують? — Відповіди на це питання шукає власне оця книга.

Держава Українська може повстати лиш тоді:

1. Коли боротись за Державу Українську захоче сильніща — краще зорґанізована і більш між собою солідарна — частина тієї старої правлячої верстви, що до того часу правила Україною в імені і при помочі метрополії. Без цього Україна від метрополії не відділиться і останеться кольонією — „окраїнами“, „кресами“, орґанічно через свої верхи з метрополією звязаними.

2. Коли цю сепаратистичну частину місцевої старої правлячої верстви піддержить всім своїм впливом на народ українська інтеліґенція. Без такої піддержки ця сепаратистична частина не зможе прийняти народньої мови та з народом в одну культурно-національну цілість обєднатись, і не зможе устояти в боротьбі з частиною, яка буде держатись метрополії.

3. Коли завдяки цій піддержці інтеліґенції настане сполучення в одну нову українську провідну верству старих українських панів з тими новими активними провідниками, які виділятимуться

з народніх мас. Без такого сполучення не повстане нова українська провідна верства, а значить не повстане і Держава Українська. Старі пани будуть заслабі і законсервативні, а нові — замало досвідчені і зареволюційні, щоб бути в стані одні без других Україною правити.

4. Коли витворена зі старих і нових панів нова українська провідна верства прийме таку методу орґанізації, що виховає в ній благородство і лицарскість. Без виховання в собі прикмет лицарських, українство останеться на віки такою мішаниною хамства і рабства, яка до ніякої орґанізованої акції, а значить і до здобуття Держави Української, не буде здатна.

5. Коли завдяки вихованню в собі прикмет лицарських, нова українська провідна верства потрафить в безмірно тяжкій боротьбі за свою владу на своїй Землі заховати єдність і побороти первородні гріхи українства: анархію і зрадництво. Без цього, при першій трудності, вона кинеться сама на себе і знищить себе у внутрішній усобиці.

6. Коли обєднана і солідарна нова провідна українська верства потрафить власними руками — не кличучи собі на поміч ані Москви, ані Варшави — здавити внутрішній українській бунт опришків і дейнеків. Він підніметься з хвилиною, коли вони побачать, що Влада Українська не потурає анархії і злодійствам більше ніж влади метропольні. Без такого здавлення українського бунту українськими руками, Держава Українська останеться на віки — нездійснимим „сном про власну силу“.

7. Коли нова українська провідна верства потрафить скласти відносини між державою і громадянством — тими, хто править і тими, ким правлять — так, щоб уникнути: а) анархії і хамства від переваги громадянства над державою; б) застою і рабства від необмеженої влади держави над громадянством. Без цього Держава Українська, не ріжнячись нічим від держав метропольних — московської і варшавської — буде лише дорожче ніж вони громадянству коштувати. Тому воно постарається її при першій нагоді повалити, а само під владу метропольну повернути.

8. Коли нова українська провідна верства потрафить вивести Україну з її траґічного положення між Польщею і Москвою так, щоб, одділяючись од Варшави, не утонути в Москві, а одділяючись од Москви, не утонути в Польщі. Без цього Україна останеться на завжди або недорущеною Польщею, або недопольщеною Русю і вся боротьба за незалежність українську кінчатиметься завжди новим поділом України між Польщею і Москвою.

Три тільки ідеї політичні і три тільки методи орґанізації маємо ми для розвязання оцих основних проблєм нашого державного буття:

Охльократію з диктатурою.

Демократію з республікою.

Клясократію з правовою — законом обмеженою і законом обмежуючою — монархією.

Розглядові цих трьох політичних ідей і метод організації, в приложенню їх до реальних умов нашого існування і до випливаючих з цих умов восьми основних проблєм нашого державного буття — присвячені мої „Листи“ [1]).

IIIIIIIIIIIIIIIIII

Знайти обєктивно правдивий соціяльний закон, який автоматично, без ніякого субєктивного внутрішнього зусилля, зробив би з нас націю — неможливо. Коли у людей на Україні не буде субєктивного хотіння оцю свою націю творити, то ніякі обєктивні, наукові закони нам стати нацією не поможуть.

В. Липинський,

Плятон.

Закони.

(Виїмки у перекладі з грецької мови).

„Бог, здається мені, опікувався Вами, коли він, предвиджуючи майбутність, зробив точкою виходу королівської влади не одного пануючого, а пару близнят, які від нього походять і тим її більше до відповідної міри обмежив; а опісля людська природа в сполуці з божим провидінням спостерегла, що Вашими пануючими править горіюча пристрасть і тому додала їхній на походженню опертій гордості силу, дозрілу віком, яка полягала в тім, що до влади пануючого додано раду, зложену з двадцяти вісьмох старців. Вкінці третій помічник, коли бачив, що влада пануючих все ще за смілива і пристрасна, обмежив ще їхню владу владою державних ефорів, котрих вибирано в подібний спосіб жеребом, як прочих урядників [2]).

І тому, що королівство тепер у Вас складалося з відповідно змішаних екладових частей і відповідних мірил, воно могло опертися само в собі і це було причиною, чому ціла державність могла встоятися...

[1]) Клясократією називає В. Липинський такий суспільно-політичний лад: активна меншість — аристократія — приходить до проводу на основі добору в сполуках крови та праці — в станах та клясах. Свою владу обмежує активна меншість послухом монархові. Монарх є обмежений законом, який творять в законодатних установах представники поодиноких кляс.

Охльократія — це такий суспільно - політичний лад: активна меншість твориться шляхом орґанізовання ріжноклясового елементу в одній верстві, яка необмежено панує над даним громадянством. Наприклад: царська бюрократія, комуністична партія, фашистівська партія, пілсудчики і т. д.

[2]) Говориться тут про політичний устрій Спарти в старині, де влада належала до двох королів, Ради Старших, зложеної з 28 старців і 5 ефорів

...Не штука це тепер слушно пізнати, коли дійсність це справдила; бо пізнати щось з приміру, який здійснився — не справляє труднощів. Одначе коли б хтонебудь був предвидів це тоді і був би був в спромозі держати пануючих в обмеженню, то могли б були встоятися ці прегарні тодішні заходи і тоді певно на Гелляду не кинулася б перська чи яка інша ворожа потуга з погордою, наче б ми були народом нижчого походження.

* *
*

Атенець: Призадумайся, кому маємо віддати в руки державу, насильству чи законові. Бо це вже часто лучалося в ріжних державах.

Клєйніяс: А саме?

Атенець: Що — коли наступила боротьба за владу, а переможцям припала державна влада у виключне посідання, тоді вони побідженим враз з їх нащадками не оставили найменшої участи в правлінню й обі сторони все і все за собою стежили, щоби хтонебудь знову не сягнув по владу і не пімстив давної кривди. Нині ми твердимо, що такі державні устрої не є якраз ніякими устроями, так само як не є ніякими законами ці, котрих не видано для спільного добра цілої держави. Такі закони, що видані для поодиноких людей, називаємо партійними програмами, але не державними законами і кожне ніби то на них оперте право є тільки пустою балаканикою. Я тому це все кажу, щоби ми в Твоїй державі не передавали тільки тому владу, котрий є богатий, або відзначається одною з таких прикмет як сила, могутність чи шляхотне походження — а тому тільки, хто є послушний даним законам і виборює для них побіду в державі — тому саме треба на наш погляд віддати найвищу обслугу законів, а в другій черзі тому, котрий є другим побідником у тім і так дальше після того відношення розділити всі інші місця. Слугами законів назвав я тепер тих, котрих звичайно називається пануючими і владою, не задля новости назви, а тільки задля свойого переконання, що добро чи руїна держави залежні є від того, чи вони такими є, чи ними не є. Бо державі, в якій закон залежний є від сваволі пануючого і де він є безсильний, пророкую упадок; там натомість, де закон є паном над пануючими, а вони невільниками закону, там бачу я що процвитає добробут і всі ці добра, якими боги наділюють держави.

Горіння буває двояке: від ненависти і від любови. Перше руйнує, друге будує. Державу Українську може здійснити наша любов до неї, а не зненависть до її ворогів. Бо не вороги винні, що не маємо держави. Винні ми, що сотворили замість держави пустку, яку заповнили своїм змістом вороги.

В. Липинський.

Тома Карляйль.

Законність і безправство*).

Зміст: „Божеське право королів.“ — Панування і послух. — Несправедливість мститься. — Post scriptum: В. Липинський про закони, монархізм і безправство.

„Божеське право королів.“—Менше більше сто або і більше літ тому назад написали цю нісенітницю, таку гідну спожаління. Писання про цю нісинітницю тепер нечитані. Їх вкрила цвіль у бібліотеках нашого краю. Це шпарґалля счезнуло зі світу без ніякої шкоди завдяки спокійному ходові життя.

Ми далекі від цього, щоби цей процес спиняти! Одначе рівночасно ми не повинні дозволити копицям цього шпарґалля так счезнути, щоби вони нам нічого не залишили зі своєї духовости.

Я думаю так: Копиці цього шпарґалля щось означували. Вони були висловом якоїсь правди, правди важної для всіх людей, про яку ми повинні памятати.

Візьмім це твердження: „Божеське право королів“.

В кожній людині негайно повстає якась божеська чеснота, коли її хтось поставить на голову кусень круглого металю та назве її королем. Хоч би це була людина, яку хтось принагідно вхопив та до якої може підійти із того із іншого боку. Така людина набирає божеських чеснот, так наче би то вона стала свого роду богом і наче би то божеськість давала їй змогу та право панувати над вами під кожним оглядом.

— Що ж нам робити з таким твердженням? Нічого іншого, як тільки дозволити йому тихо спочити у цвіллі публичних бібліотек!

Але рівночасно я хочу щось сказати. Це думають також і ті люди з божеським правом: В дійсності або якесь Боже Право, або тільки якесь чортівське беззаконня проникає королів і всі людські авторитети та взаємини, в які Богом створені люди можуть між собою входити. Або Боже Право або чортівське безправство. Одно або друге!

Останнє скептичне століття вчило нас, що світ — це якась парова машина. Але ж така наука—це цілковита брехня! В цьому світі існує Бог і Божа Святість або тільки їх заперечення. Панування і послух — це скрізь видно у духовому діланні людей. Панувати і слухати—це найморальніше ділання серед людей.

---

*) Thomas Carlyle: „Über Helden, Heldenverehrung und das Heldentümliche in der Geschichte“. стор. 263 і 317.

Т. Карляйль (*1795 — † 1881) англійський фільософ, історик літератури, історик та суспільний політик. Головні твори: Крім названого „Про героїв“.. „Французька революція“, „Історія Фридриха Великого“.

Горе тому, що жадає послуху, коли він на нього не заслуговує. Горе тому, хто відказується від послуху, коли він до цього зобовязаний.

Я кажу: Ось тут Божий Занон! І закони, записані у старих перґаменах можуть також говорити: В основі кожного домагання, з яким один звертається до другого, міститься або Божий Закон або чортівське безправство.

*
* *

Князь з Ваймару завсіди говорив своїм приятелям: — Ви повинні бути бадьорі! Той наполеонізм — це безправство, це — брехня. Він не може довго тривати.

— Яка ж це правдива наука!

Чим більше той Наполеон топтав і по тиранськи гнобив світ, тим завзятіший мусів бути колись бунт цього світу проти нього. Безправство завсіди треба оплатити жахливо здвоєними відсотками!

Коли би Наполеон був занапастив свої найкращі гармати, або коли би був втопив в морі свій найкращий полк — це було би для нього ліпшим ніж те, що він розстріляв цього бідного книгаря Пальма. Це було очевидне, тиранське і розбишацьке безправство. Ніхто не міг цілковито затерти цього безправства. Не міг затерти, хоч би хотів його покрити тинком, грубим на цаль. Від цього безправства скипіли у глибині людські серця: від того та від інших, йому подібних. Очі людей горіли полумям придушеного вогню на вид цього безправства. Вони про нього думали та очікували слушного часу. І той час прийшов: Німеччина піднялася муром проти Наполеона.

З цього, що робив Наполеон, останеться трівким в майбутньому те, шо він робив справедливо, що природа хоче визнати правильним на основі своїх законів. Те, що в дійсності в ньому було. Те і нічо більше. Решта — це дим і мряка.

La carriere ouverte aux talents.— Поле відкрите для таланів! — справжнє велике післанництво. Ще тепер всюди можна його примінити та виконати. Наполеон залишив це післанництво в дуже невикористаному стані. Він — великий ébauche. Він — сирий, ніколи невикінчений нарис.

А в дійсності, хто з великих людей був чимось іншим? Ах Наполеон відійшов в дуже сирому стані!

Переклав з нім. *М. К.*

*
* *

Post scriptum.

Законність та безправство! Монархи і закони! Ось що про те говорив В. Липинський:

„... Монархізм — той дійсний, сильний, не альбанський — це боротьба за монархічний закон — закон чести і поваги — не тільки з руїнниками громадянами, а ще більше

з руїнниками монархами, чи такими, що на монархів претендують. Прочитайте собі історію Анґлії і затямте це!"

„... Знаю, що на землі українській і в державі українській може удержатись своя монархія тільки західного, анґлійського типу, а не типу східного, московського чи балканського: — монархія царствуюча, але не управляюча — монархія, ублагороднююча українських отаманів, а не монархія, сама даюча приклад отаманства — монархія, приклад джентельменства, а не монархія всякого джентельменства заперечення. Рабства, лякейства, політичного шахрайства, перфідії, трусливости і глупого славолюбія — все це під назвою українського гетьманства — я не визнавав і не проповідував ніколи".

„ — Коли „гетьманцями—монархістами" стануть звати себе люди, в яких довголітня політична розпуста і мандрівки по ріжних політичних партіях виснажили всю віру, всю ідейність, дисциплінованість, товарискість, і оставили в душі лише згарища, повні злоби, заздрости, перфідії і звичок до політичного крутійства — коли такі люди, через своє виколієння і озлоблення, підуть служити якомусь гетьману—отаману та стануть вимагати від громадянства для себе особливої пошани, формально за те, що вони „опора трону", а фактично за те, що вони по рабськи стукають каблуками перед „Ясновельможним" — то заявляю, що *такий монархізм буде найгіршою формою правління, яку тільки Україна може мати, і що прокляття за такий монархізм нехай не спадає на мою голову, бо я перед ним остерігав і проти нього боровся*".*)

---

*) „Збірник Хліборобської України", стр 30, 31 і 32.

Коли Ви хочете Української Держави, то памятайте, що штука будови і зберігання Держав лежить вся в умінню керувати існуючими вже інстинктами і хотіннями.

В. Липинський.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії можна сотворити Україну. Чи здатні Ви, інтеліґенти українські, такий хрестовий похід Духа розпочати?

В. Липинський.

о. Др. Андрій Іщак.

Погляди В. Липинського на релігію в державнім будівництві.

Яку ролю грає релігія в державнім будівництві, про се висказався В. Липинський в ряді статтей, друкованих у філядельфійській „Америці“, що вийшли окремою відбиткою п. з. „Релігія і церква в історії України“. Не є це звичайна історична розвідка, що представляла б нам культурну місію Церкви на нашій землі від Володимира В. до наших часів. Є це радше фільософічно-публіцистична праця, в якій автор дає відповідь на ріжні пекучі питання наших часів, питання, поставлені авторові самою редакцією „Америки“. Їх можна б звести до отсих найважніших точок: 1. релігія а держава, 2. унія а православє, 3. східництво а західництво, 4. церква а сектанство, 5. церква а обрядовість, 6. целібат а жонатість духовенства. На всі ці питання дає автор відповідь з державного становища, ілюструючи свої твердження історичними даними.

Засадниче становище В. Липинського.

Є це новість в нашій публіцистиці підходити до справ релігійних з зовсім іншого становища, ніж це звичайно у нас водиться. У нас підходжено до справ церковних і релігійних зі становища церковного або нецерковного (політичного). В першім випадку інакше оцінювали прояви релігійного життя у нас католики, інакше православні. В другім випадку інакше ставились до релігії культурники, що уважають її одним з культурних проявів народнього життя, інакше політики, що оцінюють релігію позитивно зглядно негативно відповідно до своєї партійної програми. Політики, що позитивно ставляться до релігії і Церкви уважають її по більшій часті середником в здійсненню своєї політичної цілі, як всякі інші культурні прояви суспільного життя: школу, промисл чи торговлю. До цієї категорії політиків належать передусім націоналісти. Політики, що ставляться негативно до релігії, уважають її в теорії справою приватною, в дійсності ж поборюють релігію на кожнім кроці. Се передусім всякого відтінку соціялісти, яких матеріялістичний світогляд не признає духового чинника осібним проявом суспільного життя, отже тимсамим не признає релігії.

В. Липинський належить до тих політиків, що не є засліплені ніякою вузько-партійною програмою. Він не націоналіст ані соціяліст чи соціял-революціонер. Він державник, що понад все має на оці збудування власної держави і тому відкидає всякі революційні та деструктивні кличі, як магічні і нереальні засоби, що зі своєї природи не можуть нічим причинитися до держав-

ного будівництва, бо є наскрізь руїнницькими. Для нього мають вартість тільки конструктивні і консервативні елєменти, чи то вони є матеріяльними, чи то духовими, бо тільки такі елєменти є по своїй природі позитивними чинниками в державнім будівництві. Тому ясно й отверто визнає він, що державу можна збудувати тільки при помочі меча чи завойовання, а удержати її і законсервувати можуть стани продукуючі (власники землі, ремісники, торговельники), а не пролєтар, що тільки консумує нагромаджені цінності, ані неопреділений і в самім своїм поняттю туманний нарід.[1]) Крім цих матеріяльних елєментів признає В. Липинсьий рішаючу ролю в державнім будівництві елєментові духовному т. є релігії,[2]) як чинникові опертому на найвищім Божім авторитеті, що опановує людські інстинкти, які довели б до моральної і соціяльної анархії, що вказує вищі цілі та рівноважить суспільні ріжниці між організованими й організаторами держави. „Тому релігія — каже він — потрібна нашій нації егоїстичній, неспосібній до жертв і любови, пристрастній, імпульзивній, чутливій, склонній до необмеженої свободи, індивідуалістичної романтики й анархії." (Рел. і цер. 28).

Релігія є конструктивним чинником в державнім будівництві.

Щоби релігія могла відіграти ролю будуючого в державі чинника, потрібні є деякі до цього умови. Найважнішими з них є независимість і розмежування її від світської влади. Всякий регалізм чи цезаропапізм т. є така система правління, при якій влада світська і духовна, державна поліція і духовенство це одно, є так само нерозумним як і усування релігії з державного життя. В однім і другім випадку виходить релігія зі своєї вла-

---

[1]) Не вірю, щоб держава наша повстала шляхом демократичним: — шляхом „свобідного виявлення волі більшости" — а не так, як повставали всі держави: шляхом завойовання чи одвойованя, при якому Українська Держава, як всяка держава, може бути сотворена для „народа", для більшости, організованим розумним і витривалим хотінням та зусиллям меншости. — Рел. і цер. 8. Штука правління меншости полягає не в „найдемократичнішім" пристосовуванню себе до змінливих і нерозумних примх розпорошеної більшости, а в найбільшім послідовнім і неперервнім зусиллю своєї волі, свого розуму, своєї власної організованости. Ibid. 9,

[2]) Рішаючу ролю в виробленню законних норм між завойовниками і завойованими відограє релігія, яка власне загальні і всіх обовязуючі поняття моралі дає своєю церковною організацією, їх чистоту та ясність зберігає і відповідно до них обмежує й організує людські інстинкти та упорядковує людські думки, витворюючи той лад в хотіннях, ту єдність в думанню і ту організованість в ділах, що в життю політичнім зветься державою, а в життю духовнім культурою — Рел. і цер. 21.

Вона (релігія) служить провідником для розуму і сторожем для серця, вона дає лад і порядок думкам і інстинктам в життю кожної людини і громади. Ibid. 24. Містицизм це одна з найбільших сил, яку в боротьбі за панування має в свойому розпоряджені людина... Бо з цею силою, якою людина творить все надзвіряче, „надлюдське" тісно і нерозривно сполучена сила, що неопанована все людьми створене руйнує. Ibid. 22—3.

стивої ролі, тратить свою конструктивну вартість. „В першім випадку вона стає руйнуючим чинником в руках самолюбних одиниць, губить свій авторитет і падає разом зі світською владою. В випадку другім, позбавлена авторитету владою світською, вона не в стані мати організуючого впливу на громадське життя. Така безавторитетність влади духовної веде врешті в першім і в другім випадку до повної анархії з початку в людськім думанню і поняттях про громадське життя, а згодом до анархії і в ділах громадських, в державі". (Рел. і цер. 14).

Независимість церкви від світської влади дасться в державі легко осягнути через розмежування однієї влади від другої. Розмежування це легке в державі, де правляча верства належить не до кляси паразитньої та спекулюючої, що споживає тільки нагромаджені цінності, а до кляси войовників-продуцентів, що самі витворюють нові цінності. „Державна влада в руках матеріяльно сильних войовників-продуцентів, а духова в руках релігійної, ідейної та організованої інтелігенції; виразне розмежування цих двох влад так, щоб войовники продуценти не лізли на амвони, а матеріяльно непродукуюча і невоююча інтелігенція не перлася до непосильного для неї політичного проводу; і врешті обмеження та контроля владою духовною діл влади світської з погляду однакової для всіх громадської моралі, при взаємнім визнаванню і піддержуванню авторитету цих двох влад — ось основа взаємовідносин релігії і політики, церкви і держави, громадянства і влади, культури і сили, ідеї та меча". (Рел. і цер. 16).

Унія а православє.

Липинський як державник уважає цю релігію ліпшою для державного будівництва, котра місто пасивного містицизму дасть нам релігійних людей сміливих та активних, котра обмежить нашу взаїмну злобу, а навчить нас з любовою класти життя за „друзі своя", котра обмежить нашу звичку до здрадництва, еґоцентризму та отаманії, а навчить нас єдности й організованости, чесноти, посвяти, послуху і дисципліни, без чого нігде і ніколи перемоги не буває.[1]) Це очевидне осудження православя, яке в своїм пасивнім містицизмі не потрафило виховати народів на спосіб західний. Отже заходить дальше питання: як належить замінити православє унією. Це на гадку Липинського можливе тільки дорогою довгої еволюції. Бо сама унія була в своїх початках революційним актом,[2]) що викликала реакцію Хмельниччини і спричинила

---

[1]) В. Липинський, Релігія і церква. ст. 18—19.

[2]) Унія релігійна зародилась в момент великого політичного, релігійного і культурного упадку тодішньої української нації. Це був момент, коли унія люблинська донищувала останки політичної незалежности; коли позбавлена піддержки своєї влади світської церква православна швидко падала і розкладалась; коли врешті серед української провідної верстви ширилась надзвичайно швидко культурна денаціоналізація. В такі переломові моменти в життю націй скрізь і завжди буває два виходи. Або зовсім порвати з „гнилою минувшиною" і почати творити нове життя, або взятись всіма силами до усу-

много потрясень, заки стала вірою батьків і конструктивним чинником в протиположенню до казьонного православя Петра Вел. Впрочім державна влада, щоби оминути всяких потрясень і не порушити необхідної для існування держави духовної української рівноваги, мусить дбати про однаковий авторитет і однакове політичне становище всіх церков на Україні.[1] „Отже щоб бути українцями і щоб була Україна, держімся своїх традиційних основ, своїх корінів, а одночасно на грунті цієї своєї традиції, кожний в організації своєї церкви і на грунті своєї традиційної культури, змагаймо до гармонійного наближення себе до наших земляків другої церкви, другої культури. Іншими словами, не перетягаймо їх силоміць до себе, а себе наближаймо до них“.[2] З тих всіх міркувань В. Липинського видно, що він бажав би релігійного вирівнання між українцями дорогою довгої еволюції, щоб оминути внутрішні потрясення, на грунті релігії, найбільш з державного погляду практичної, отже західної у східній формі. Одначе це тільки далека ідея. Нинішня державна рація каже однаково трактувати всі релігійні християнські організації в державі. Такий погляд на рівноправність всіх релігій в державі не є випливом індиферентизму автора. Індиферентизм базує на цілком інших ідеольогічних основах, на переконанню, що кожна релігія є зарівно спасенна, тому що походить від одного Бога. Релігійний індиферентизм ігнорує обявлення й інші критерії правдивої віри і тому є сам по собі єретичний. Липинський признає рівноправність всіх віроісповідань з точки цілком іншої. Він не входить в догматичні основи релігії, а підходить до неї з точки погляду державника, що уважає всі релігійні тертя і потрясення небезпечними для державної будови і тому всім релігіям дає однакове право горожанства.

нення причин хвороби: до відродження ослаблених старих, консервативних, традиційних підстав нації з тим, щоб щойно на цих відроджених підставах почати творити нове життя. Перший шлях прийнято звати революційним, другий еволюційним... Отже уніяти кінця XVI. і початків XVII. в. були по своїй ідеольогії і по соціяльним прикметам своїх прихильників — радикалами та революціонерами. — Рел. і цер. 47.

[1]) З боку нашої політичної влади не повинно бути втручування до внутрішних справ церковно-релігійних і не повинно бути поширювання духової сили якоїсь одної української церкви матеріяльною силою українського меча. Повинно натомість бути визнавання й оборона мечем українським авторитету зарівно всіх християнських церков українських. Іншими словами: державна влада українська, коли не хоче порушити необхідної для існуввння держави духової української рівноваги, не може ставити ані в залежне від держави, ані в державно принижене чи неповноправне становище на Україні ніякої християнської церкви, а мусить дбати про однаковий авторитет, однакову духовну та організаційну незалежність і однакове політичне становище всіх церков на Україні. Інший шлях приведе в кінці до зменшення нашої духової, а що за тим іде, політичної відпорности супроти сходу чи заходу і в результаті приведе до культурної та державної залежности або від Москви або від Польщі. — Рел. і цер. 56.

[2]) В. Липинський, о. с. 55.

Автокефалія і націоналізм.

Як консерватист і державник уважає Липинський автокефалію і церковно-національний філєтизм проявом менше вартісним з огляду на розривання релігійної єдности і церковного авторитету та організованости серед православних. Для нього найкраще було б, якби всі православні церкви були під одним патріярхом, що був би фактично независимий від світської влади. А коли така форма церковної організації нині на Сході немислима, то висуває Липинський постулят утворення патріярхату для кількох принайменше церков. Такий спільний патріярхат міг би бути для українців, білорусинів і москалів в Києві[1]). Одначе і цього постуляту не ставить Липинський рішучо, бо уважає його за мало реальним супроти фактичної московської переваги. Отже фактично годиться на московський патріярхат, якому підлягали б також українці і білорусини[2]). В основі таких поглядів лежать ідеї, які висказав Липинський на многих інших місцях своїх писань. І хоч при питанню про автокефалію він дуже застерігається, що не є богословом, ані каноністом та що не хоче в тій справі нічого рішати, ані нікого переконувати, все ж таки його погляди покриваються з католицьким світоглядом. Вони нагадують подекуди російського каноніста Суворова, що уважає автокефалію і націоналізм східних церков недокінченою будовою, яка потребує конечно надбудови в роді начального над всіми вселенського патріярха. Такий вселенський авторитет виратував би нинішні в справах дисціпліни, а навіть й віри розєднані, сипкі і несцементовані, від світської власти поодиноких держав залежні автокефальні церкви від їх непевної долі в майбутності, надав би їм суцільність і внутрішню організованість, а заразом цю зовнішну силу, якої даремне шукають в ріжних союзах з протестантами. Цього всього Липинський не договорює і трактуючи справу з державного становища, хотів би принайменше для своєї держави мати такий релігійний авторитет, яким може бути патріярх, независимий від світської влади і неограничений до однієї нації. Отже не є Липинський приклонником української автокефалії, як многі українські каноністи і політики. „Доля української церкви — каже він — звязана не зі спрямованням всієї її енергії на зверхню, часто дуже матеріялістичну по своїх тенденціях українізацію, а з великим внутрішним духовим, релігійним підйомом. І цей релігійний підйом принесе безмірно великі плоди для України, коли викличуть його люди, які українцями будуть — не стільки по своїх матеріяльних тенденціях, скільки по своїй внутрішній силі ідейній, духовій... [3])

---

[1]) Було б при тім великою честю для України, коли б йдучи за споконвічною традицією, цей спільний для нашого Сходу патріярший стіл був там, де хрестилась Русь, тобто в Києві і коли б тим самим він був ближче до Царгороду і до византійських коріннів православя — Рел. і цер. 82

[2]) Але здійснення цих великих перспектив залежить в першій мірі од того, яка церква й яка нація українська чи великоруська виявить більшу силу моральну, релігійну і більшу здатність організаційну. Ibid. 81

[3]) В. Липинський о. с. 82.

Целібат і жонатість духовенства.

На це актуальне у нас питання дає Липинський коротку і ясну відповідь: „На мою думку, яку можу оперти знову таки тільки на даних історичного досвіду, целібат священства з погляду церковного був би для української нації пожиточний, а з погляду світського шкідливий. Отже відповідь на це питання залежить від того, які — духові чи світські — вимоги в даній історичній добі і в данім національнім осередку ставляться на першім місці у відношенню до церкви“ [1]). Історичні дані, які рішають в такім погляді Липинського опираються на культурній ролі, яку відігравало все жонате духовенство серед українського народу, іменно в часах лихоліття. „Жонате духовенство було головним зберігачем в своїх родинах культури національної і необхідним поставщиком інтелігенції, що собою оцю нечисленну правлячу верству збільшувала та доповнювала. Треба наприклад думати, що культура київської Руси була б зовсім у нас знищена разом з тодішньою на північ татарами відсунутою князівською дружинною верствою, якби не православне духовенство, що на місцях осталось і цю культуру під владою татарською в своїх родинах переховало. [2]) Так само признає Липинський велику заслугу жонатого духовенства в творенню національної ідеольогії, а з нею культурно-національної окремішности. Таку культурно-національну місію, вложену на духовенство історичними обставинами уважає Липинський свойого роду casus necessitatis по тій причині, що на Сході не було сталої, численної зі своєю землею зрослої лицарської кляси, котра би зберігала свою культуру, як це діялося на Заході. Правлячий військово-урядничий елємент, слабо звязаний зі своєю землею не видержав на своїм становищі так, як февдальне західне лицарство. В часі лихоліття та денаціоналізації ролю цю мусіло перебрати духовенство. І в тім власне лежить трагедія нашої державної безсильности, що роля зберігання державно-культурних елєментів перейшла до духовної кляси, органічно не звязаної ні з війною ні з продукцією та позбавленої реального чуття і матеріяльного життя. Тут джерело державної утопійности і церковного максималізму в чисто політичних справах. Коли будуть в українських національних формах зорганізовані місцеві світські, посідаючі матеріяльну силу елєменти, тоді щойно целібат духовенства не буде з національного боку небезпечним.

Збираючи погляди Вяч. Липинського на релігію в нашім державнім будівництві зведемо їх до чотирьох головних і двох побічних тез:

1. Релігія є духовим чинником, конечно потрібним для оживлення матеріяльних елєментів і засобів в нашім державнім будівництві.

---

[1]) В. Липинський о. с. 85.

[2]) Ibid. 86.

2. Церква і держава повинні бути від себе незалежні, а одна власть від другої розмежована на світську, в руках матеріяльно сильних войовників-продуцентів, і духовну, в руках релігійної, ідейної інтелігенції. Притім церковна власть повинна мати право контролі над моральністю діл влади світської.

3. Всі християнські віроісповідання в державі є рівноправними.

4. Східні і західні церковно-культурні впливи мусять бути перетоплені в горнилі української своєрідньої культури в щось одноцільно своєріднього. Здійснення цієї задачі має іти не революційним способом, а дорогою довгої і постепенньої еволюції. Від неї залежить сповнення природньої історичної місії, вложеної на нас самим Богом.

5. Автокефалія української церкви не є так вартісним елементом в державнім будівництві, щоб форсувати її за всяку ціну.

6. Целібат духовенства на наші часи й обставини ще не пригожий. Він прийде сам, коли ролю культурно національного чинника, яким є нині українське жонате духовенство, переймуть інші матеріяльно сильні кляси відродженої нації.

Одним словом державницькі погляди Липинського на релігію наскрізь консервативні і католицькі *).

---

*) Тут замітимо, що крім праці „Рел. і Церква в іст. Укр." багато цінних думок про релігію і Церкву та їх значіння в державнім будівництві розкинув Липинський в своїх „Листах до братів хліборобів", а теж в своїм листі до Магніфіценції о. Ректора Сліпого з приводу ювилею Ексц. Митрополита, друкованім в збірнику „Чверть століття на Митрополичому престолі" („Богословія", кн. 1—2 1926), де зокрема підносить авторитет Митрополита та підчеркує його значіння для України. В найглибшім підкладі світогляду Липинського — як він сам висловлюється, (Листи XIV), лежить християнська релігія і кривава в своїм болю туга за відродженим під знаками хреста, вірним одному Богові і одній монархічній законній владі, українським лицарством, про що говориться в інших статтях. *Ред.*

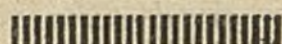

І знаю, що Галицька Армія змогла зайняти одну з найсвітліших сторін нашої державної історії останніх літ тільки тому, що дух її був вихований Церквою, на чолі якої стояв уже від літ Високопреосвящений Митрополит. По лицарськи за державу гинули й оцею жертвою своєю державне існування нації будувати змогли ті, кого Церква навчила радісно умирати „за друзі своя" з вірою в загробне життя і хто, благословенну Церквою Державну Владу нації навчився слухати та шанувати, як Владу, установлену Предвічним Творцем ладу і порядку цілої космічної гієрархії.

В. Липинський.

Дм. Чижевський.

Вячеслав Липинський як фільософ історії.

Вячеслав Липинський, ідеольог, історик і політик, заслуговує не на меншу увагу і яко фільософ. Зокрема — яко фільософ історії. На щастя, Липинський встиг в останні роки свойого життя сформувати провідні думки своєї фільософії історії більш детайльно, та більш грунтовно, а ніж це роблять звичайно історики. В своїх „Листах до Братів-Хліборобів“ Липинський дає систему фільософічно угрунтованої політики. Липинський дає не лише фільософію української політики, але — політики взагалі. Він гадає, що його висновки можна прикласти до розвязання політичних проблєм усіх часів і народів. Бо Липинський добачує в політиці не лише боротьбу політичних груп та напрямків, що можуть, розуміється, в ріжні часи та у ріжних народів бути ріжними. Для Липинського політика є виявом вічних, глибоких тенденцій та законів історичного процесу взагалі.

Ми хочемо звернути увагу на ті фільософічно-історичні погляди, що лежать в основі політичного світогляду Липинського. Ми обмежимось найголовнішими. Фільософія історії Липинського заслуговує на монографічне дослідження. Тут ми можемо дати лише причинки до монографічного розроблення.

Ми залишимо — на жаль, вже умовини місця змушують нас до цього! — фільософію української історії Липинського на боці. Його оригінальне та плідне вирішення проблєми історичного розвитку ідеї української державности виросло на ґрунті його історичних студій. Але ці ж історичні студії, разом зі студіями та міркуваннями над проблємами політичного життя народів і держав цілого світу, привели його до поставлення загальних питань історичного розвитку. В центрі уваги Липинського стояли при цьому питання про будуючі та розкладові процеси в житті народів та держав, про конструктивні та деструктивні фактори цього життя.

Ми хочемо зробити спробу сформулувати ті основні поняття, що лежать в основі фільософії історії Липинського та зясувати ті загально фільософічні передпосилки, з яких він виходить, не завше достаточно зупиняючись на їх аналізі. Скажемо наперед, що основні поняття фільософії історії та основні передпосилки думання Липинського в багатьох точках оригінальні і своєрідні. Цю оригінальність думок Липинського часто не помічають, бо він вживає для їх означення слів та термінів звичайних і широко розповсюджених. Але як тільки ми переходимо від слів до думок, то уся глибока своєрідність фільософії історії Липинського майже в усіх точках його конструкцій виступає перед нами у ввесь зріст.

I.

Ті основні поняття, якими Липинський характеризує основи, підвалини усякого історичного життя, це є: традиція, аристократія і нація. Три слова ці зустрічаємо, розуміється, у кожнього фільософа історії. Ужиток цих основних для кожної фільософії історії понять, при тім вживання їх в позитивному сенсі, приводить до того, що Липинського звичайно характеризують, як консерватиста, аристократа та націоналіста. Це так: Липинський є і консерватистом, і аристократом, і націоналістом, але і його „контерватизм" і його „аристократизм", і його „націоналізм" аж ніяк не є ті самі, про які пишеться в кожних новинах, в кожному часописі, і які політичні противники Липинського з полємічним азартом утотожнюють з „реакційністю", з „клясовим егоїзмом" та з „шовінізмом". Подивимося на ці основні поняття фільософії історії Липинського ближче.

1. Липинський залюбки говорить про „традицію" як основу буття кожного історичного твору. Звичайно уявляють собі „традиціоналізм" як спокійне пасивне життя, в межах сталих, нерухомих, статичних форм, як спокійний „щасливий" хід за тим, що всі робили та роблять, як вороже становище проти усяких — навіть і найменших — змін, проти руху, проти розвитку, проти творчости.

„Традиція" в розумінні Липинського не має з такою „традицією нерухомости" нічого спільного! Бо Липинський добачує суть традиції якраз в її творчому характері. Завдання традиції є „підготовка нової творчої традиції" (23)*). Традиція є рух і творчість. Сталі й нерухомі лише „ріжноманітні, випадкові та нежиттєздатні форми" традиції (101). Найнебезпечніше є „літературний романтизм", „ніжні пахощі давно зівялої квітки, мелянхолійна любов до давно померших форм національного життя — любов без сили екстази, без здатности творити нове життя" (101).

Традиція зозсім не дає щастя і спокою для тих, хто бажає нерухомости, хто стремить до пасивности. Традиція Липинського є власне доля, що накладає на людину обовязки творчости і праці, боротьби і руху — „кожний із нас мусить заняти своє місце тих в рядах, де його поставило життя" — це так, але — кожен „мусить виконати свій обовязок так, як йому наказує його совість". Це значить — мусить боротись і творити нове, базуючись на традиції, із неї виходячи (гл. стор. 351).

2. Як не є пасивна і нерухома „традиція" в фільософії історії Липинського, так само не є застигла, статична „аристократія" в його розумінні. Аристократія це — „та група найращих в даний історичний момент серед нації людей, які найкращі серед неї тому, що власне вони в даний момент

*) Вказую в дужках сторінки окремого видання „Листів до братів-хліборобів",—для тих, хто хотів би сам простудіювати та продумати ідеї Липинського. Підкреслення усюди мої.

являються її організаторами, правителями і керманичами нації" (131). „В даний історичний момент" — ці слова вказують вже на те, що поняття „аристократії" є у Липинського так само динамічне, як і поняття традиції". Липинський підкреслює цей динамізм, наводячи приклади „аристократії" ріжних часів і народів: „аристократією треба називати і лицарів-февдалів за часів розвитку февдалізму, і двірську французьку шляхту за часів абсолютизму, і старшин Наполєона, і пруських юнкерів за часів розвитку німецької імперії, і фінансову буржуазію, що править сучасною Францією чи Америкою, і російську бюрократію часів петербурзької імперії, і англійську робітничу аристократію, зорганізовану в англійських робітничих організаціях... Так само, як аристократією прийшлось би назвати навіть сучасні російські совнаркоми, коли б вони — змогли зорганізувати і забезпечити дальший розвиток" російської нації. Іншими словами: аристократія не є щось наперед дане, а, так би мовити, „завдання", яке стоїть перед кожною нацією. Аристократія повинна бути „витворена" (132), або, ліпше кажучи, повинна сама себе витворити, сконструувати та випровадити своє право на існування. „Постійне відновлення аристократії" (51)— в цьому суть буття аристократії! І в цьому процесі „відновлення" аристократії до організаційної, правлячої ролі приходять все ріжні і ріжні кляси і групи, — так напр. в англійській сучасності Липинський спостерігав перехід організаторів-керманичів від земельної аристократії до „робітничої аристократії" (131). Для нас неважне, чи підтвердилось це спостереження протягом тих років, що прийшли з часу написання „Листів", — важне те, що поняття „аристократії" є у Липинського наскрізь динамічне.

3. Найсвоєрідніше поняття нації Липинського. Він підкреслює ті риси поняття нації, які вже часто висували на перший плян — напр. романтики або сучасні письменники, що наближаються до романтичних ідей (напр. О. Шпак). Це ідея „органічности" нації — нація є „органічний колєктив" (21), на цій органічності нації будує Липинський усю свою теорію клясократії (218 і далі). Це—по друге—після „автаркії" (самовистарчальности) національного життя, що є, мовляв, в собі замкнене і не залежить та не повинна залежати від ніяких зовнішніх сил. „Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути" (67). З цим звязана і та гостра критика „варяжської теорії", яку розвиває Липинський.

Оригінальним не є і те, що Липинський зараховує до прикмет нації території. Але дуже оригінальним, та просто незвичайним в сучасній літертурі є, що Липинський вважає територію основним та конструкнивним складовим елєментом буття нації. „Територія", може, не дуже добре слово, бо воно підчеркює лише просторовий обсяг, що його займає одна нація. Ліпше є слово, що його нераз вживає Липинський: „Земля". Земля є територія в її конкретній даності: з усіма її геольогіч-

ними, топографічними, господарчими та навіть естетичними властивостями. Привязаність до землі до своєї, рідної землі, підтримує та скріплює національну свідомість. Тому то Липинський вважає можливим говорити про „Територіяльну націю" (256), яка основана на „почутті територіяльного патріотизму" (256). „Територіяльний патріотизм — лежить в основі всякої органічної нації — випливає із інстинкту осілости" (277). Відоме те незвичайне означення, яке дає Липинський „українцеві". — „Українцем", своїм близьким, людиною однієї нації є кожна людина, що органічно (місцем осідку і праці) звязана з Україною, не-українцем — є мешканець іншої землі" (417). За це означення безмежно сперечалися. Між тим це означення — при усій своїй незвичайности — має в своїй основі глибоке, метафізичне почуття органічної єдности нації, що на землі жиє, з землі виростає, психічно екладається під впливом геофафічного окруження. В основі цього означення лежить переконання, що почуття любови до рідного краю, яко до органічної цілости, що глибока звязаність з рідним краєм є необхідною та єдиною можливою передумовою того найтіснішого у світі звязку людей, що зветься „нацією".

Для Липинського звязок людини з „Землею" витворює цілком специфічну психольогію, — це якраз і є психольогія, що живе творчою традицією, психольогія, що нею живе душа творчої аристократії. Поруч з протиставленням „чорних" та „жовтих" „хліборобів" та „кочевників", досить пригадати лише одну із найяскравіших сторінок Липинського — протиставлення „закону землі" „законові капіталу". Боротьба між ними є „боротьба двох непримиримих світоглядів": „людини як голови власного сільського господарства — й людини як члена анонімного акційного товариства; хлібороба — й біржового ігреця. Продуцента необхідних для життя матеріяльних цінностей, що бореться безпосередньо з природою — й обрізувача купонів, що придумує біржові комбінації. Віри у власну працю, власні руки й конечність боротьби та війни з твердими законами замлі — з вірою в сприт, щастя, необмежені спекулятивні можливості й можливість „загального миру". Потреба релігії, ідеї, як консерватора сили в тяжкій боротьбі з природою — і повного релігійного індиферентизму та науково бухгальтерської самовпевности мешканців банкірських контор. Естетизму в цілім щоденнім життю: в садку, в хаті, в полі, в мережаних ярмах, у вишитій сорочці — зі штукою на продаж, штукою „по обіді", штукою люксусом..." (33). І Липинський в дальших рядках накреслює блискучу характеристику соціяльного, родинного, політичного укладу, що виростає із „закону землі" та із „закону капіталу".

Треба підчеркнути надзвичайну оригінальність цього означення нації, як єдности, що обумовлюється єдністю „території", землі. В цьому пункті Липинський радикальніший та глибший, ніж російські „евразійці", для яких теж „географічна" єдність є одним із конструктивних моментів поняття нації. Треба серіо-

зно задуматись над тим, чи не виявляє теорія нації Липинського певних глибших мотивів українського народнього духа, — в протилежність до тих західно-европейських теорій, що висувають на перший плян в понятті нації державу, расу, мову, національну свідомість тощо.

II.

Ми вже вказували на „динамічні“ моменти фільософії історії Липинського. Вони виступають ще яскравіше, як ми звернемось до іншої групи понять фільософії історії Липинського: до ідеї, слова, моралі, волі.

1. Ідеї безнастанно витворюються в історичному процесі, щоб знову уступити місце іншим. Ідеї з неба не спадають, а творяться людьми для людей. Виростають вони зі стихійного матеріяльного життя і предопреділяються оцею найглибшою основою громадського існування людської стихії. Зміна форм „громадського існування“, „матеріяльного життя“ суспільства веде з необхідністю до відповідних змін ідеольогії. Тому — як ми вже підкреслили вище — для Липинського є неможливе усяке романтичне захоплення стариною, усяке її ідеалізування. „Їдучи на мотоциклєті з ґазеткою в кишені, старих дум запорізьких творити вже не можна... Людей на... мотоциклєті не треба саджати з оселедцями на голові, в довгополих жупанах і давніх козацьких шараварах. Але кожен час творить нові ідеї. Коли зараз вже неможливо творити козацьких дум, то „той самий дух громади — нації може творити тепер ідеї — думи інші“.

Може здаватись, що це є „релятивізм“, — себто визнання, що кожен час та кожна нація має свою правду, а загальної правди немає і не може бути. Липинський відповідає на такий сумнів словами, що сформовані зовсім інакше, але нагадують спробу вирішення тієї ж проблєми Гегелем: „Правда громадського життя“ — читаємо в „Листах до братів-хліборобів“ — „як і усяка правда, є одна. Але пізнати її можна з ріжних боків і в ріжних її проявах, в залежності від того, з якого становища на неї дивитись і який — відповідно до цього становища — реальний ужиток з пізнаної правди робити“ (353).

2. „Ідеї“ впливають на маси, на людську стихію не безпосередно, а через посередництво „слова“. „Слово“ грає на думку Липинського надзвичайну ролю, як, може, в ніякій іншій системі фільософії історії. Людська маса живе і керується „стихійним, підсвідомим, ірраціональним хотінням“. Це хотіння суспільство та окремі його ґрупи „усвідомлюють собі“ в слові та через слово (116 і далі). Це усвідомлення звязане з „виявленням“ хотіння „в виді прибраного в словесні логічні форми образу“ (117). „Сформулований в слові усвідомлюючою працею письменників образ стихійних соціяльних бажань даної ґрупи будить серед неї ці дрімаючі досі в підсвідомості бажання“ (120). — Слово

є так саме динамічне, так саме повинно постійно витворюватись знову та знову, пристосовуючись до змін соціяльних, політичних, взагалі кажучи—до історичних процесів, як і традиція, як і ідеї. „Слово, коли воно має бути творчим, повинно служити життю, а не безплідно намагатись нагинати життя до своїх законів... Закони слова: закони льоґіки, закони діялєктики тільки тоді можуть придбати творчу силу, коли вони служать не самим собі, а тому ірраціональному, нельоґічному, стихійному хотінню, з якого родиться все життя, в тім числі і саме слово“ (115).

Тому ми зустріваємо у Липинського дійсний культ слова, величезну пошану до цього велитенського знаряддя людської думки та волі. Тому то немає для Липинського найненависнішого а ніж „літерати“, в негативному значінні — себто люди, що зловживають слова, що роблять із слова самоціль, одривають його від дійсности і роблять із найбільшого та наймогутнішого знаряддя історичного руху засіб служити своїм еґоїстичним та дрібним інтересам.

3. Липинський знову і знову підкреслює значіння м о р а л і *) і моральних основ суспільного життя та політики. „Мораль є передумовою „сили й авторитету“, „здоровля і сили“ в політичнім будівництві. „Підстави усякого орґанізованого громадського життя: почуття законности і громадської моралі“ (107). Липинський говорить постійно про „моральне здоровля“, „політичну чесність“ і т. і. З його точки погляду не ті політичні сили, орґанізації, ґрупи мають більше значіння, більші впливи, перед якими стоять морально легші, простіші завдання, а якраз навпаки — трудність завдань, високі моральні вимоги, що стоять перед тією, чи іншою політичною ґрупою, є скорше симптомом вищого признання цього політичного уґруповання або течії. Як в слові кристалізуються внутрішні сили історичного руху, так само вони виявляються в моральних вимогах, моральних нормах кожного часу.

З цієї загальної точки погляду розглядав Липинський і конкретні питання дня. Так писав він про гетьманський рух: „Сама стихія життя, ставлячи до нас більші моральні вимоги, допоможе нам перемогти нашу внутрішню слабість, викресати з себе максімум енерґії і завзяття... Вона прийме нас, вона зростить нас своїми буйними потугами, але тільки тоді, коли ми станемо того варті — тільки тоді, коли ми самі, своєю власною моральною вартістю виправдуємо ті більші моральні вимоги, які ставить до нашої творчої ідеї, до нашої моральної віри сама оця стихія життя“ (107 і далі).

Тому немає дива, що значіння історичних сил Липинський оцінює жертовністю, їх здібністю до жертви та навіть до самопожертви, в кожнім разі — до „обмеження“, до самообмеження. Бо на цих якостях базується й авторитет і сила...

---

*) Липинський вживає іноді слова „моральний“ в тім значінні, в якім його вживається у французькій мові — як синонім слова „духовий“, в протиставленні „матеріяльному“. Ми користуємось далі, розуміється, лише тими місцями, в яких Липинський вживає слова „мораль“ в е т и ч н о м у сенсі.

4. Липинський стоїть на становищі діяметрально протилежному до росповсюдженего серед „позитивістів“ погляду, що в суспільстві усе відбувається згідно з принципом найменшої витрати енерґії. На його думку навпаки, найвище напруження сил, енергії, волі, є основним принципом історичного процесу та історичної творчости. Вяч. Липинський зве цей пункт погляду „волюнтаризмом“. „Волюнтаризм“ Липинський протиставляє „фаталізмові“. Це значить, що для нього визнання „волюнтаризму“ є визняння активної, творчої ролі людського індивідуума в історичному процесі. „Стремління“, „бажання“, „хотіння“ людини і людських груп, стремління, бажання і хотіння не завше свідомі й ясні самим людями та їх ґрупам, а не сліпі сили і фактори будують історію.

Але і в цій точці Липинський одріжняється від таких в тому ж змислі „волюнтаристичних“ теорій, як напр. сучасний фашизм або комунізм. Коли і фашизм, і комунізм вірують в те, що силами людей можна витворити новий ідеальний світ, то Липинський — для якого світогляду одною з основних рис є глибока релігійність — знає межі людської волі. Вони — в волі Божій. Бажання, хотіння є неможливе без віри (366) в те, що ціль бажання в якомусь сенсі входить в божественний плян історичного процесу. Тому стремління кожної нації заняти в історичному процесі центральне місце — або одне із центральних місць—Липинський зве „містичним імперіялізмом“ (364 і далі). Вживаючи цієї термінольогії, треба було б і „волюнтаризм“ Липинського звати „містичним“ або „релігійним волюнтаризмом“. І тут світогляд Липинського, наближуючись на перший погляд до тієї або іншої росповсюдженої теорії, в сутті є оригінальний і своєрідний.

III.

Оригінальність та своєрідність фільософії історії Липинського базується на передпосилках його світогляду. Його світогляд характеризували, як „песемістичний“. Така характеристика є можлива лише тоді, якщо звертаємо увагу на окремі слова та терміни, на окремі речення та твердження, іґноруючи найглибші мотиви думки Липинського.

Липинський говорить іноді про „катастрофічність“ (120) свого світогляду. Може ліпше було б говорити про „трагічність“. Але та „катастрофічність“ або „трагічність“ фільософії історії Липинського є лише вираз релігійного характеру його світогляду. Можливість історичних катастроф або трагедій обумовлена якраз тим, що бажання і стремління, що воля людська аж ніяк не є єдиним та рішаючим фактором історичного процесу. Для Липинського історія є безумовно „суд Божій“. Стремління і боротьба людей та націй може бути засуджена на невдачу — це і є катастрофа. Але що торкається історичного процесу в цілому, то фільософія історії Липинського є макси-

мально оптимістична. До речі — оптимістична є усяка справді релігійна фільософія історії.

Цей максимальний оптимізм фільософії історії Липинського виявляється в його розумінні негативних, деструктивних сил історичного процесу. Для Липинськиго ці сили не мають ніякої самостійности, не є активними чинниками історичного руху. Негативні сили дістають цілком своє буття, свої форми, свій зміст від позитивних. Негативні сили можуть існувати лише на ґрунті позитивних, як якісь збочення, вивернення, пародії, карикатури творчих сил історії. Тому принципово неможлива побіда деструктивних сил над конструктивними.

Липинський не розвиває цієї точки погляду систематично, але на цілій низці прикладів демонструє її. Всі аналізи негативних історичних сил та інтерпретація їх історичного чину збудовані у Липинського на цім розумінні негативних чинників історичного процесу, як несамостійних, онтольогічно нетривких та нестабільних наслідувань сил творчих і позитивних. Переглянемо кілька прикладів, щоб зясувати собі вихідну точку Липинського. — Так є з політичними формами. Лише аристократія та традиція дає силу ревоюції: „без частини старої аристократії, що прибирає... інші форми, але заховує свій давній аристократичний, творчий, будуючий дух, — повстання ніякої республіки на руїнах монархії неможливе“ (39), „неможливо кандидувати в національні Наполеони там, де народ немає ще в собі традиції національних монархів“ (92). Антигетьманці мусясь в своїй політичній праці „підробитись під Гетьмана... або щезнути. Це загальний закон, не тільки закон одної України“ (92).—Так більшовицька революція тримається лише тому, що і вона спирається на традицію: „більшовики мають за собою десятки літ державного і національного думання; переворот був підготований — не тільки соціяльною, а і національно-державною працею російської інтелігенції“. Коли зявився „новий Пугачов“, „йому зосталось тільки зорганізувати те, що підготовили покоління російських революціонерів: державників і патріотів“. — Так і в сфері ідеольогії раціоналізм може існувати лише яко форма містицизму, що лише заховує свій дійсний зміст (201, примітка). — Ті ж риси наслідування позитивних явищ та течій бачить Липинський і в таких негативних формах історичного буття, як модерний анонімний капітал, як інтелігенція, ця „здеклясована, непродукуюча, безземельна та безверстна“ пародія на аристократію, як література в її сучасній формі, що є лише безсилим наслідуванням традицій творчого слова. Не дурно навіть політичний деструктивний ідеал зветься „утопією“, себто землею, що ніде не є,—територіяльна ідея нації лежить в основі утопійних ідей.

Ясно, що такі—несутні, несамостійні сили не можуть бути серіозною небезпекою для сил позитивних, будуючих, творчих. Ясно, що Липинський має право зі свого пункту погляду бути рішучим, „скрайнім“ оптимістом фільософії історії.

IV.

Зупинимось ще на питанні, які є ті загальні фільософічні передпосилки, загальні фільософічні тези та схеми, що їх кладе Липинський в основу своїх конструкцій фільософії історії.

1. Для Липинського є характеристичний певний „онтольогізм". Він не задовольняється лише вказівкою на ті сили, що мають духовний, ідеальний характер, які є чинними в історичному процесі. Він хоче завше вказати і ту „матерію", в якій ці сили „втілюються", реалізуються. Тому поруч з „душею" історичного процесу Липинський ставить його „тіло". Він шукає напр. „ф о р м и в и я в л е н н я несвідомої, містичної, ірраціональної волі народу до вільного незалежного існування" (84). Поруч з „моральними" силами стоять для нього „м а т е р і я л ь н і" відносини: „відносини матаріяльні знаходять вираз в статиці морального життя: в тім, що вже створено людським духом із пасивної матерії" (195). Але ж відношення є взаємне: „без розвитку громадської моралі нема розвитку техніки матеріяльного життя, без розвитку техніки матеріяльного життя нема розвитку громадської моралі" (197), без „відродження віри", без „пориву духа, створення вищої громадської моралі... не може бути вищої техніки і вищої матеріяльної культури" (205).

Цей дуалізм духовних сил та „матерії", в якій вони реалізуються, Липинський проводить в ріжних пунктах своєї фільософії"історії: хотіння і слово, авторитет і сила, активні і пасивні елєменти („жовті" та „чорні"), аристократія і маса, свобода і рівність, держава і громадянство — ці усі пари є подібні парі дух — матерія (356 і далі). Себто: в кожній із цих пар, що охоплюють у своїй цілості мало не усю фільософію історії — а до них можна додати ще ряд інших пар, що маємо в творах Липинського заналізовані або тільки намічені — маємо протилежність активної духової сили та тієї „матерії", без якої ця сила не набула б була реальности, не може втілитись, здійснитись. Уся політична ідеольогія Липинського, його ідея „клясократії" базується на цій передпосилці його фільософії історії.

2. Друга основна риса фільософії історії Липинського — це визнання ним к о н к р е т н о г о характеру всякого історичного обєкту та історичного чину. — На думку Липинського не існує, скажемо, нації в з а г а л і", „традиції в з а г а л і", „аристоктатії в з а г а л і", а лише конкретні індивідуальні нації, аристокрації, традиції, — та до того ще такі, що в кожен даний момент часу модифікуються, змінюютьтя, знову витворюються, відновлюються... Кожен історичний твір є такий, який він витворюється в процесі історичного життя: „кожна нація має лише таку традицію, яка вона сама собі в своїй історії створила" (94). Липинський наближується навіть до — на нашу думку навряд чи правильного — погляду, що національна індивідуальність не є певна психічна, „характереольоґічна" даність, а скорше „продукт історичного процесу соціяльного життя даного колєктиву — це твір,

формація історії“ (129), або якщо ми приймемо на увагу, що і сучасність є „історія“, то треба буде сказати, що національна індивідуальність це є сама історія даної нації.

Прикладом того, з якою увагою та повагою ставився Липинський до конкретної історії індивідуальности, може служити його праця про „Релігію та церкву в історії України“. Він, віруючий католик, отже людина, що переконана була в справедливості вчення католицької Церкви, вважав потрібним співжиття тих конфесій, що жиють тепер на території України, бо вважав неможливим гострий розрив цих історичних конкретних індивідуальностей з їх конкретною індивідуальною традицією...

3. Ми вже підкреслювали, та й не один раз, що фільософія історії Липинського має виразне релігійне забарвлення. Почуття вищих цінностей є основний патос фільософії історії Липинського.

Це почуття вічних цінностей тому має значну ролю, що як раз воно надає фільософії історії Липинського її властивий характер. Фільософія історії, що залишає людину її власним силам, що сліпо та безпідставно вірить (і здебільшого зовсім не помічає цієї своєї безпідставної та сліпої віри), що люди можуть досягнути усього, що хочуть, своїми власними силами — є небезпечний (бо безпідставний!) оптимізм, який вироджується в свою протилежність — в безнадійний писимізм, якщо тільки надії та зусилля людей обманює історична доля. Почуття вічних цінностей, що стоять над історичним процесом, як вічні, незмінні, нерухомі провідні цілі, зокрема: релігійна віра (що є почуттям найвищої цінности) рятує людину і від того, і від іншого: поверховний оптимізм є неможливий для того, хто знає, що усі зусилля та добрі наміри людини реалізуються лише тоді, коли вони відповідають божественному плянові історичного процесу; безнадійний песимізм не в силі опанувати тим, хто вірить, що історія не є безглуздий перебіг беззмістовних подій, що людство має на землі вищу мету, що невпинний рух історії здійснює вищу правду.

І тому, коли ми хотіли б схарактеризувати основний настрій фільософії історії Липинського, ми не знайшли б ліпшої можливости, як вказати на те, що основний настрій, який опановує Липинського при погляді на історичний процес — це є почуття поваги, — поваги до тих цінностей, що в історичнім процесі реалізуються, до тих осіб і колєктивів, що є носіями цих цінностей, поваги,— нарешті — до тієї Вищої Сили, що цим процесом кермує. Історичний процес — як і усе соціяльне буття, та і як ввесь світ взагалі — збудований гієрархічно, себто в ньому є вище і нижче, підрядне й пануюче, випадкове та історичне... Лише із вищого та найвищого можна розуміти нижче та підрядне.

Цей, в основі оптимістичний, настрій висловлює Липинський і в тім місці своїх „Листів“, де він дає в кількох рядках так би

мовити витяг, резюме своїх фільософічно-історичних поглядів. Цими гарними рядками ми і закінчимо наш нарис: „навіть найтруднїше завдання може бути виконане, коли єсть: стихійне, вроджене хотіння, — ясна ідея, усвідомлююча хотіння; воля та розум, потрібні для здійснення ідеї; — віра в Бога і в те, що дана ідея згідна з Божими законами; — і любов до людей та до землі, серед яких і на якій має здійснюватись дана ідея.

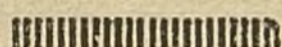

Релігія і Церква єсть основою держави. Віра, оперта на Церкві, єсть наймогутнішим знаряддям будови ладу і порядку держави.

В. Липинський.

А. М. Андрієвський,
б. член Директорії УНР.

Правно-політичний і фільософічний світогляд Вячеслава Казимировича Липинського.

В. К. Липинського у нас більше знають як организатора гетьманського руху, а ніж читають його твори. А коли й читають, то розуміють по ріжньому. „Присяглі" читачі, інтерпретуючи п. Липинського, навіть вживають методи „ножиць", тобто те, що їм бажане, приймають, а небажане відрізують, покликуючись на хорість В. К. Л-го, та виправдуючись тим, що здоровий Л-ий писав ліпше, ніж хорий. А між тим хорість Л-го тут ні при чім. Думки його до самої смерти були світлі, а цілий світогляд твердий і послідовний. У своїх творах Л-ий охоплює багато питань, на кожне з них кидає цілі снопи світла, але через всю його творчість червоною ниткою проходить його світогляд. В. К. Л-ий себе не зраджує, а залишається до кінця послідовним. Викласти його світогляд і дати йому фільософічне освітлення, хоч і не легко, але у наші часи, особливо, бажано.

I

В. К. Л-ий у своїх працях нового світогляду не творив. У своїй передсмертному слові (Вступне слово, с. 13., Збірник Хлібр. Укр. т. I. 1931 р.) він в останнє повторяв: „світогляд, що творить, ідея, що впливає, це витвори типу, раси, а не переконань". Світогляду навмисне створити не можна. Він є даний ірраціонально в русі самого життя. Дана група людей вже може його мати у підсвідомій області, але ще собі не усвідомила його. Правосвідомість органічно випливає зі світогляду. Ідеольогія є

впорядкування на підставі і згідно з правосвідомістю, змісту останньої і способів думання. Методи і способи здійснення ідеольогічного змісту правосвідомости повстають у процесі упорядкування життя. Правопорядок повстає у наслідок злиття ідеольогії з методами і способами здійснення. Ясніше кажучи: ідеольогія є усвідомлення правосвідомости, а злиття її з методами і способами здійснення ідеольогічного змісту правосвідомости творить правопорядок. З ірраціональної области людського мислення випливає правосвідомість; ідеольогія упорядковує її зміст і способи думання; а вже у самому житті, у процесі здійснення ідеольогії виробляються доцільні методи і способи здійснення. Методи і способи — це тактика; їх вільно міняти, але завжди маючи на оці гідність правосвідомости, але ідею міняти не вільно, бо це було б зреченням самої правосвідомости. Беремо приклад у В. К. Л-го. Дерево росте і цим здійснює свій праобраз, ідею дерева; змінити свій праобраз воно не може, бо тоді воно не буде деревом; але способи здійснювання міняти може; воно буде прокладати коріння то в один, то в другий бік, відповідно до вартости чи безвартости натрапленого грунту і відповідно до свого зросту, розвитку своєї власної сили.

Світоглядів говорив В. К. Л., є тільки два: осілий і кочовий. Але можна було б вжити, як то принято, інших назв, а саме: органічний і неорганічний.

Осілий, органічний світогляд визнає сталий органічний порядок речей, а разом з тим визнає над чоловіком існування вищого, постійного, незмінного Божого закону. Оскільки чоловік цей закон визнає і йому підпорядковується, остільки він стає господарем над матерією, бо стає вище від неї, а разом з тим стає господарем усіх людських законів.

Після цього світогляду, ціле є первісне за свої елементи. Цілість є основна, а елементи другорядні [1]) Цілість не є сума

---

[1]) Питання: чи у фізичній області цілість є первісна і раніша за свої елементи? Напр., хемічний елемент „уран" у чистому виді не існує; його знаходять у спілці з другими елементами, у смолці (між іншими у Чехії); уран виділяє зі себе світячий елемент „раду"; штучним способом можна з урану вилучити ввесь рад; це викрив англійський хемік Соді-Рамзай; тоді уран обертається у свинець; маємо поклади свинцеві; первісно це урани, позбавлені раду; але у природі явища не знаходять поворотнього процесу явища; тобто, щоб свинець злучувався з радом і перетворювався в уран. Німецький хемік Гальман зробив висновок, що у природі йде розпад на елементи, а з початку була цілість, поворотно — з елементів цілість не витворюється. Звідси дальший висновок: вища Сила створила світ, як щось ціле; потенції до розпаду були; розпад іде, але ціле не твориться; все міняється не лише у психофізичній природі, а й у цілому світі; ми є глядачами світу, але він нині не є такий, як був тому назад міліони літ. Коли хемік Менделеєв відкрив свої основні 75 елементів, то думали, що в природі все просте; ціла природа органічна і неорганічна є ніщо інше, як безліч комбінацій — сполучень основних елементів. Але потім виявилося, що й елементи можна розложити; далі атом розкладають на електрони; зрештою все зводиться до енергії; матерії нема, її розклали, а є тільки енергія: А що є енергія (напр. електрична)? На це ще ніхто відповіди не дав, як не дано відповіди на те: що таке лет людської думки? Матерія обертається в енергію, а енергія летить у невідомі простори. Але як сталось, що енергія обернулась у матерію? Дух Божій ношашеся верху води. (Бит. 1, 2).

елементів, а щось інше і більше. Напр., возьмімо лінію у один центиметр А—В; пересічім її рівними лініями десять раз, одержимо десять точок, одна від другої на 0,1 цент., але коли ці точки зложимо, то цілої лінії не будемо мати; ціла лінія щось інше.

Чоловік органічного світогляду у процесі творчої думки не спускається вниз до елементів цілого, не розпадається, так би мовити, на дрібниці, на цьому не застановляється, а навпаки, іде до гори, до цілого, доходить до того, що думка мусить вийти за межі світового буття, в область засвітів, щоб там найти цілком самостійне абсолютне. Кант у „Релігія в границях розуму“, вид. 1793 р., гіпотетично визнає існування всеблагого Бога, але додає, що Бога пізнати ми не можемо, бо все наше знання про зовнішний світ це наші субєктивні уявлення, що їх регулюється категоріями нашого розуму. Але супроти цього справедливо заперечували, що зовнішній світ є причасний нашому я, а тому можливе інтуітивне, шляхом релігійного досвіду, його пізнання.

Органічний світогляд визнає, що Абсолютний Дух панує над світом, змінюючи його по своїм творчим плянам. Дух чоловіка панує над обмеженою для нього світовою областю буття, але скрізь чоловік виступає, як субстанційний діяч, а не як раб матерії.

II

Кочовий, неорганічний світогляд розглядає цілий світ і чоловіка, як ряд чисел або елементів, що з них людський розум, примусово або почасти вільно, може творити певну кількість комбінацій. Ці комбінації є все змінливі закони людського розуму. Їх тільки чоловік визнає; визволитись від їх матеріяльного гніту не може, а тому стає рабом матерії. Не дух панує над матерією, а матерія над духом чоловіка.

Неорганічний світогляд є матеріялістичний у широкому змислі; вітка його — матеріялізм економічний. Останній все у житті людини намагається вияснити економікою. Творець економічного матеріялізму Карло Маркс сказав: „не свідомість людей опреділює їхнє буття, а навпаки громадське життя-буття опреділює їхню свідомість. В створенню свого громадського життя люди входять у певні незалежні від їх волі, виробничі відносини, відповідаючі певному ступневі розвитку їх матеріяльно-виробничих сил. Між засобами виробництва матеріяльного життя і процесом життя соціяльного, політичного і духового є причинова залежність, Г. В. Плеханов, родоначальник російського марксизму, учив: „правові установи даного краю відповідають пануючому у ній способові виробництва з тієї причини, що самі вони зявились як наслідок і вияв тих громадських потреб і відносин, що необхідно виникають при пануванні даного способу виробництва“. Чоловік залежить від даного стану виробничих сил. Коли б це справді було так, тоді цілком оправдані докори антимарксистів, як нпр. рос. фільософа Н. Бердяєва, що говорили:

„як що соціяльна структура громадянства опреділюється формами виробництва і необхідною на даному ступні розвитку організацією виробництва, то мусять відпасти всі ганебні деклямації про нерівність і експльоатацію робітничих мас, як джерело всіх бід і зла; та й саме рабство може бути визнане для свого часу відповідним добром в організації господарства“. Щоб збити ці докори, марксисти пускаються на непослідовності. Вже Марс сказав: „нехай суспільство не може ані перескочити через природні фази свого розвитку, ані знести їх декретами, все ж воно може, пізнавши природній закон свого розвитку, скоротити чи змякшити муки пологів“. Біда у тому, як дізнатись, чи настав вже час пологів. Напр., коли у б. Росії виникла революція, Плеханов казав, що час пологів для пролєтарської революції ще не настав, а Лєнін — навпаки. Ціла більшовицька революція показує, що тут діяли не закони виробництва, а захоплення іншими ідеями. Недавно англійський письменник видав книгу про Лєніна, де так його характеризує: сила і спритність Лєніна — це вплив монгольський; жорстокість — татарський; а захоплення ідеєю не соціяльного раю, а самої диктатури пролєтаріяту, страшна жадоба власти без уваги на добро підвласних — вплив степу. В. К. Липинський казав, що російський комунізм є антихристова ідея; а у боротьбі з нею може відродитись Христова Ідея.

Ідея комунізму є ідея необмеженої власти суспільства над кожною одиницею. А коли на чолі суспільства стане хам, тоді це є власть хама, сама страшна, що нічим необмежена. Одиниця не має ніякого права ні на свободу, ні на власне щастя. Вона є раб матерії, раб суспільства, яке є ніщо інше, як обєктивований продукт матеріяльного життя. Дії, почуття, бажання кожної окремої людини входять, як складова частина, у цей продукт, зхрещуються, витворюється щось обєктивне, нове, що необмежено панує над людиною; поза цим „обєктивним“ нема нічого; це остання інстанція для людського духа. До чого це доводить на практиці, можна бачити з більшовицького життя і більшовицької культури.

Московський письменник Пильняк написав оповідання „повесть о погашеной луне“. Оповідання цікаве тим, що у ньому описано дійсність, саме: справу нещасної операції команданда Фрумзе під видуманими іменами. Поява оповідання викликала в Москві страшенну бурю.

Зміст його такий:

Командант Гаврилів (дійсний Фрумзе) захорів. Ц. Комітет комуністичної партії, видячи в Гаврилові чоловіка потрібного, постановляє, що Гаврилів мусить підлягти операції. Рішення товаришів з Ц. К. обявляє йому товариш „твердий, що не гне спини“. Кажуть, що тут описано Сталіна. Гаврилів не хоче операції, відчуває, що від неї помре. Самі професори медицини не знають, чи потрібна

операція. День перед операцією Гаврилів проводить у свого старого друга Петрова, якого якраз тоді покинула жінка; згадують про минуле, насолоджується Гаврилів розмовою з маленькою дівчинкою, донею Петрова, яка гадає, що місяць на небі можна погасити як цигаретку; тому й оповідання так названо. По операції виявилось, що вона була непотрібна, бо язви у жолудку не було, а тим часом Гаврилів задля слабости серця на операційному столі вмер.

В оповіданню, як видно, автор протиставив жорстке, механічне підлягання партії живому людському почуванню; ідею матерії, що поглощує цілого чоловіка, ідеї вільного духа з його радостями і печалями; ідею власти грубих сил, звідки нема ніякого просвіту, ідеї свободи духа, що стремить до вічного джерела усякого добра.

Чоловік органічного світогляду може захоплюватись ідеєю, але він добровільно себе обмежує во імя ідеї, а чоловік неорґанічного світогляду примушений сліпо йти за ідеєю, що йому накидує суспільство.

Розглядаючи реальне життя і знаходячи там певні явища: матеріялісти, дають їм певні назви, нпр. капіталізм, соціялізм, далі ці назви — образи — ідеї абстрагують від життя і шляхом льогіки, (як кажуть залізної) сполучують з другими подібними ідеями-образами, витворюють формули, подібні до альгебраїчних і гадають, що у ці формули мусить вміститись реальне життя. Російські марксисти думали, що у їх формули вільно уложиться російське життя, а сталось прохрустове ліжко. Чому? Бо опріч матерії, ще є і дух чоловіка, що не хоче беапеляційно підлягати матерії.

III

В. К. Липинський вважає, що органічний світогляд більше властивий осілим народам, а неорганічний — кочовим. Український нарід в масі має органічний світогляд. В. К. Л-ий у своїх творах цей світогляд усвідомлює. Що це значить? Він бажає, щоб українці, що жиють цим світоглядом, органічно звязались одною правосвідомістю, одною ідеольогією, одним відношенням до метод і способів здійснення, щоб у наслідок цього запанував один український правопорядок, тобто українська державність.

У своїй арґументації В. К. Л-ий вживає діялєктичної методи: він протиставляє тезу антитезі, але так, що вони, хоч і нероздільні, але і не зливаються; у одному вже міститься друге. Πάντα ῥεῖ — все тече, казав Геракліт; рух несмертельний, вічний один, а прояви його ріжні; одна форма вмирає, а з неї народжується друга; як не вмре, не оживе; зерно вмираючи, оживає у новому образі; як то гарно сказав Гете:

у ніщо обернутись сутнє не може,
ніщо не знищить захованої у сутньому вічности зерна.

„У 1918. р., що помер навіки, говорить В. К. Л-ий, повному гріхів і помилок, було вічне і безсмертне. Було хотіння Української Держави, що прокинулось стихійно серед всіх шарів і кляс українського громадянства. Був початок установлення органічної структури цього громадянства, як шляхом відродження спільної державної традиції, так і шляхом міжклясового зближення. Появились перші проблески почуття політичної спільности між всіма, хто живе на українській землі, спільного патріотизму замість ріжних націоналізмів, без чого не буває держав (ib с. 5). Це хотіння українці бажали здійснити. Але перед тим мусіли створити образ свого хотіння — ідею; бо головним у процесах здійснювання є образ-ідея. Вона приводить у порядок, організує, оформлює хотіння, тим симим це хотіння, хоч ріжними шляхами, але все до однієї цілі змагає. Українці поспішно створили, або вірніше, позичили образ-ідею свого хотіння, але здійснюючи його, показали перш за все хаотичність і недисциплінованість українського духа в боротьбі з неминучим при всякому здійснюванню опором матерії. Спроба збудування української держави не вдалася. Але не завмерло хотіння української держави. Вмерла спроба, натомість мусить ожити новий образ, нова ідея Української Держави.

„Процес здійснювання ідей залежить, поперше, від якости горіння, точніше кажучи, від позитивної активности, яку витворює дана ідея в душах своїх визнавців; по друге, від їх здатности не міняти ідеї, тобто від їх дисциплінованости і слухняности у відношенню до ідейного проводу. Горіння буває двояке: від ненависти і від любови. Перше руйнує, друге будує; Українську державу може здійснити наша любов до неї, а не ненависть до її ворогів" (с. 5). Минуле, яке би воно не було, воскресити не можна; тай не вільно його реставрувати. З минулого нам треба брати не дійсність, а лише легенду; тобто не те, що вмерло, а те, що ще може жити, несмертельне. Легенда це як зерно рослини; це ще не лист, ані цвіт, ні плід, ані все те разом; але згодом, зусиллям визнавців, захоплених легендою, остання набере реального змісту.

В. К. Л. у своїх творах показує, яка наша державна традиція (легенда), як мусимо ми регабілітувати минуле гетьманства, яких метод і засобів мусимо вживати для здійснення нашої державної ідеї.

Лицар, незалежний морально і матеріяльно, будував нашу першу державу часів Богдана Хмельницького; такий же лицар може збудувати нам державу і у майбутньому.

Наша традиція, писав В. К. Л. гетьманство. Наш політичний ідеал — трудова монархія. У свойому комунікаті — 30. IX. 31 р. він писав: „монархізм той дійсний, сильнйй, (іронічно кажучи) не альбанський — це боротька за монархічний закон — закон чести і поваги, не тільки з руїнниками громадянами, а ще більше з руїнниками монархами чи з такими, що на монархів претендують. Прочитайте історію Англії і затямте це". В. К. Л. ви-

знає для нас монархію тільки західного англійського типу, а не типу східнього московського; монархію царствуючу, а не управляючу. Реальним символом монархічної ідеї має бути особа, але до неї він ставив великі вимоги. В. К. Л. визнав помилку, зроблену гетьманською організацією, помилку, що виявилась у заведенні вже на еміграції персоніфікації гетьманської ідеї в особі бувшого гетьмана П. Скоропадського. Заведенням персоніфікації бажали усунути небезпеку боротьби претендентів на гетьманський стіл. А між тим сталась шкода. Чому? Бо раніше треба створити монархію; коли ще нема монархії, законність династії буде фікцією; будувати на цій фікції монархію неможливо. Головна шкода від персоніфікації монархічної ідеї заздалегідь та, що персоніфікація не дала і не дає розвинутись умовам, необхідним для перемоги цієї ідеї; вона нищить передумову притягнення активних елементів, самовідречення і моральне переродження бувших політичних діячів. Монархічна ідея у нас, де почуття законности династій ще й не народилось, мусить розвиватись так само, як всі інші ідеї; перемогти ці інші ідеї воно може більшою позитивною активністю і більшою ідейною дисциплінованістю своїх визнавців, а не тим, що вона реставрує законні права монарха. При цих умовах персоніфікація буде притягати лише непевні, пасивні елементи, баляст всякого творчого руху, тих, що бажають підлобузитись до персоніфікованої особи та її оточення, щоб мати звідси користь та можливість порахуватись зі своїми бувшими противниками; тих, що не зможуть переродитись, лише перелицюватись. Складена з таких елементів гетьманська організація, каже В. К. Л., буде не організацією людей свободолюбивих з душею Яфетів, а організацією рабів з душею хама. Попікшись на своїм визволенню, ці раби затужили цілим своїм єством за новим рабством. Вони знайдуть його в персоніфікації. І як топтали вони колись закон благородства іменем революції, так тепер робитимуть вони те саме іменем персоніфікованої особи.

В. К. Л. визнає, що гетьманці завчасною персоніфікацією зробили ту саму помилку, що й українські республиканці. Останні вели боротьбу за Українську Народню Республіку, а на еміграції зійшли на Варшавську У. Н. Р. Бажаючи усунути претендентів до республіканської влади, канонізували Андрія Лівицького, як дійсного голову найвищої влади У. Н. Р., гадаючи, що у цей спосіб буде збережена законність влади У. Н. Р. Але коли сама Українська Республіка ще не створена, то й персоніфікація її влади є фікцією. Наслідки ті ж самі, що й для гетьманської персоніфікації. Ідея Української Республіки притягає до себе не ліпші, а гірші елементи; не стихійних республіканців, а угодовців.

Емігрантські держави, каже В. К. Л., як гетьманська, так Варшавська У. Н. Р., розуміється, можуть по прикладу реальних держав вести реальну політику. Не боротьба за збереження державної ідеї стає їх завданням, а боротьба за збереження себе до часу повороту на Україну. Во імя цього робиться договори з іншими державами і ввесь центр ваги з ідеї переноситься на

гроші. В перекладі на реальну політичну мову це означає: поширювання на Українській землі найгіршої, бо замаскованої форми угодовства, а на еміграції політики авантюризму, шукання покупців на ту чи іншу готову вже персоніфіковану фірму чи форму української держави (с. 10).

В. К. Л. не мріяв про те, що всі українські громадяни переродяться у дійсно відданих слуг української державної ідеї. Але він визнавав, що у нашім громадянстві, при даних умовах, коли на протязі століть це громадянство не мало власної держави, коли його психічна здатність до незалежного державного життя дуже слаба, коли підстави всякої державної незалежности — матеріяльно-незалежних, а разом з тим войовничих, лицарських елементів в ньому дуже мало, конче потрібне для збудування укр. держави існування державницько непримиримої групи відданих слуг укр. державної ідеї. Ця група мусить паралїжувати, з одного боку неминучий зріст політичного угодовства до чужих держав, тобто культурну денаціоналізацію, а з другого дегенерацію-виродження державної ідеї у формі чи то безглуздного, емоціонального бунтарства чи запроданства чужим державним інтересам.

Як виховати таку групу? Про це у своїх творах В. К. Л. докладно не говорив. Але у словесних розмовах завжди стверджував, що у нашому політичному житті наша Церква мусить відіграти туж ролю, яку вона мала у нашій історії. Нашу першу державу, нагадував В. К. Л., будували великі князі, а ще більше Антоній і Теодозій Печерські; державу часів Богдана Хмельницького будували не лише лицарі козацькі, а й такі стовпи церкви, як Йов Борецький та інші, а також наші славетні брацтва. Брацтва були школою, де виховувалась національна аристократія духа; девізою школи було: союзом любови звязані, всі за одного і один за всіх.

IV.

Навряд чи буде сумнів у тому, що світогляд кочових народів ріжниться од світогляду осілих. Коли кочові народи підбивають під себе осілих, тоді помітна завзята боротьба цих двох світоглядів, а наслідок цієї боротьби, так званий дуалізм у праві, залишається на довші часи.

Коли християнська Церква на початку середніх віків бореться за нерозвязаність шлюбу, це є вимога не лише християнства, а й осілого світогляду, щоб привязати кочовика до домашнього огнища. Коли Західна Церква бореться проти брання процентів, тобто лихварства, це наслідок осілого світогляду, за яким тільки праця і органічна природа дають приплід; гроші приплоду дати не можуть, тому, казали Отці Церкви, коли людина бере проценти на позичений капітал, вона визискує довжника, сама не працюючи. Праця — є основа і виправдання права власности, це осілий світогляд; навпаки, завойовання або й грабіж, як основа власности це кочовий світогляд.

У чистому виді нині кочового світогляду може і немає. Але сліди його у житті осілих народів є.

У старовинних греків і римлян перемагав осілий світогляд, хоч були сліди кочового.

У греків Теміда— богиня правосуддя походить од мітольоґічної богині землі, що зветься Gaia. Що значить ця символіка? Gaj — гай індогерманське слово; це назва розробленого дівочого ліса, це наша сіножать, це перше місце, де чоловік приклав свою хліборобську працю. Тоді символіка буде означати безпосередній перехід природного стану у культурний. Дочка Теміди Діке — справедливість. У Плятона Симонід каже: τὸ τὰ ὀφειλόμενα ἑκάστῳ ἀποδιδόναι δικαίου ἐστι — справедливо кожному дати йому належне; що саме? Первісно те, що він своєю працею створив. Культурна праця — є основа правного добробуту. Це є правосвідомість. Її ідеольоґічний зміст проявляється у законах і звичаях — νόμος і ἦθος. Тому Геракліт каже: нарід мусить боротись за свої закони, як за свої стіни. Пізніше теж саме Демостен сказав про звичаї. Чому? бо знищення ідеольоґії потягне знищення цілого добробуту. Це ми бачимо на прикладі російської революції.

У старовинних жидів і у сучасних росіян, будемо звати їх москалями, значно перемагає кочовий світогляд. Споконвічна боротьба між українцями і москалями у значній мірі залежить від ріжниці світоглядів у тих і других. Можливо, настане час, коли москалі змінять свій світогляд, як то у свій час зробили шведи. Тоді боротьба між Україною і Росією припиниться. А до того часу москаль гріє руки у господі українця; а українець служить великодержавній ідеї Джінґісхана, то білим, то червоним царям, то копає канали, на кістках своїх же земляків будуючи столицю, так за Петра І, то нині, рубаючи ліси, будує соціяльний рай.

Політика і практика кочовика така: він не виносить людей сильних духом, морально незалежних; мусить їх знищити, щоб маса залишилась без вождів; тоді вона обертається у повних рабів, що без ніякого протесту служать кочовикові. Більшовики цю практику виконали на Україні добре. Але вони вже мали учителів зі старовинних жидів. У книзі Естери читано, що цар Артаксеркс видав наказ, яким „дозволяє юдеям, що жиють в кожному місті, скупитись і стати до оборони свого життя, вигубити, повбивати і знищити всіх значних споміж народу й по країнах, що ворогували проти них,— дітей і жінок, а маєтки їх розграбити“ (гл. 8, 11). Юдеї цей наказ виконали знаменито, так, що „і багато споміж народу в краю поставало юдеями, бо на них напав страх перед юдеями“ (8, 17). А хіба не те саме було на Україні; коли зі страху перед більшовицькою чекою багато українців перейшло і на більшовизм і на сміновіховство, гадаючи, що вони цим службу несуть українському народові.

Кочовик не любить впертої праці; робить натиск не на природу, а на добро сусіда.

Основна ріжниця між кочовим і осілим світоглядом така:

Кочовий світогляд (неорганічний) не знає: „будьте совершенні, як Отець Ваш небесний совершен".

Кочовик, хоч визнає Бога, але власну мораль засновує не на внутрішньому стремлінню до богоуподоблення, а на договорі з Богом як рівно-правною істотою. Сліди цього погляду можна помітити у оповіданнях біблії.

V.

В. К. Л. показує нам шлях до будування Української Держави; цей шлях є віра в ідею української державности і згідно з цією ідеєю діяльність. Шлях не новий. Про нього вже учить Євангелія. Пригадаймо розмову Христа з Никодимом (Єв. Іоан. 3, 1—15): Никодим, шляхтич жидівський, прийшов до Ісуса в ночі і каже Йому: Раві, знаємо, що від Бога прийшов єси учителем; ніхто бо таких ознак не може робити, як Ти робиш, коли не буде Бог з ним. Озвався Ісус і каже йому: істино, істино глаголю тобі: коли хто не народиться звиш, не може видіти царства Божого. Каже до Нього Никодим: Як же може чоловік народитися, старим бувши? Хіба може в утробу матері своєї знову увійти і родитися? Озвався Ісус: істино, істино глаголю тобі: Коли хто не родиться од води й Духа, не може ввійти в царство Боже. Рождене від тіла — тіло, а рождене від Духа — дух. Не дивуйся, що я сказав тобі: мусите ви народитись звиш. Дух, де хоче, дише й голос його чуєш, та не знаєш звідкіля виходить й куди йде; так усякий народжений од Духа. Озвавсь Никодим і каже Йому: як може це статись? Ісус рече йому: ти учитель Ізраілів і цього не знаєш?... Ніхто не зійшов на небо, тільки хто з неба зійшов, Син чоловічий, що на небі. І, як Мойсей підняв у гору гадюку в пустині, так мусить бути піднятий і Син чоловічий, щоб кожний віруючий в Нього не погиб, а мав життя вічне".

Никодим був учитель ізраїльський; можливо, політичний вожд. На Христа Його сучасники дивились, як на національного вожда, що має обновити Царство Ізраілеве, хоч Христос говорив про заснования Царства Божого. Ще й по смерти Христовій, за час проповіди Ап. Павла, жиди, будучи в розсіянню, обвинувачували апостолів, кажучи: „це ті що заколотили вселенну; всі вони йдуть проти кесаревих законів, говорячи, що є інший цар, Ісус" (Діян., 17, 6—7). Хто увійде у це царство? Той, хто родиться від води і Духа; хто переродиться; хто стане вище матерії, зречеться світогляду підзаконної людини і стане вільним, бо де Дух, там свобода; як вітер, що віє де хоче, голос його чуєш, а не знаєш, звідкілля виходить і куди йде, так і вільний, перероджений чоловік. Як це може статись. Тільки через віру у Сина Божого. Гадюка, що зором на ню у пустині спасались жиди, це символ ідеї спасення; отак віра в Сина Божого, віра в живу ідею перeродить чоловіка, а хрещення водою, повна тайни дія знаменує вступ до круга визнавців цієї Ідеї. Віра в Ідею, любов до неї бу-

дує; бо коли будете мати віри за зерно горчиці, то скажете цій горі: перейди звідсіля туди, то й перейде; й нічого не буде неможливого вам (М. 17, 20).

Шлях до вступу до Царства Божого чи, як розуміли тодішні жиди, до Царства Ізраілевого той самий: щоб стати дійсним членом Царства, треба переродитись. Завжди бували серед людей пасивні і ненадійні елєменти, висловлюючись по нашому, крутії, мудрагелі, що вважали справу вступу до Царства, яку б організацію під ним не розуміти, не тяжкою. Вони припускали, що в думках можна бути одним, а в ділах другим. Напр., у нас — самостійником в думках, угодовцем в ділах. Для них головне не сама ідея, а її персоніфікація. Вони стремлять до того, щоб бути ближче до персоніфікованої особи і мати з цього користь, а не думають про те, що ідея сама, під знаком якої вони обєднались, вимагає перерордження, самовідречення і великої служби. Коли справа йде добре, вони славословлять персоніфіковану особу, а коли стан останньої захитався, вони починають тікати, зі славословія переходять на злословія, зрештою обявляють крах і особи, і самої ідеї. Були такі люди за часів Христа. Христос їх осуджував. Пригадаймо приклад матері синів Зеведеєвих і науку з цього приводу Христа: „Приступила до Христа мати синів Заведеєвих із синами своїми, кланяючись та просячи чогось у Нього. Він же каже до неї: чого хочеш? Каже вона до Нього: скажи, щоб сиділи оці два сини мої, один по правиці Твоїй, а другий по лівиці у Царстві Твоєму. Озвався ж Ісус і каже: не знаєте, чого просите. Чи зможете ви пити чашу, яку я питиму й хреститись хрещенням, яким я хрещусь? Кажуть Йому: зможемо. І каже до них: ви ту чашу мою питимете, й хрещенням, яким я хрещуся, хреститиметеся; тільки ж, щоб вам сидіти по правиці в мене й по лівиці в мене, це не єсть моє дати, а кому приготовлено від Отця мого. І почувши десять, ремствовали на двох братів. Ісус же покликавши їх, каже: ви знаєте, що у поган князі панують над ними, й великі управляють ними. Не так же в вас: ні, хто хоче бути великим між вами, нехай буде вам слугою; і хто хоче між вами бути першим, нехай вам буде рабом. (М. 20, 20—27). Ідея вимагає служби і самопожертви. Не можна в душі двоїтися. Не можна разом служити Богу і мамоні.

Коли провести анальоґію між окупованою римлянами Юдеєю часів Христа і передреволюційною Україною, то вища верства, родова жидівська аристократія, садукеї — це наша аристократія, пани, що пішла на чужу службу; фарисеї, — це, здебільшого, наше дрібне шляхецтво, міщанство, інтелігенція; у них ще не погасла віра в українську лєгенду, вони мріють про українську державу, але вони ні зимні, ні гарячі, а тому й доля їх така, як сказано в Откровенію Ів. Бог. 3, 16.: „тим бо, якож літний єси, і ні зимний, ні гарячий, викину тебе з уст моїх".

Зимний чоловік може несподівано переродитись і стати гарячим; той чоловік, що горить, після багатьох помилок, може натрапити на правдивий шлях; а тепленький чоловік, ні зимний,

ні гарячий, дуже тяжко піддається захопленню ідеєю; це звичайний мягкотілий громадянин. Треба апостольської праці, щоб оживити його і підняти на діла.

Але, за поглядом В. К. Л., нема другого шляху до збудовання української держави, як захоплення щире, до самовідречення, її ідеєю і відповідні діла.

VI

Світогляд В. К. Л. християнський. В. К. Л. вірив у Живого Бога. Визнавав правду слів: все, чого ви проситимете в молитві, віруючи, одержите (М. 21, 22): „Борітеся, поборете, вам Бог помагає". Але й визнавав, що тільки великим зусиллям над самим собою чоловік може перемогти гніт матерії над духом. Це так, як учив св. Августин: Бог все може зробити, але спасти чоловіка без чоловіка не може.

Українці мусять собі усвідомити: хто ми; яка наша традиція?

Традицію далеко скоріше можна відчути, аніж пізнати теоретичним шляхом. Традиція — це зміст цілої підсвідомої області чоловіка. Коли б можна було розшифрувати і пізнати зміст традиції українця, яку б ми одержали ріжносторонність та ріжнобарвність; яких би тільки впливів не помітили; тут і впливи нашої культури, і впливи татарського степу, і впливи московської культури з її інтернаціональним імперіялізмом, соціялізмом й т. д. Одні з цих впливів, можливо, загинули, другі — в стані угасання,треті в стані буйного, але загалом, шкідливого розцвіту. Завдання великих людей віднайти і вказати правдиві впливи, відповідаючі нашій Богом даній природі, допомогти усвідомити їх і перетворити в діла.

Підсвідома область ґенія надзвичайно багата. Усвідомлює себе, пізнає себе ґеній тільки через мову; мова є засіб до самовідхрестя. Для ґенія, як і для звичайної людини, мова є шлях до душі другого, до самого схованого його „я". Сила ґенія у тому, чим більший доступ він має до душі других, чим більше він спонукує других до їх власного самовідкриття через мову. Без читачів ґеній не міг би існувати. Ідеї ґенія мусить хтось восприйняти. Восприйняти не значить вбрати в себе, як губка вбирає воду, а так піддатись їх впливові, щоб довершилось якраз самовідкриття, самоусвідомлення. Ідеї ґенія, як символи, лише порушують психіку читача; а порушений він починає розуміти і усвідомлювати себе. Ґеній находить „вогненні" слова, щоб ними заставити других думати і страждати.

Яка сила примушує ґенія творити ідеї і запалювати ними других? Любов до братів своїх. Добре, коли менші брати слухаються своїх ґеніїв-пророків, тоді вони вступають на добру дорогу.

Вячеслав Заїкин.

Вячеслав Липинський як історик.

„Тільки основно визволившись з накинутого нам підчас нашого занепаду поняття про себе, як про якийсь до державного життя нездатний, вічно бунтуючий і вічно покривджений полу-народець, тільки освідомивши собі ввесь розмах нашої історії, широкі державні, організаційні замисли предків наших, ми зможемо зрозуміти поодинокі діла тих предків, та згідно з правдою — науково — оцінити поодинокі факти нашої минувшини". Україна на переломі, ст. 17.

„Не надія на ту чи іншу нагороду в цім земнім житті поможе нашому поколінню виконувати безмірно тяжкий та гіркий обовязок громадян України і доробляти те, чого не встигли зробити покоління попередні. Поможе нам в цьому тільки віра, що праця наша єсть виповнюванням нашого життя серед цих людей і на цім місці, де Бог судив нам уродитися, і що вона єсть виконуванням обовязку, покладеного на нас Божими законами. Поможе нам в цьому врешті віра, що Бог дав людям до виконування добра та уникання зла розум та свобідну волю, і що сотворив Він нації здатними до оздоровлення, що „sanabiles fecit Deus nationes". Листи до Братів-Хліборобів, с. 470.

Вячеслав Липинський зайняв в нашій історіографії становище цілком виїмкове — цілковито відмінне від інших наших істориків. За виїмком „Історії Русів" та деяких (ранніх) писань Костомарова, в нашій історичній літературі сливе зовсім немає творів, які відзначалися б таким життєвим, актуальним чи навіть „злободневним" характером і які в такій би мірі притягали та захоплювали читача, як твори Вячеслава Липинського. Але, в протилежність до більш політично-поетичних, ніж наукових, ранніх історіософічних та фільософічно-публіцистичних нарисів Костомарова, а тим більше в протилежність до „Історії Русів" (повної несвідомих і свідомих помилок), — твори Липинського, при всій своїй актуальности й злободневності, є й довгі часи будуть найповажнішими, *клясичними* творами в нашій історіографії та фільософічній публіцистиці.

Високе наукове значіння й велика притягаюча сила творів Липинського полягають передусім у гармонійнім сполученні в них науково-історичних дослідів над минулим з геніяльними фільософічно-публіцистичними висновками. В усіх своїх науково-історичних працях про минуле України Липинський виступає не тільки яко історик минувшини, але й як історіософ, що ці науково-історичні досліди над „мертвим" минулим оживлює промінням сучасного живого життя, роблячи з минулого яскраві висновки та „науку" („лекцію") для сучасности й для будуччини. А з другого боку свої фільософічно-публіцистичні праці опирає Липинський не на безвідповідальній інтуїції, не на абстрактних і фантастичних міркуваннях, а на глибокім та всебічнім дослідженні минулого. Історію Липинський звязує з су-

часністю, в ріжних моментах історичного минулого України й інших країв виявляє анальогії до сучасности й находить науку або пересторогу на майбутнє.

Та декому мусить прийти на думку питання: чи не грішить Липинський проти наукової обєктивности історії таким яскравим звязуванням історії минувшини з сучасністю й будуччиною?

На це питання рішуче відповідаємо: *ні!* — Ні, — тому, що в дійсності історична наука не є наукою про саме тільки минуле. Історія — наука про розвиток людства в цілому: вона вивчає й минуле, і сучасне, і при тому так, що ні одно, ні друге окремо її вивченню не підлягають. Історія „будує" те, що вже здійснилося, й те, що ще здійснюється, виходячи з моменту сучасного (нинішнього); вона доходить до зрозуміння минулого через сучасне й до зрозуміння сучасного через минуле[1]). Але цього мало: історія не обмежується минулим і сучасним; пізнання розвитку (чи то цілого людства чи то окремої його частини — народу, держави, стану, провінції, міста ітд.). Оскільки історик не обмежується до самого лише зовнішнього констатування фактів минулого, оскільки він освітлює й „оцінює" досліджені ним факти (явища) минулого, отже усталює при тім їх місце в загальному історичному процесі, їх звязок з попереднім і дальшим розвитком, оскільки він зясовує „стадію" розвитку існуючої ще суспільної „індивідуальности", — остільки він до певної міри попереджає реальний рух історії й схоплює тенденції розвитку, спрямовані в емпіричну будуччину, бачить їх обмеженість і можливість інших тенденцій. В самому минулому історик-синтетик, усталюючи звязок цього минулого з суцільним історичним процесом, добачує можливості майбутнього й розуміє минуле не тільки в відношенні його до сучасного, але й у відношенні до можливого майбутнього. Часом свідомо, часом навіть несвідомо історик (синтетик) вказує можливе майбутнє[2]). Французька приповідка „savoir c'est prevoir" в відношенні до історичного знання є в значній мірі справедлива.[3])

---

[1]) Пізнавати минуле поза сучасним, окремо від сучасного, так само неможливо, як неможливо пізнавати обєктивний світ без самопізнання й без пізнання в цім світі себе, свого „я", котре цей світ пізнає. Дуже часто в процесі пізнання ми не здаємо собі справи в цім самопізнанні, тобто, простіше кажучи, не помічаємо рівнобіжного процесу самопізнання; так само при історичнім дослідженні минулого, ми часом не помічаємо, що дивимося на минуле з сучасного й бачимо в минулому сучасне. Див.: Л. Карсавин: Философия истории, Берлин, 1923, с. 292—293.

[2]) Так на підставі глибокого та всебічного пізнання минулого Росії й анальогій з минулого інших країв, деякі російські історіософи XIX ст. (як Кірєєвский, Леонтьєв, Страхов, почасті також геніяльний письменник-фільософ Достоєвський) передбачували можливість грандіозної кризи й катастрофи в Російській державі.

[3]) Див. докладніше в незвичайно інтересній, названій в горі „Философии истории" одного з найглибших сучасних історіософів Л. Карсавина (давніше петербурзького, нині ковенського професора); анальогічні погляди тепер вельми поширені: відгук їх в тій або іншій мірі й формі можемо знайти у О. Шпенглєра, Г. Ферера, Р. Віппера, Мик. Бєрдяєва, В. Липинського, Ст. Томашівського й баг. ін.

Очевидно, що в історика, не обдарованого синтетичними здібностями, звязок досліджуваної ним минувшини з сучасністю й будуччиною виступає слабо: бо такий історик взагалі обмежується до констатування історичних фактів, не будучи в стані їх освітлити та звязати з історичним процесом у суцільності.

Натомість, у геніяльних та високо-талановитих істориків-синтетиків, як прим. у Жозефа де Местра, Ед. Меєра, почасті в К. Маркса[1]), або з сучасних нпр. у Гульєльма Ферера, Р. Віппера, М. Здзєховського, Вяч. Липинського, минуле й сучасне звязуються, як нерозривні частини історичного процесу, історичної „всеодности", в минулім пізнається елєменти сучасного й майбутнього й знаходяться вказівки для сучасности й будуччини.

Саме цією ґеніяльною, а при тім стисло-науковою синтезою минулого з сучасним і майбутнім перевищує Липинський всіх попередніх і сучасних йому українських істориків, так що ніодного з них навіть порівнювати з ним під цим оглядом неможливо.

В XIX ст. майже єдиним визначним українським істориком-синтетиком цього роду був Микола Костомаров, ідейний вожд Кирило-Методіївського Брацтва в Києві і творець народницького напрямку в українській історичній науці. У своїх надхненних і здебільшого мальовничо написаних працях Костомаров дав незвичайно інтересну спробу синтетичного погляду на основну суть цілого процесу української історії, на основні прикмети українського національного характеру, як вони, на його думку, виявлялися в минулому та виявлятимуться в сучасності, а по всій імовірності, мабуть виявляються і в будуччині, і — на підставі свого розуміння (та відчуття) української минувшини (й сучасности) — поробив висновки, якими шляхами має йти в будуччині української нації.

Спробу цієї історичної синтези Костомарова знаходимо передусім у величних месіяністичних „Книгах битія Українського Народу"[2]) та „кирило-методіївських" відозвах, писаних в середині 1840-их років, і пізніше в низці історичних та історіософічних статтей („Двѣ русскія народности", „Мысли о федеративном началѣ в древней Руси", „Черты народной южно-русской исторіи",

[1]) Підходячи цілком обєктивно до науки К. Маркса, мусимо признати, що в його творах є чимало незвичайно глибоких помічень, зроблених на підставі науково-історичного досліду, але з цими поміченнями, а навіть часом у виразній суперечності з ними (бо наука Маркса взагалі має в собі дуже сильні внутрішні суперечності) у Маркса чимало зовсім довільних тверджень і припущень, опертих лише на фантазії та „гарних" бажаннях.

[2]) Щоправда, авторство Костомарова у відношенні „Книг битія" остаточно не доказане, але воно є найбільш правдоподібне. Вже саме сполучення в цих „Книгах" поетично-політичного патосу, історично-повістярської мальовничости та сміливої спроби історичної синтези промовляють за тим, що автором „Книг" був не хто інший, а саме Костомаров. Навіть, якби признати що писав „Книги" хтось інший (нпр. Білозерський або Гулак), треба б припустити всетаки в тій чи іншій мірі співавторство, а принаймні великий вплив на „Книги" — Костомарова, бо занадто багато в них костомаровського.

„Правда поляка о Руси“ ітд.), надрукованих на сторінках „Основи“ в 1861 — 62 рр.

В усіх тих статтях, як давніших, так і пізніших багато поетичного патосу, захоплення, яскравих малюнків, глибоких спостережень і сміливої, навіть занадто сміливої синтези. То ж не диво, що ці твори (особливо ж пізніші з них) здобули великий вплив [1]); а висловлені в цих творах синтетично-історичні та історіософічні ідеї — аж до появи творів Липинського — були пануючими в українській історичній науці. Ще й до нині ріжні історики й історіософи наші й чужі, навіть деякі дуже визначні, як нпр. Р. Віппер, не можуть вповні визволитися від історично-ідеольогічної чи історично-синтетичної спадщини Костомарова й досі повторюють історично-національогічну характеристику українців, подану сімдесят років тому в „Двох руських народностях“ Костомарова.

Тим часом „історична синтеза“ Костомарова побудована у значній мірі не стільки на суцільнім науково-історичнім досліджені минулого, скільки на поетичній інтуїції, на здогадах, на відчуванні.

Як відомо, Костомаров у своїй історичній творчості був передусім істориком-поетом, а вже потім істориком-дослідником. Він старався перш надусе відчути минуле, схопити його дух, схопити кольорит і настрої доби і т. п. Тому саме він трохи чи не найголовнішим джерелом історії вважав історичні „народні“ пісні, зокрема для української історії — козацькі думи.

Очевидна річ, що здібність історичної „інтуїції“, здібність „відчувати“ „дух“, настрої, кольорит, життя давно минулих епох це незвичайно цінна прикмета історичної творчости, але щойно доти, доки вона допомагає науково історичному досліджению, а не опановує його; інакше й найбільші таланти така „історична інтуїція“ може завести в нетри фантазії, як це й сталося у значній мірі з Костомаровим.

Всю свою „синтезу“ української історії й зокрема свою знамениту історично - національогічну характеристику українців (а також великоросів і поляків) утворив він не на підставі довгого, мозольного, всебічного науково-історичного досліду, а лише

---

[1]) Особливе поширення та вплив мала (та й до нині має !) стаття Костомарова „Двѣ русскія народности“. Подана в ній характеристика українців і великоросів стала надозго просто ніби — „клясичною“, так що її в дещо змінюваній формі повторювали на ріжні лади історики, етнографи, географи при кожній відповідній нагоді. Увійшла вона, розуміється, у скороченні, і в російські підручники, ітд. Недавно цілу цю статтю видано в німецькім перекладі. — Що ж до історично-ідеольогічних впливів Костомарова взагалі, вони теж не обмежилися українською історіографією. Є підстави добачувати вплив ідей Костомарова у російськім „почвенництві“, якого найвизначнішими представниками були Ф. і М. Достоєвські та Мик. Страхов (пор. мою ст. „Н. Н. Страхов“ у „Воскр. Чт.“, 1929, чч. 14 і 15 та в скороченні в „Н. Зорі“, 1928, ч. 97); а вже безсумнівний — великий вплив історичної ідеольогії Костомарова на історіографію сибірську, зокрема на визначного сибірського історика Щапова.

на підставі окремих відірваних фактів і моментів української історії, сполучених поетичним надхненням, „інтуїцією“ та гарними, „поступовими“ ідеями.

Так повстала теорія про відвічний демократизм українців, про їх вічну тугу й змагання за якоюсь особливою свободою, про їх нехіть до організованої державности, до міцної влади, до сталого порядку.

„В політичній сфері українці, — твердить Костомаров, — здібні були витворити з-поміж себе добровільні товариства, звязані *не більше того*, скільки вимагала потреба, і міцні на стільки, на скільки існування їх не шкодить правам особистої свободи... Вільна стихія (українського народу) все приводила або до зруйнування громадських звязків, або до виру стремлінь, котрі, немов те криве колесо, крутили на всі боки народнє життя... Примусова спільність землі й одвічальність одного за всіх здаються українцеві за найтяжчу неволю, найгіршу несправедливість...“ Словом, українці виходили найбільш демократичним, найбільш свободолюбним, а рівночасно й найбільш анархічним, нездисциплінованим, руїнницьким народом... Ще в „Книгах битія Українського Народу“ анархічности українцям не приписується, лише великий демократизм, любов до свободи особистої й політичної та республіканські нахили. Автор „Книг битія“ ще вірить в державно-творчі сили українського народу. Переказавши історію свободолюбного й вічно воюючого за свободу українського народу, автор „Книг“ закінчує пророкуванням про державне відродження України, а за її прикладом і допомогою й всіх інших словянських країв, — „і Україна буде непідлеглою Річчю-Посполитою в Союзі Словянськім!...“ Але в нарисах, друкованих пятнадцять років пізніше — в „Основі“ ліберальний демократизм Костомарова доходить до свого апогею й під впливом своїх ліберально-демократичних настроїв він немов би тратить віру в державницькі сили й здібності українців, і не знаходить в українській минувшині тих „величних, будуючих“ державно-творчих зусиль, які червоною ниткою проходять нпр. через історію російську. На Україні (а також у Польщі), на думку Костомарова, ввесь час внутрішня суспільна „боротьба валить громадську будівлю і віддає її на здобич народові більш спокійному, котрий розуміє потребу міцної громади...“ Впрочім, і в цей час Костомаров ще не переставав бути українським державником-самостійником, хоч це його державництво виходило якимсь поблідлим: у згоді зі своїми ідеями про вельми ліберальний та ультрадемократичний характер українців на протязі всієї української історії; він уявляв собі майбутню українську державність в сутодемократичній та вельми-ліберальній (ми б сказали навіть, неначе в трохи-анархічній) формі, до того ж неодмінно у складі всесловянської конфедерації[1]).

---

[1]) Ці погляди свої яскраво висловив Костомаров у статті „Украина“, надрукованій без імени автора в 1860 р. в російськім революційно-емігрантськім журналі „Колокол“, видаванім у Льондоні. „В будучім Словянськім Со-

Кермуючись таким ультра-демократичним, хоч ніби то й державницьким поглядом на минуле України, Костомаров з нехіттю відносився до змагань українських гетьманів і старшини створити міцну державну владу та постійний (становий) лад на Україні. В усіх гетьманів і в усієї старшини, навіть у Богдана Хмельницького здебільшого добачав Костомаров честолюбні та взагалі егоїстичні мотиви. Натомість, великою симпатією Костомарова тішилося ультра-демократичне Запоріжжа, що втілювало ніби ідеал громадських змагань українського народу. Впрочім, в поглядах Костомарова на Україну-Гетьманщину, й зокрема на Богдана Хмельницького були певні вагання. В одній із пізніших своїх праць „Богданъ Хмельницкій — данникъ Оттоманской Порты" Костомаров ніби зрозумів величність і вагу державницьких змагань великого гетьмана та деяких його наступників. Але в кожнім разі суцільного образу державницького будівництва на Україні Костомаров не дав.

Продовжателі ж і наступники Костомарова, знані в нашій новішій історіографії під іменням народників, ще в більшій мірі розвинули ультра-демократичні й анархо-ліберальні елєменти історичної ідеольогії. В другій пол. XIX. ст. та на поч. XX-го майже всевладно панувала в українській історіографії „народницька концепція, байдужа до держави, а то й різко антидержавна"[1]). Яскраву, хоч без сумніву *перасадну*, характеристику цієї „народницької концепції" української історії дає найвизначніший представник народницького напрямку в українській історіографії Мих. Грушевський: „Я був вихований в строгих традиціях радикального українського народництва, яке вело свою ідеольогію від Кирило-Методіївських братчиків і твердо стояло на тім, що в конфліктах народів і власти вина лежить по стороні власти. Бо інтерес трудового народу це найвищий закон всякої громадської організації, і коли в державі цьому трудовому народові не добре, це його право обрахуватися з нею". Негативне становище проти всякої, навіть і власної (національної) держави, коли входить

юзі, в який віримо і якого сподіваємося, — писав Костомаров у цій статті наша південна Русь повинна становити окрему державну цілість на всьому просторі, де народ говорить українською мовою, — зі збереженням єдности, основаної не на згубній мертвій централізації, але на ясній свідомості своєї рівноправности й своєї власної користи".

[1]) Порів.: *Ів. Кревецький*. Українська історіографія на переломі... „Зап. Н.Т.Ш., т. 135—136, с. 162 і далі. — Тільки даремно нарікає в цій вельми цікавій і цінній статті ВП. Автор на „специфічні російські умовини, в яких знайшлася Україна в XIX — поч. XX вв." та через які ніби то українська історіографія затратила державницьку концепцію. Ми взагалі любимо складати вину за всі наші та наших предків і попередників недостачі й невдачі на всякі *зовнішні* умовини й причини, особливо радо користуючись російським „коником": „у всіх наших нещастях має бути винна Росія". Але ніякі „специфічні російські умовини" не змогли перешкодити польським історикам у Росії розвивати польську історичну науку в державницькому напрямі; а з другого боку, в Галичині й на Буковині „специфічних російських умовин" не було, і всетаки українська історична наука розвивалася в них приблизно тими самими шляхами, що й на Вел. Україні.

у гру загрожений „інтерес трудового народу, та „принципіяльна симпатія до всякої опозиції й активної боротьби з насиллям держави — це характеристичні риси української народницької історіографії.

„Нова українська історіографія і всі, хто мав до діла з минувшиною народу, — каже Грушевський, — жадібно ловили прояви народньої активности і з особливою увагою та симпатією спинялися на таких виступах народніх мас, однаково, чи в рамках української державности, чи в боротьбі з державністю чужою. Конфлікти віча з князями в XI—XII віках,... рух громад („татарських людей“) в XIII. і життя в XIV в., повстання селянства в Зах. Україні (як от повстання Мухи) в XV в., початки рухів у Східній Україні в XVI. та їх продовження в XVII в., опозиція Запоріжжа гетьманському режімові в XVII. і XVIII вв., повстання Петрика й інші рухи в Гетьманщині, гайдамаччина..., проби відзискання свободи серед селянства в тім роді, як „київська козаччина“ 1855 р. — все це були улюблені теми української історіографії“[1]).

Українські історики-народники, як зазначив уже Драгоманів, „не добачують багатьох позитивних явищ історичного життя або зневажують наших історичних діячів, які стягли обвинувачення в „аристократизмі“ [2]). „Вони показали багато хиб української козацької старшини, не жаліючи таких оборонців волі козацької, як Виговський, Мазепа, Полуботок..., а показали всю шкоду для українського народу царських порядків українські історики не вспіли“, так що в результаті творами українських істориків-народників дуже радо користуються навіть вороги України... [3])

„З якою антипатією трактовано в цих кругах (українських істориків-народників) буржуазії коло збудування клясової національної держави, всупереч соціялістичним мріям мас! „Кіевская Старина“ з покійним Лазаревським в головах, можна сказати, займалася складанням акту обжаловання на буржуазію за її прогрішення перед трудовим народом в економічній та соціяльній сфері. За те, антипод старшинської України, Запорозька Січ, це вікопомне огнище українського комунізму, — в інтелігентських народницьких українських кругах окружалося пієтизмом“ (Грушевський, l. cit.).

Очевидно, що в цих словах Грушевського є дещо перебільшення на „стилізації“. Але в кожнім разі вірно те, що навіть найвизначніші представники народницької історіографії, як нпр. Антонович, „переняті були принципіяльними симпатіями до всякої опозиції й активної боротьби з насиллям держави, її централізмом, бюрократизмом, мілітаризмом, — глибоке співчуття до такої боротьби проходило через усю їх працю“. Впрочім, всякі прояви змагань до утворення національної організованої державности

---

[1]) М. Грушевський. Українська партія соціялістів-революціонерів та її завдання. „Борітеся — поборете“. Відень, 1920, ч. 1, с. 12.

[2]) М. Драгоманів. Листи до Франка, т. II, Львів, 1908, с. 19.

[3]) М. Драгоманів. Політичні пісні українського народу, ч. I. Женева, 1888, с. XVIII; порів. ще: його ж — „Чудацькі думки, с. 7—8.

з міцною владою, зокрема нпр. державницькі змагання Мазепи до збудовання української аристократично-монархічної держави, Антонович та ін. історики-народники вважали випадковими явищами на Україні, рідкими винятками (Мазепа — це по словах Антоновича, „єдиний з-поміж діячів XVII—XVIII в. справжній політик), невластивими українській народній вдачі.

„*Українська народність*, — писав Антонович у записці про потребу скасування обмежень українського друкованого слова в 1905 р., — *цілковито позбавлена державного інстинкту*: вона ніколи не творила окремої держави, а добровільно відхилила створення такої навіть у той момент, коли історичні обставини давали на це можливість... Українська література ніколи не піднімала навіть натяку на політичний сепаратизм і завжди вважала цей мотив для себе чужим“ [1])

Щоправда, поруч із цими пануючими поглядами про виключний індивідуалізм, ультра-демократизм, скрайний лібералізм, нехіть до сталого порядку, міцно орґанізованої державности та твердої влади, вічне політичне протестанство та бунтівництво українського народу, висловлювалися нераз і інші погляди в історичній науці. Так славнозвісні російські історики-правники Сергєєвич, Дьяконов, Філіпов та ін., а також високоталановитий російський фільософ-правник Коркунов, всупереч Антоновичеві й ін., яскраво доводили, що Україна мала в минулому свою державність і в даній добі і в XVII — XVIII ст. [2]). З другого боку історики-економісти на чолі з Ів. Лучицьким спростовували твердження про відвічний скрайній індивідуалізм українського народу [3]). Визначний історик Української Церкви Ст. Голубев, в протилежність до українських істориків-народників Антоновича, Ор. Левицького, Маркевича, котрі в церковній українській історії добачували прояви того ж самого лібералізму й демократизму, що й в історії політичній, — виказує значіння й вартість єрархічного начала в минулім Української Церкви й спеціяльно досліджує величну працю найвизначнішого писателя цього „начала“ на В. Україні митрополита Петра Могили. [4]). Накінець, Куліш і Драгоманів виступають із загальною критикою ліберально-демократичного трактування й „стилізації“ української минувшини в її цілому. Але всі ці *інші* погляди або оберталися в суто-„фаховій“ сфері (історично - правничій, історично-економічній, церковно-історичній) й не давали синтези цілої історії України, або — як у Куліша й Драгоманова — уявляли собою

---

[1]) „Записки Україн. Наук. Т-ва у Київі“, т. III, с. 38.

[2]) Порів. мої „Головні моменти історії української державности“ (Щипіорно, 1923) й „Лєкції по історії сусп.-державного ладу України“, (ibid., 1924), част. I.

[3]) Пор. мою ст.: „Ів. Лучицький“, „Н. Зоря“, 1928, ч. 69.

[4]) Див. мою ст.: „Ст. Т. Голубевъ и его труды по исторіи Зап.-Русской Церкви, духовнаго просвѣщенія и сектовѣдѣнію“ (Воскр. Чт. 1930, ч. 49, сс. 765—777).

лише уривчасті спроби на натяки на таку синтезу, будучи до того ж затемнені поступовою історіософією[1]).

Першу й досі єдину глибоку й поважну спробу загальної історіософічної синтези української історії, вільну від демократично-ліберальної однобічности, дав Вячеслав Липинський.

В протилежність до істориків-народників, які твердили про нездібність українського народу до державної творчости, про вроджену нехіть українців до міцної влади й добре організованої державности, — виявив Липинський глибокі, вроджені державницькі інстинкти українців і не менше глибоко вроджену відразу українців до анархії та взагалі неладу в державі.

Український нарід увійшов у склад спершу Литовсько-Руської (Литовсько-Українсько-Білоруської), а потім Польсько-Литовсько-Руської Держави, коли держава ця мала добру й життєву внутрішню організацію й виявляла силу та здібність до забезпечення ладу й до дальшого розвитку. Коли ж в цій державі почався нелад, упадок, анархія, спершу східня частина українських земель відкололася від неї в серед. XVII ст., щоб заховати себе від неладу й безправства, а сто кільканадцять літ пізніше й західна їх частина під проводом своєї місцевої шляхти актом Торговицької Конфедерації (що була реакцією здорової й маючої консервативний, само-заховавчий інстинкт частини держави на нелад у цілій державі та проєктовані владою поступові експерименти) воліла віддатися під протекцію Російської держави з її сильною державною владою.

Так само до складу Російської імперії спершу східні українські землі, а потім і деякі західні (Київщина, Поділля, Брацлавщина ітд.) увійшли в порі розвитку й розцвіту політичної сили й можливостей цієї держави. Та коли в цій державі виявився розклад, українці знову зробили спробу відірватися від занархізованої держави.

Історичні обставини не сприяли захованню національної Української Держави, але в минулому протягом віків українська державність всетаки існувала, і український нарід нераз виявляв величні та подивугідні державницькі змагання.

Твердження про недержавний чи навіть антидержавний характер української вдачі є виразним перекривлюванням історії, яке випливає з однобічного її дослідження. „Наша дотеперішня історіографія, каже Липинський, розвивалася під впливом трьох чинників: ідеольогії державности російської, ідеольогії державности польської і національно-культурної демократичної й недержавної ідеольогії української". Все, що виходить поза рамки обмеженого цими трьома ідеольогіями досліду нашої минувшини, все, що „не міститься в рамках ані... „возсоединенія Руси", ані „некультурного, антипольського, антишляхетського й антидержавного козацького бунтарства", ані... „демократич-

[1]) Порів.: І. Кревецький, op. cit. сс. 181—182; спробу докладної характеристики історіософії Драгоманова див. у моїй ст.: „М. Драгоманів, як історик" („Н. Світ", 1924, чч. 10—16).

них українських змагань", як от приміром знамените прилучення в 1657 р. пинської шляхти до Української Держави, сотвореної Богданом Хмельницьким, котре (як подію особливо знаменну й інтересну з історично-ідеольоґічного погляду) обговорює й оцінює Липинський на самім початку своєї знаменитої праці „Україна на переломі", та й дуже багато інших фактів — лишаються незрозумілими, дивними, суперечними загально-принятим загальниковим поглядам про українську минувшину, або й просто свідомо чи несвідомо проминутим, неосвітленим. „Тільки основно визволившись з накинутого нам підчас нашого занепаду поняття про себе, як про якийсь до державного життя нездатний, вічно бунтуючий і вічно покривджений полу-народець, — тільки усвідомивши собі ввесь розмах нашої історії, широкі державні, організаційні замисли предків наших, ми зможемо зрозуміти поодинокі діла тих предків, та згідно з правдою — науково — оцінити поодинокі факти нашої минувшини" [1]).

І дійсно визволившись від демократичної однобічности та впливів чужих „національно-історичних ідеольоґій", дав Липинський цілком нове й незвичайно інтересне освітлення багатьох важливих моментів і фактів нашої минувшини, як нпр. Берестейська Унія та церковна боротьба на Україні в першій пол. XVII ст. [2]) як Переяславська умова, великий сойм у Чигирині в квітні 1657 року (перед тим зовсім недоцінюваний і як слід не освітлюваний), приєднання Пинщини до Української Держави й взагалі вся державно-творча діяльність Липинського, як діяльність незвичайно історично-ідеольоґічного погляду постатей Кричевського й Немирича, як Торговицька конфедерація й багато інших.

Свою науково-письменицьку діяльність розпочав Липинський у 1907. році і вже в 1909. році в низці історичних та фільософічно-публіцистичних статтей, серед котрих на особливу увагу заслуговують: „Генерал артилєрії Великого Князівства Руського", „Szlachta na Ukrainie" і „Nasze stanowisko na Rusi-Ukrainie", вже досить яскраво висловив більшу частину своїх основних історично-ідеольоґічних та фільософічно-політичних поглядів і тез. Вже в цих творах Липинського досить яскраво виступають критичне відношення до всіх трьох попередних історично-ідеольоґічних концепцій української історії — української демократично-ліберальної, польської й російської, звернення головної уваги на державно-творчі моменти в історії, духовий аристократизм (який у пізніших працях розвиває Липинський у клясократизм), підчеркнення переважної, творчої ролі аристократії (активної аристократичної меншости, яку одначе Липинський ніколи не ототожнював вповні з родовою шляхтою) в історії взагалі і в укра-

---

[1]) Україна на переломі, с. 17.

[2]) Див. вище ст. о. проф. А. Іщака „Погляди В. Липинського на релігію й Церкву". — До цього слід би ще додати незвичайно інтересні відомості, міркування й висновки Липинського про релігійно-церковне життя на Україні в кінці XVI й у першій пол. XVII ст., розкинуті в збірнику Z dziejów Ukrainy" та в кн. „Україна на переломі".

їнській минувшині зокрема, територіялізм, згідно з яким Липинський признавав за українське й за українців все і всіх, що були органічно звязані з Україною, а не лише те й тих, що мають зовнішні мовно-етнографічні ознаки свого українства, і т. д. В дальших своїх працях Липинський докладніше розвинув і скристалізував свою історичну та фільософічно-політичну ідеольогію, — головно в збірнику „Z dziejów Ukrainy“ (1912) та в виданих уже на еміграції творах „Україна на переломі“ 1657—1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII ст., „Релігія і Церква в історії України“, „Листи до Братів-Хліборобів“ та кількох інших.

Досі лишається неясним, під якими впливами утворився світогляд Липинського. Не підлягає ніяким сумнівам певний звязок його поглядів на окремі історичні події з поглядом Кубалі, часом і деяких інших польських істориків, нпр. Яблоновського; до певної міри очима польських істориків дивився Липинський на історію Москви. Але ідеольогічного впливу польська історіографія на Липинського майже зовсім не мала; тай взагалі вплив польської історичної думки помітний у Липинського головно в освітленні тих питань, яких він самостійно не досліджував, особливо це відноситься до його поглядів на „татарську“ Московську державу і т. п.

Не підлягає теж сумнівам певний ідеольогічний звязок Липинського з т. зв. „хлопоманами“, головно з „епігонами“ й заразом найвизначнішими представниками „хлопоманства“, А. Антоновичем, Т. Рильським та ін. (заперечувати існування того звязку може хіба людина необзнайомлена з творами Липинського, Антоновича та ін.), але знову цей звязок, чи точніше вплив „хлопоманів“ Антоновича, Рильського, Свєнціцького ітд. на світогляд Липинського проявився лише в дечім. Безперечно, що в своїм національно-українськім самопізнанні, в своїм призначенні обовязку працювати для того народу й тієї землі, де йому Бог судив народитися, виховатись і жити, Липинський ішов слідами хлопоманів. В своїй любові до Української Землі й Українського Народу Липинський безпосередній ідейний нащадок Антоновича, Рильського, Свєнціцького, що зрештою він і сам символічно зазначує, присвячуючи своє знамените видання „Z dziejów Ukrainy“ памяті цих діячів. Можна вказати цілий ряд поодиноких поглядів у творах Липинського, головно на окремі історичні факти, де він без сумніву ішов за Антоновичем. Але в цілому історичний світогляд та історична синтеза Липинського це немов би антитеза до поглядів Антоновича; так що кінець кінцем вплив Антоновича, яко історика, на Липинського був, здається, ще менший, ніж вплив Кубалі.

Незрівняно більше спільного має Липинський з російськими християнськими історіософами XIX ст. — словянофілами, Леонтієвим, Страховим, почасті й Вол. Соловйовим та ін. Особливо кидається в вічі подібність поглядів Липинського й Леонтієва. Конст. Леонтієв (*1831 — †1891), геніяльний, але в свій час зов-

сім не оцінений політичний мислитель та історіософ, типовий західно-европеєць, немов би випадково уроджений в Великоросії, висловлює дуже багато ідей, розвинутих пізніше в творах Липинського. Західно-европейський монархізм, аристократизм, яскраво виражений у цілім політичнім та историчнім світогляді лицарський дух, глибока пошана до Середновічча, до католицької середновічної культури й суспільної організації, яскраво релігійний, християнський елємент в історіософії й політичній фільософії, гостра критика демократизму, лібералізму, „поступу", „парляментаризму, певний елємент трагізму, катастрофічности в історичнім світогляді [2]) і низка інших спільних рис в ідеольогії Липинського й Леонтієва (а почасті й деяких інших російських історіософів XIX ст.[2]) мимоволі змушують до порівнання ідеольогії цих великих політичних мислителів та історіософів. Але не маємо, здається, найменшої підстави припускати якийнебудь вплив Леонтієва чи взагалі російської історіософії на історичні та політичні погляди Липинського. Що більш, думаємо навіть, що Липинський ледви чи й був знайомий з творами Леонтієва та інших найвизначніших російських мислителів XIX ст. Думаємо, що якби Липинський мав нагоду перестудіювати твори російських історіософів, це мусіло б відбитися на його поглядах на російську історію, тим часом, як ми зазначали, Липинський не виявляє особливого (фахового) знання російської історії й в оцінці старої Москви здебільшого йде слідами польських істориків. Отже подібності в поглядах Липинського й Леонтієва (й почасті деяких інших російських історіософів) треба поясняти в деякій мірі спільними джерелами (до яких мабуть слід залічити почасті ідеалістичну фільософію XIX ст., почасті Ж. де Местра і т. д.), але в найбільшій може мірі результатом того, що ці мислителі старалися створити християнську консервативну ідеольогію, вільну від однобічного ліберально-демократичного впливу.

А priori можна би припускати, що Липинський мусів підлягати якимось західним впливам. Вказували між інш. на Ж. де Местра, як на одно з головних джерел ідеольогії Липинського. Ми й самі вважаємо вплив Ж. де Местра на Липинського можливим, але це не був вплив широкий і торкався він майже виключно критичної частини історичної й політичної ідеольогії Липинського, критики поступу, лібералізму, демократії ітд. В позитивній частині погляди Липинського й Ж. де Местра виразно

---

[1]) Про цей елємент трагізму чи катастрофічности в світогляді Липинського див. вище ст. проф. Дм. Чижевського.

[2]) Попри те між світоглядами Липинського й Леонтієва є також виразні ріжниці і світогляд Л-го більш оптимістичний і лагідний. У Леонтієва більш елєментів „суворого Заходу", він ближчий до славнозвісного католицького історіософа й політичного фільософа Ж. де Местра, цього головного представника західної консервативної думки в першій пол. XIX ст. З другого боку, в Леонтієва знаходимо сильно виславлений естетизм, який у Липинського, якщо й є, то хіба в дуже слабій мірі. Ріжниця є очевидно й у відношенні до церковних питань (хоч Леонтієв не був ворогом церковного зєдинення і з великою пошаною відносився до Апост. Столиці) ітп.

розходяться: де Местр великий песиміст, що не вірить в добру волю людей, що вважає за можливе управляти людським стадом лише за допомогою твердої абсолютно-монархічної влади; Липинський натомість вірить, що „Бог дав людям розум та свобідну волю для виконування добра та уникання зла, і що сотворив Він нації здатними до оздоровлення“ [1]).

Зазначували також звязок поглядів Липинського з французьким солідаризмом, а зокрема з Сорелем. На Сореля навіть покликується Липинський у своїх „Листах до Братів-Хліборобів“, але тут також головно стичність поглядів у критичній частині (критика демократії, парляментаризму). Щодо позитивної частини ідеольогії, в ній у Липинського спільне з солідаризмом признання важливої ролі за активною меншістю та дещо подібні — клясократична засада державної організації Липинського з професійною засадою Сореля (і особливо Дюгі). Але до першого з них Липинський прийшов напевно незалежно від солідаризму; що ж до другого подібність радше зовнішня.

Можна б порівнювати Липинського ще з цілим рядом визначніших західних історіософів, політичних мислителів, дослідників державного права, фільософів ітд., з якими в тій або іншій мірі він сходиться в окремих моментах своєї ідеольогії. Зокрема варта уваги певна подібність деяких поглядів Липинського до німецької ідеалістичної фільософії XIX ст., але подібність ця досить загального характеру. Можливо, що вплинула на Липинського в деякій мірі новітня католицька фільософія. Але в кожнім разі все це були частинні й, коли можна так висловитися, фрагментарні впливи, перероблені на свій лад самостійною оригінальністю великого українського історика й мислителя. В творчості Липинського не можна вказати таких виразних слідів впливу західних фільософів чи істориків, як прим. у Драгоманова (впливи Спенсера, Прудона та ін.), в Лесевича (впливи О. Конта, потім Маха й Авенаріуса) або в С. Томашівського (впливи Джемса, Шпенглєра, Ферера). Не можна назвати ідеольогії Липинського й еклєктичною, як ідеольогію напр. Драгоманова або почасті Томашівського, в котрих бачимо сполучення поглядів з ріжних, часом протилежних ідеольогічних систем. Історичну (й суспільно-політичну) ідеольогію Липинського треба признати однією з найбільш оригінальних (самостійних) систем.

Найвищим критерієм історії уважає Липинський не „інтерес трудового народу“ (як історики-народники), не „громадське право“ (як Куліш у своїх раніших творах), не „поступ“ (Як Драгоманів) і не „щастя“ (як Томашівський), не „націю“ (як наші псевдо-фашисти) і навіть не державу, але *Божу заповідь, християнську етику*. Не може бути в ніякому разі оправдане ніяке діло, ані в історії, ані в політиці,коли воно є суперечне з Божими заповідями, з вимогами християнської етики, хоч це діло неначе б то мало принести які великі користі державі,чи нації, чи

---

[1]) Листи до Братів-Хліборобів с. 470.

„трудовому народу“. Впрочім „користі“ від таких аморальних діл показуються незабаром здебільшого ілюзоричними. Творення держави на неморальній підставі, на брехні, ошукуванні, злочинах, скритовбийствах, терорі—це річ безнадійна. Лише виконуючи приписи Божих заповідей, лише змагаючи до лицарських ідеалів, можемо сподіватися створити трівку державну будову. Моральний роскдад в історії все заповідав занепад державности, а відродження лицарського духа знаменувало розвиток державних сил. Через всі праці Липинського червоною ниткою проходить признання найбільшої ваги релігійно-етичних засад у минулому, сучасному й майбутньому і „туга за вірним Богові українським лицарством“. В „найглибшім підкладі“ найповажнішої його праці — „Листів до Братів-Хліборобів“ (тай взагалі всієї його історично-наукової та фільософічно-публіцистичної творчости) лежить — по його власному признанню *„християнська релігія“* й *„кривава в своїм болю туга за відродженим під знакапи хреста... українським лицарством“*.[1])

Тільки *„релігія християнська,* що з руїн Римської Імперії і з взаїмно себе поїдаючої Европи, витворила нову культуру і нові держави, здатна ще й нашу Україну відродити та *з руїни більшовицької Державу Українську сотворити“*, — каже Липинський у передмові до „Братів-Хліборобів“.

І далі звертається з закликом до українських інтелігентів:

„Обєднані одним духом християнським, послушні кожний обрядові — православному, уніятському, латинському — своєї Церкви, поширіть своїми словами і книжками оцей один — спільний всім обрядам нашим — дух християнський серед українських людей меча, плуга і станка. Навчіть їх своїм прикладом покори, вірности, послуху і дисципліни. Убережіть їх від найбільшої спокуси сучасности — збунтованої проти Бога гордости людського розуму, і покажіть їм своїм прикладом, що здобута в покорі і молитві Божа Благодать швидче вратує кожного з них від мук, а цілу Україну від руїни, ніж найраціоналістичніша теорія про неминучий поступ і щастя без Бога. Навчіть їх любити, а не ненавидіти один другого. Скажіть їм, що Україна це не рай земний, — бо раю на землі не може бути, — а найкраще виконаний обовязок супроти Бога і людей. І скажіть їм, що Україна не створиться хитрими спекуляціями, а тільки великим і організованим ідейним поривом, і що організація містичної сили такого пориву дає чуття міри, яке єсть в одній лише християнській релігії...“

Тільки „поривом релігійним Ви підіймете українських людей сили матеріяльної — меча, станка і плуга — на організовану жертву, без якої України не можна створити...“

„Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії можна створити Україну.“

Такий є основний висновок історичної синтези Липинського, а рівночасно з тим і основна засада його політичної науки для сучасности й будуччини.

Другим важливим — але у відношенні до першого (релігійно-етичного) підрядним, „вторичним“ — критерієм історії (й політики) є в Липинського *держава.*

Значіння державности не затьмарене в Липинського анархо-ліберальними та ультра-демократичними міркуваннями й симпа-

---

[1]) Листи до Братів-Хліборобів. с. XIV.

тіями, як у Костомарова та його наступників, але з другого боку державництво, етатизм обмежене в Липинського його релігійною етикою. Розуміння держави нерозривно звязується в Липинського з етикою й правом, а етично-правний характер держави з державним устроєм, який забезпечує панування права (цього „етичного мінімума"). Тим відріжняється державництво Липинського від „державництва" інших українських „державників", „націоналістів", псевдо-фашистів та ін., котрі теж ніби то підчеркують значіння держави в історії й політиці, але ігнорують ту етично-правну підставу, яку поклав Липинський в основу своєї державницької (чи точніше й ліпше *християнської етично-державницької*) історичної й політичної ідеольогії.

Руководячись двома основними критеріями — християнським релігійно-етичним і правно-державницьким, Липинський і студіював минуле України та робив зі своїх студій висновки для своєї політичної фільософії. Мрією Липинського було написати широкий загальний огляд історії України „по схемі відмінній від принятої досі нашою історіографією, з більшою увагою не до сентиментально-опозиційних та безрозумно-деструктивних, а до мужніх та організаційних проявів історичного життя нашої нації". Він старанно готувався та збирав матеріяли до цієї праці. Війна, революція, еміграція, тяжка хороба, гіркі переживання й передчасна смерть не дали йому сповнити свою мрію, а зібрані матеріяли... згоріли підчас погрому разом з хатою в хуторі Липинського — Русалівських Чагарах на Уманщині...

Але й те що дав Липинський, а з окрема його збірник „Z dziejów Ukrainy" та „Україна на переломі" враз із його фільософічно-публіцистичними „Листами до братів-Хліборобів", незвичайно важними й для історії, становлять е п о х у в розвитку української історичної науки. Збірник „Z Dziejów Ukrainy" наукова критика цілком слушно признала „роботою переломовою, опертою на багатім матеріялі, з широкими перспективами, з незвичайними результатами"[1]). З приводу „України на переломі" наукова критика писала, що вона „є найсильнішим і найважнішим з усього, чим позначився в новій українській історіографії великий здвиг, який зробила в ній революція й відродження української державности[2]). Обидві ці праці „вводять читача з одного боку неначе в ляб ораторію державного будівництва" (в XVII ст.), а з другого „роскривають... джерело, характер і розвоєвий процес тих сил, які те будівництво підривали і до повної руїни довели"[3]); ті праці дають не тільки наукову, інтересну та повчаючу лєктуру, але й „розвязку багатьох питань нашого громадського життя"[4]).

---

[1]) І. Крипякеви, Зап. Н. Т. Ш. т. 115; див. також рец. Д. Дорошенка в „Укр. Ж.", 1913, IV. та інші.

[2]) Д. Дорошенко. Огляд української історіографії, с. 212.

[3]) Порів. С. Томашівський. Історія й політика. Хліборобська Україна, т. V—VI.

[4]) Порів.: І. Крипякевич, Літ.-Наук. Вістник, 1922, кн. І.

В центрі історичних заінтересовань Липинського стояла доба державного будівництва на Україні в XVII віці, головно в середині цього віку, за часів Богдана Хмельницького, — поперше тому, що в цій добі — по втраченні старої української князівської державности (вже сильно віддаленої від наших часів) найбільше виявилися державно-творчі змагання українського народу, по друге тому, що в ній найбільше можна знайти анальогій до сучасности.

Липинський дав нове освітлення особи й діяльности Богдана Хмельницького. У Липинського Хмельницький це не просто національний вожд і навіть не просто основник нової національної держави, але свідомий будівничий христіянської хліборобської держави з сильною монархічною владою й організованим хліборобським станом, як її головними підставами.

Союз з Москвою, усталений Хмельницьким у Переяславській умові 1654 р., це не органічна частина його державного діла, а лише зовнішній момент у його політиці. До союзу з Москвою Хмельницький прийшов лише після довгих хитань і здається спершу волів задержати зверхність над Україною польського короля, як суверена Української васальної держави, а потім анальогічну зверхність турецького султана, ніж переходити „під високу руку“ московського царя. Але Польща не виявила ані розуміння перелому, який стався в польсько-українських відносинах в 1648 р., ані вміння та бажання на нових підставах ті відносини організувати. Союз із Туреччиною був неможливий, поперше через відвічний релігійний антагонізм христіянського світу, якого аванпостом була суто-христіянська Україна, — і світу магометанського, якого теж аванпостом (а рівночвсно й головним осередком та головною силою) була Туреччина; подруге через несталість та непевність турецьких васалів — кримських татар, котрі, знаючи, що створення й розвиток Української Держави несе для їх хижацької держави катастрофу, — все здраджували козаків в найгірший спосіб, як під Зборовом, під Берестечком, під Жванцем. Отже лишалася тільки одновірна й могутня, зростаюча на силах Москва, що мала до того ж чимало спільних з Україною політичних, стратегічних, економічних та ін. інтересів. Союз з нею ставав ніби то природній, бо в союзі з Москвою найлекше й найлучше могла Україна хижацьку кримську „орду“, ворога й України, і Москви від панування над українським степом усунути і степ цей скольонізувати та в культурну хліборобську державу обернути. Таким чином і повстав зовнішній, воєнно-політичний союз України з Московською державою, сполучений із сувернітетом[1]) московського царя

---

[1]) Липинський для означення характеру зверхности московського царя над Україною вживає правда терміну „протекторат“, а не „суверенітет“, але по суті має на увазі радше суверенітет, як протекторат, що видно, хоч би нпр. з тої анальогії, яку Липинський проводить між відносинами України супроти

над Україною. Ніякого возсоединенія Руси" Переяславська умова не переводила й єдиної „Руської" держави не творила.

Вже підчас переговорів при створенні московсько-українського союзу виявилося, поруч з певними спільними інтересами Москви й України, й ріжниця їх дальших політичних цілей, з якими вони до союзу приступали; а події, що скоро по тому наступили, виявили всю хиткість цього союзу й привели до розриву між Україною й Москвою. Наслідком того було вступлення Хмельницького на шлях утворення зовсім незалежної держави на Україні й участь у великій політичній сх.-европейській коаліції (України, Швеції, Прусії, Семигороду, Молдавії й Литви), зверненої проти Москви, Польщі й Криму. В коаліції цій Україна ставала на одно з двох перших місць, поруч із Швецією. Таким чином Хмельницький творив не тільки незалежну державу, але *великодержаву,* яка ставала майже відразу могутнім політичним чинником в европейськім концерті держав.

Зясування цього моменту є безперечно великою науково-історичною заслугою Липинського.

Та мабуть ще важнішими для української історії були освітлення визначної ролі шляхти в державнотворчих змаганнях України в серед. XVII. ст., вияснення свідомого стремління Хмельницького до утворення дідичної монархії на Україні, звернення уваги на „великий чигиринський сойм", який так би сказати формально започаткував творення незалежної Української Держави в XVII ст., факт приєднання до Української Держави певної частини української шляхти латинського обряду, підчеркнення „соборницьких" плянів Хмельницького і т. д. Словом, завдяки Липинському Хмельниччина представляється перед нами в новому світлі: інакше розуміємо тепер окремі її моменти; а — головне — в цілій діяльності Хмельницького та взагалі і в усьому русі українському в серед. XVII ст. бачимо великі правдиводержавницькі здібності українського народу та будівничу державно-культурну його творчість.

Дуже важні й інші історичні „відкриття" та оцінки ріжних історичних моментів і подій, зроблені Липинським, як нпр. характеристика української шляхти XVI та поч. XVII. ст., оцінка діяльности Юрія Немирича, цілком нова інтерпретація (на жаль лиш побіжно й дуже коротко зазначена) Торговицької Конфедерації ітд., — котрі разом із його студіями над Хмельниччиною, — дають новий синтетичний образ минулого України та змушують по іншому (ніж це було давніше) розуміти суть української історії й національний характер українського народу та інших сподіватися від нього можливостей у будуччині.

Москви по умові 1654 р. і відносинами Молдавії та Волощини до Туреччини (останні, як загально признає наука, були відносинами васалів до суверена). Зазначимо, що подібно ж означує відносини України й Москви по умові 1654 р. і більшість фахових істориків права та державознавців, як нпр. Владимирський-Буданов, Сокольський, Макотін, Максимейко, Слабченко та ін.

Історичні ідеї й праці Липинського мали безперечно великий вплив на сучасну українську історіографію. Навіть деякі з істориків, що старанно „відхрещувалися“ від Липинського (як нпр. О. Шульгин) повторюють чимало з його ідей. Без Липинського наша історіоґрафія мабуть ще й досі не визволилася б вповні від народницьких впливів та не засвоїла б у такій яскравій формі державницьких елєментів. Але впливу Липинського на українську історіоґрафію не слід перебільшувати. Сучасна історіоґрафія наша є переважно п р о с т о державницька; в ідеольоґії ж Липинського державництво лише один зі складових елєментів. Світогляд Липинського не просто-державницький, але х р и с т і я н с ь к и й е т и ч н о-державницький і при тім монархічно-кля с о к р а т и ч н и й. І саме етичного та клясократичного елєментів наші новітні історики (й політичні теоретики), навіть „державницького“ напряму, вповні, а то й зовсім не засвоїли, за винятком лише, здається, одного молодого вельми талановитого історика, ідейного ученика Липинського, — Вас. К у ч а б с ь к о г о та кількох політичних публіцистів-мислителів, серед яких особливо треба згадати М. Кочубея та В. Залозецького. Але маємо надію, що історична ідеольоґія Липинського ще знайде широкий відгук і відіграє навіть в ближчій будуччині належну їй визначну ролю в розвитку української історичної та суспільно-політичної думки.

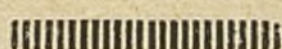

Монархізм випливає з клясократії, клясократія з християнського і єрархічного погляду на світ. Все це вяжеться з собою орґанічно.

В. Липинський.

М-р Антоніна Струтинська.

Бібліоґрафічний показчик до писань Вячеслава Липинського.

— Отсей „бібліоґрафічний показчик“ не обіймає, ясна річ, повного спису творів Вячеслава Липинського; він буде природно щойно з роками доповнюватися, імовірно в звязку з друком кореспонденції В. Липинського, оголошення якої Покійник сам застановив осібним застереженням на десять літ у своєму заповіті, тимчасом коли таке листування могло б в неодному випадку влучно спрямувати роботу збірача, а також помогти йому нпр. при розкриванні псевдонімів, анонімів і т. п. речей.

Зладити комплєтну бібліографію писань В. Л., як дотепер, було мені неможливо ще й з уваги на відсутність усяких інформацій з боку людей, що стояли якнебудь близько до особи Небіжчика. В бігу мого збірання матеріялу зайшла якраз іще цього роду прикра обставина, що на всякі

листовні запити (мої власні або інших осіб) відносно діяльности В. Л., адресати нічого конкретного не відповіли. Тому можливі в отсьому списі непередбачувані прогалини.

Незалежно від того деякі звістки до цієї збірки подав мені п. Тов. М. Козак.

1908 р.

1. **На увагу нашим Видавництвам.** Матеріял до нашої популярно наукової літератури. Закопане. — Рада, Київ (27 берез.), № 62, ст. 2—3. — В. Липинський.

2. **Ludwik Boratyński — Studya nad nuncyaturą polską Bolognettego (1581—1585)** Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydz. Historyczno-Filozoficzny, serya II, tom XXIV. Краків, 1907, ст. 53—106). — Записки НТШ. (13 травня), т. 82, кн. II. ст. 222—223. — В. Липинський.

3. **Antoni Prochaska — Samorząd województwa Ruskiego w walce z opryszkami.** (Rozprawy Akademii Umiętności. Wydz, historyczno filozoficzny, т. XLIX, Краків, 1907, ст. 269—336). — Ів. (13 липня), т. 83, кн. III, ст. 219—221. — В. Липинський.

4. **Історія України Мик. Аркаса.** Історія України-Руси. З 210 малюнками і портретами. Написав Микола Аркас. С. — Петербург 1908 р. вел. 8⁰. XVI + 384 + 2 ненум. ст. + 9 карт. + 12 ненум. ст. родоводів. Літ. Наук. Вістник, Річн. XI, (липень, серпень, вересень) кн. VIII, т. 43, ст. 307—318. — В. Липинський.

Мих. Грушевський: До рецензії д. Липинського. Ib. ст. 318—323.

5. **Ще в справі „Історії України“ М. Аркаса.** Привід до цього фейлєтона дали д. Піснячовському рецензії на згадану Історію проф. Грушевського і моя, поміщені в VIII кн. „Л. Н. Вістника“). Рада, Київ (13 верес.), № 199, ст. 1. — В. Липинський.

6. **„Братья Малороссы“.** Ib. (10 листоп.), № 221, ст. 1. — В. Правобережець.

1909 р.

7. **Данило Братковський суспільний діяч, письменник XVII століття.** Вірші Данила Братковського в перекладі В. Доманицького. Л. Н. Вістник, Річн. XII, кн. II (за лютий), т. 45, ст. 326—338, 339—348. — Вячеслав Липинський.

8. **і осібно,** Київ, 8⁰. — Вячеслав Липинський. Рец. В.Д.: В. Липинський: Данило Братковський, суспільний діяч кінця XVII ст. (Л. Н. Вістник, 1909, II. ст. 326—338). Записки НТШ. 1910, т. 93, кн. I, ст. 186.

9. **Генерал Артилєрії В. Кн. Руського.** З архива Немиричів. Ib., т. 87, кн. I, ст. 37—47. Вячеслав Липинський — і осібно, Львів, 8⁰ ст. 1—11. — Вячеслав Липинський.

10. **Nasze stanowisko na Rusi—Ukrainie.** (Zagadnienie prywatnego zebrania w K... w lutym 1909 г. Podgórze-Kraków. м. 8⁰ ст. 7. Nakładem autora. — Nobilis Ruthenus.

11. **Szlachta na Ukrainie.** 1. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów. W Krakowie 8⁰. ст. (1—2) + 7—88. — Lipiński Wacław.

Під фактичною редакцією В. Липинського [1]) виходмть:

12. **Przegląd Krajowy.** Pismo polityczne, społeczne, ekonomiczne i literackie. Kijów 30 kwietnia (13 maja) 1909 г. Rok I, № 1 — до — st. st. 23 grudnia 1909 р. (n. st. 5 stycznia 1910 г.), № 11—12.

Ось тут надрукував В. Липинський такі статті:

13. **Od Redakcji.** — Ib. № 1, ст. 1 б. п.*)

14. **Dwie Drogi.** Ib. ст. 2—4. Civis.*)

15. **Daniel Bratkowski.** Ib. (13 трав. — 28 черв.), № 1, ст. 6—7, № 2, ст. 7, № 3, ст. 5, № 4, ст. 5—

---

[1]) Відвічальним редактором був Леон Радзєйовський.

*) В усіх оцих статтях нема безоглядної певности, що вони вийшли з-під пера В. Липинського, одначе як ідейний зміст і стиль їх, так і сам факт, що вони по більшій часті були передовицями тоді, коли дійсним редактором часопису був Покійний, промовляли б за його авторством.

6. X. — і осібно (відбитка з „Przegl. Kraj."):

16. **Daniel Bratkowski**, Kijów, ст. 3—15, 16⁰. — X.

17. **„Ukraina czy Ruś"?** — Przegl. Kraj. (28 трав.), № 2, ст. 1—5. Wacław Lipiński.

18. **Hohol — Zaleski.** — Ib. ст. 3—4. Ukrainiec. *)

19. **Kraj i Naród.** — Ib. (12 черв.), № 3, ст. 1—3 Civis. *)

20. **Sprawozdania krytyczne.** Fr. Ravita — Gawroński. Bohdan Chmielnicki, I II. Lwów, 1909, str. 483. Ib. ст. 5—7. W. Lipiński.

21. **Dla wyjaśnienia.** Ib. (13 верес.), № 7, ст. 1—3. Wacław Lipiński.

22. **Kwestja „litwacka" w Polsce i u nas.** Ib. (29 верес.), № 8, ст. 3. Civis. *)

1910 р.

23 а. **Do czytelników.** — Ib. [(23 грудня 1909, 5 січн. 1910 р.)] № 11—12, ст. 1. Redakcja. *)

23 б. **Między młotem a kowadłem.** Ib. ст. 2—5. Wacław Lipiński.

24. **На новий шлях з старими думками.** (До польсько-українських відносин на Правобережжі). Рада, Київ, (5 лют.), № 18, ст. 2—3. В. Правобережець.

25. **Неправдою світ пройдеш, але назад не вернешся.** Ib. (17/18 лют.). № 27, ст. 1, № 28, ст. 1 — В. Правобережець.

26. **Цікавий документ.** (До характеристики майбутнього земства на Правобережжі). Ib. (7 квіт.), № 69, ст. 1. — В. Правобережець.

27. **Не принижуймо самих себе!** (Стаття надіслана з російської України). Діло, (26 квіт.), ч. 92, ст. 4—5. — В. Правобережець.

28. **Заява Вацлава Ліпінського.** Рада, Київ, (23 черв.), № 130, ст. 2. Вячеслав Липинський.

29. **Лицарі брехні і фальшивих доносів.** Краків, 25 VI 1910 р. Ib. (30 черв.), № 136, ст. 1—2. — В. Липинський.

30. **Де-що про неофітів.** (Кілька слів пояснення для читачів „Dziennik'a Kijowsk'ого". Ib. (12 лип.), № 146, ст. 1—2. — Вячеслав Липинський.

31. **Аріянський Соймик в Киселині на Волині в маю 1638 р.** Причинок з історії аріянства на Україні. Записки НТШ (12/IX), т. 96, кн. IV, ст. 41—57. — Вячеслав Липинський.

32. **і осібно**, (Львів) (1910) 8⁰, ст. 1—17. — Вячеслав Липинський.

33. **Памяти Василя Доманицького.** Рада, Київ, (20 верес.), № 203, ст. 1. — Вячеслав Липинський.

1911 р.

34. **Мобілізація російської і польської „чорної сотні".** Ib. (21 лют.), № 30, ст. 1. — В. Правобережець.

35. **За що ми повинні дякувати Володимиру Антоновичу.** (Пичинок до характеристики. З приводу статті д. О. Л.: „Світлій памяті Володимира Антоновича" в ч. 54 „Ради"). Ib. (9 квіт.), № 70, ст. 2. — В. Правобережець.

36. **Вшехпольське хамство „Dziennik'a Kijowsk'ого".** Ib. (5 трав) № 90, ст. 1. — В. Правобережець.

37. **Слідами Потоцького.** Ib. (11 серп.), № 170, ст. 1—2. — В. Правобережець.

38. **Скілька уваг з приводу заведення земства на Правобережжі і відповіді гр. Красицького „Раді".** Ib. (25 серп.), № 181, ст. 1—2. — В. Правобережець.

39. **На чисту воду.** Остання відповідь п. Здзєховському і К.⁰ Ib. (10 жовт.), № 217, ст. 2—3. — В Правобережець.

1912 р.

40. **Богдан Залеський.** З нагоди святкування 25-літних роковин його смерти в „Колі польських дневникарів і літераторів" у Київі. Ib. (29 груд. 1911 с. ст., 11 січ. 1912. н. с.) [1]). № 292, ст. 1—3. — В. Правобережець.

41. **Z dziejów Ukrainy. Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza, Paulina Święcickiego i Tadeusza Rylskiego.** Wydana staraniem Dra Józefa Jurkiewicza, Franciszki Wolskiej, Ludwika Siedleckiego

*) Гл. замітка зі зіркою на попередній сторінці.

[1]) Ця стаття поміщена є вправді ще і в комплеті за 1911 р. (бо „Рада" трималася загалом старого календарного стилю), в мойому ж списку скрізь подані дати по нов. стилю, тому і цю статтю підтягаю під нову рубрику.

i Wacława Lipińskiego. Pod redakcyą Wacława Lipińskiego. Kijów. Друковано в Кракові. 8° ст. I—XXIV + 675 + карти серед тексту.*)

42. Nazwy „Ruś“ i „Ukraina“ i ich znaczenie historyczne. — „Z dziejów Ukrainy“ ст. 47—54. — W. L.

43. Echa Przeszłości. Z Kronik i Aktów zebrał i komentarzem opatrzył W. Lipiński. I. Przysięga panów wołyńskich na Sejmie Lubelskim 1569 r. — Ib. ст. 68—74. — II. Czołobitnia do Króla Stefana Batorego od szlachty województwa bracławskiego 7 Lipca 1576 r. — Ib. ст. 74—77. — III. Artykuły województw kijowskiego i wołyńskiego pod Sandomierzem uchwalone roku 1606.— Ib. ст. 78—80. — IV. Jan Szczęsny Herburt w obronie Rusi. — Ib. ст. 80—97. — V. List szlachty wołyńskiej do mieszczan łuckich w sprawie bractwa ucking od 1 września 1619 r. — Ib. ст. 97—98. — VI. Supplicatia... w roku 1623... od ludzi zawołania szlacheckiego, religii starożytnej greckiej, posłuszeństwa wschodniego.—Ib. ст. 99—111. — VII. Szlachta unici. — Ib. ст. 111—120. VIII. List Metropolity Kijowskiego Isaji Kopińskiego, pisany w r. 1631 do Kniazia Jeremiego Wiszniewieckiego w sprawie przejścia tego ostatniego z obrządku wschodniego niezjednoczonego na obrządek rzymsko-katolicki. — Ib. ст. 120—125. — IX. Szlacheccy przedstawiciele narodu ruskiego w r. 1632. — Ib. ст. 125—130. — X. Szlachta ruska w przededniu powstania Chmielnickiego, Ib. ст. 130—139. — W. Lipiński.

44. Niedośpiewana Pieśń. O Stanisławie Mrozowickim pułkowniku Korsuńskim. — Ib. ст. 140—141. — Śmierć Danyła Neczaja pułkownika bracławskiego. — Ib. ст. 141—142. — Śmierć Kozaka-Kobzarza. — Ib. ст. 143—144.— б. п.

45. Stanisław Michał Krzyczewski. Z Dziejów Walki Szlachty Ukraińskiej w szeregach Powstańczych pod Wodzą Bohdana Chmielnickiego. — Ib. ст. 145—513. — Wacław Lipiński.

46. і осібно: Drukowano w Krakowie, 8° ст. V—VIII + 5табл., портр., мап etc. + 375. — Wacław Lipiński.

47. Dwie Chwile z dziejów Porewolucyjnej Ukrainy. I. U szczytu Potęgi. „Z Dziejów Ukrainy“, ст. 514—578. — II. Na Przełomie. — Ib. ст. 578—617. — Wacław Lipiński.

48. Dokumenty Ruiny: I. List byłego generała artyleryi W. Ks. Ruskiego Stefana Niemirycza do Wojska Zaporożskiego. Ib. ст. 618—623. — II. Uniwersał Hetmana zadnieprskiego do Ukrainy Prawobrzeżnej. — Ib. ст. 623—627. — III. Z Pism Łazarza Baranowicza Archiepiskopa czernihowskiego. — Ib. ст. 627—633. — б. п.

49. Szlakiem Bohdanowym: Duma Iwana Mazepy. — Ib. ст. 634. — Portret Hetmana Mazepy, wręczony mu przez Akademję Mohylańską w Kijowie w r. 1708. — Ib. ст. 635—638. — б. п.

50. Mowa Samuela Zorki Na Pogrzebie Bohdana Chmielnickiego Wedle Latopisu Wełyczkowego. — Ib. ст. 653—667. — Wacław Lipiński.

51. Кілька уваг з приводу книжки д. Васілевського „Ukraina i sprawa ukraińska“. — Л. Н. Вістник, Річн. XV., кн. IX (за вересень), т. 59, ст. 333—344. — В. Правобережець.

52, Политика польскихъ руководящихъ сферъ по отношенію къ Украини. — Украинская Жизнь Москва, № 12, ст. 15—36. — Правобережець В.

53. і осібно (Москва) (1912) 8°, ст. 15—36. — Правобережець В.

1920 р.

54. Україна на переломі 1657—1659. Замітки до історії українського державного будівництва

---

*)Рецензії: 1) Мик. Кіндратович: Під прапором ідеї. Z dziejów Ukrainy. Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza, Paulina Święcickiego i Tadeusza Rylskiego, wydana staraniem dra Józefa Jurkiewicza, Franciszki Wolskiej, Ludwika Siedleckiego i Wacława Lipińskiego. Pod redakcyą Wacława Lipińskiego. Київ, 1912. — Діло, (3 вер.), ч. 198, ст. 1—2.

2) Д. Д-ко: Возвращеніе къ родному народу. Z dziejów Ukrainy. Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza, Paulina Święckiego i Tadeusza Rylskiego... pod redakcyą Wacława Lipińskiego, Kijów, 1912, ст. XXIV + 676. — Украинская Жизнь, Москва, № 10, ст. 103—110.

3) Ів. Крипякевич: Z dziejów Ukrainy. Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza, Paulina Święcickiego i Tadeusza Rylskiego... pod redakcyą Wacława Lipińskiego, Київ, 1912, ст. XXIV + 674. — Записки НТШ. Р. 113, т. 115, кн. III., ст. 188—191.

в XVII-ім століттю (Історичні студії та монографії. т. III.) Київ—Відень. Вид. Дніпровського Союзу Споживчих Союзів України („Дніпросоюз"). — 8° ст. 304. — Вячеслав Липинський [1]).

[1]) „Україна на переломі" — це ледви чи не перша праця В. Л., друкована після 1912 р. (Наскільки дотепер відомо — видруковано лише в 1918 р. іще інтервю пос. В. Липинського з кореспондентом часопису „Neue Freie Presse" 1918. року переложене в статті „Новий посол Української Держави у Відні". — Вістник політики, літератури й життя, Відень (14 липня), 1918, № 27—28, ст. 412—413.

Щоб виправдати цю розмірно велику прогалину в писаннях Вячеслава Казимировича (від 1912—1918 р.) до речі буде згадати, що В. Л. ще до війни почав було писати „Історію України" — як сам це твердить у передньому слові до „України на переломі" (писаному на еміґрації, в Райхенав в січні 1920 року) — але матеріял до неї пропав, на жаль, в час воєнних затій. Після того військова служба, недуга, й зосібна посольство В. Л. (1918 р.) не творили догідних умовин для розвитку писань Покійника. За те в 1920 р. саме „Україна на переломі" оповіщала на марґінесі цілий ряд праць, що в більшості не були ще ніде передтим напечатані. Ось вони: **Історичні Студії та монографії**. Том перший. (Цей том ладився до друку, але не вийшов). [Шляхецький стан на Україні перед Великим повстанням 1648 р. I. Назви „Русь" і „Україна" в нашій термінольоґії. — II. Присяга панів волинських на Соймі люблинськім 1569. — III. Політична боротьба шляхти руської в Річпосполитій польській від люблинської унії до повстання 1648 р. — IV. Культурно-національна праця шляхти руської в першій половині XVII-го століття. — V. Раїна з Козірад Боговітинівна, дружина Константина на Ярмолинцях Ярмолинського, фундатора православного Загаєцького монастиря в 1637 р. (з портретами). — VI. „Русь віри римської" та її участь в національнім життю. — VII. Ян Щасний Гербурт в обороні Руси. — VIII. Аріянський соймик в Киселині на Волині в 1638 р.] (З цих студій: I-ша, II-га і VII-ма були видані польською мовою в збірнику „Z Dziejów Ukrainy" в 1912.; VIII-ма була видяна в „Записках Наук. Тов. ім. Шевченка" у Львові в 1910 р.; а III-тя, IV-та V-та і VI-та мали вийти в цьому томі вперше). — **Історичні студії та моноґрафії**. Том другий. (Цей том ладився до друку, але не вийшов). Участь шляхти в Великім Українськім повстанню під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. I. Шляхта покозачена. — II. Станіслав Михайло Кричевський полковник київський (1648—1649). (Обидві ці моноґрафії були видані в збірнику „Z Dziejów Ukrainy" під заголовком: Stanisław Michał Krzyczewski. Z dziejów walki szlachty ukraińskiej w szeregach powstańczych pod wodzą Bohdana Chmielnickiego). — Україна на переломі 1657—1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім століттю. Частина друга. (Ладилась до друку) **Історичні студії та моноґрафії**. Том третій. (Частина друга цієї моноґрафії була видана в збірнику „Z Dziejów Ukrainy" під заголовком: „Na Przełomie". Українське видання, що ладилось до друку значно поширене). **Історичні студії та моноґрафії** Том четвертий. (Цей том ладився до друку, але не вийшов). З часів Руїни. I. Універсал задніпрянського гетьмана Івана Брюховецького з „вірним Войском Й. царського пресвітлого Величества Запорожским" до вірної польському Королеві старшини і черні на Україні правобічній. — II. Степан Немирич, ґенерал артилерії Великого Князівства Руського, потім полковник королівський і його лист до вірного московському цареві Війська Запорожського. — III. Данило Братковський. — IV. Портрет апотеоза гетьмана Івана Мазепи, доручений йому Могилянською Академією в Києві в 1708 р. — V. До історії політичних і дипльоматичних заходів першої української еміґрації по погромі 1709 р. — VI. Спроба малоросійської лівобічної старшини в р. 1763 воскресити наміри Богдана Хмельницького і установити дідичне гетьманство. — VII. „Князь Микола" (Авґуст Доброґост Яблоновський) і змагання відновити в кінці XVIII ст. знищену правобічну козаччину. — VIII. Епіґони Великої Руїни: Пантелеймон Куліш, як ідеольоґ правобічного зросійщеного козацтва і Михайло Чайковський, як ідеольоґ

55. Листи до Братів—Хліборобів. Частина перша. Українська Наддніпрянська інтеліґенція і Українська Національна Ідея. — На еміґрації в початку квітня 1920 р.— Хліборобська Україна, Відень, І. Збірник, ст. 3—62. — В. Липинський.

56. Як гетьманець стає демократом, республіканцем і членом упривілейованої національної меншости. В початку квітня 1920 р. — Іb. ст. 102—110. — В. Правобережець.

1920—21 рр.

57. Листи до Братів—Хліборобів. Частина Друга. Наша орієнтація. В жовтні 1920 р. — Іb. Збірник II, III і IV, ст. 3—48. — В. Липинський.

58. Замітка на полях демократичної преси. — Іb. ст. 166—181. — В. Правобережець.

1921 р.

59. Листи до Братів—Хліборобів. Частина третя. Про національну аристократію і про три методи її орґанізації: Класократію охлократію і демократію. Писано в літі 1921 р. — Іb. Кн. Третя, Збірник V і VI, ст. 3—74. — В. Липинський.

1922—23 рр.

60. Листи до Братів—Хліборобів. Частина Третя. (Продовж.) Закінчено в зимі 1922 року. — Іb Книжка Четверта, Збірник VII і VIII, ст. 41—199. — В. Липинський.

61. Покликання „Варягів“, чи орґанізація хліборобів? Кілька уваг з приводу статті Є. Х. Чикаленка „Де вихід?“ — Іb. ст. 312—340. — В. Липинський.

62. З минулого. Іb. ст. 341—42. — В. Л.

1924 р.

63. Могила Б. Хмельницького. Україна на переломі 1657—1659. (Історичні студії та моноґрафії. т. III.) Київ—Відень, 1920. ст. 251—252 і 297—298. — З траґедії Великих Могил на Україні“. III. Стара Україна, Льв., VI, ст. 83—84. — В. Липинський.

64. До характеристики кн. Болеслава Юрія Тройденовича. (З листа до Редакції). Reichenau, 8.III 1924. — Miscellanea, Іb. VII-VIII, ст. 114. — В. Липинський.

65, Релігія і Церква в Історії України. — Америка, Філядельфія, Па (від 3 лист. — 4 верес.), № 77—103, ст. 3. — Вячеслав Липинський.

1925 р.

66 Українська державність. (Лист до Редакції) Reichenau, 16. XII. 1924. — Український Голос, Перемишль, (6 січ.), ч. 1, ст. 1—2. — Вячеслав Липинський.

козацтва правобічного спольщеного. (З цих студій: I-ша і IV-та були видані в збірнику „Z Dziełów Ukrainy“, II-га почасті в „Записках Наук. Тов. ім. Шевч.“ у Львові в 1909 р., почасті в збірнику „Z Dziejów Ukrainy“, III-та в „Літерат. Наук. Вістнику“ в Києві в 1909 р., V-та, VI-а, VII-ма і VIII-ма мали вийти в цьому томі вперше).

Рецензії: 1) С. Томашівський: Історія і політика. Кілька думок із приводу книжки В. Липинського „Україна на переломі“. — Хліборобська Україна, Відень, 1921, збірник V і VI, ст. 165—170.

2) Д. Дорошенко: Вячеслав Липинський. Історичні студії та моноґрафії. Том третій. Україна на переломі 1657—1659. Замітки до іторії українського державного будівництва в XVII століттю. Видання „Дніпросоюза“. Київ — Відень 1920 р. ст. 304, 8⁰. — Книжка, Станиславів, (грудень) 1921, Ч. 4—6, ст. 94— 97.

3) Іван Крипякевич: Вячеслав Липинський. Історичні студії та моноґрафії. Том третій. Україна на переломі 1657—1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім століттю. Київ. Відень, 1920, ст. 304, 8⁰. — Л. Н. Вістник, Річн. XXI, 1922, т. LXXVI, ст. 84—6.

4) Ів. Кревецький: Українська історіоґрафія на переломі. Ст. Томашівський. Українська Історія. Нарис. І. Старинні і середні віки. Львів, 1919 ст. 154; В. Липинський. Україна на переломі 1657—1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім століттю (Історичні студії та моноґрафії. Т. III). Київ—Відень, 1920, ст. 304. — Свобода, Льв. (31 груд.) 1922 р., № 50, ст. 5. — Тут не доведене до кінця.

Опісля друковане в цілості: Наукова Хроніка, Записки НТШ, 1924 р., т. 134—5, ст. 161—184.

67. Передрук в „Канадійській Січі“, Вінніпеґ. Ман. (15 січ.) 1929, рік II. ч. 1, ст. 1 і 4. — Вячеслав Липинський.

68. Релігія і Церква в Історії України. В грудні, 1923-го року. — Америка, Філядельфія,-Па (від 10—14 лют.), № 15—17, ст. 3. — Вячеслав Липинський.

69. До Хвальної Редакції „Америки“ в Филадельфії з приводу статті „Гетьман чи Скоропадський“? Лист до Редакції. Райхенау в Австрії, 2 марта, 1925 р. Ib. (31 берез.), № 36, ст. 3. — Вячеслав Липинський.

70. З приводу статті Залеського. — Хліборобська Україна, Книжка V, ст. 278—283. — Вячеслав Липинський.

71, Листи до Братів—Хліборобів. Частина Четверта. Про політику як умілість вибору такого методу здобування та орґанізації влади і орґанізації громадянства, який-би уможливив будову і збереження окремої держави на українській землі і забезпечив істнування та розвиток української нації. — Закінчено в зимі 1924 р. — Ib. ст. 93—216. — Вячеслав Липинський.

72. Покликання „Варягів“, чи орґанізація хліборобів? Закінчено на весні 1925 р. в Райхенау. — Ib. ст. 296—376. — Вячеслав Липинський.

73. Український Некрополь (Доповнення). — Стара Україна, Львів, VI, ст. 113.—В. Липинський.

74. Релігія і церква в Історії України. Philadelphia, ст. 111, 8⁰ (передр. статтей з „Америки“) Див. теж Народна Бібліотека „Америки“, ч. 17. — Вячеслав Липинський.

1926 р.

75. Райхенав (Австрія). До Окружного Отамана IV Округа Січової Орґанізації в Дітройті, Міш. — 4.XII. 1925, Райхенав. — Січ, Рік IX, Шікаґо, Ілл., (15-го січ.), ч. 2, ст. 1. — В. Липинський.

76, Лист до Редакції „Богословії“. Райхенав, 17.XII. 1925 р. — Чверть століття на митрополичому престолі. Богословія, кн. 1—2, ст. 248—250. — Вячеслав Липинський.

77, Завдання українського студенства. (Лист до Редакції) 16.I. 1926. Райхенав в Австрії. — Студенський Вісник, Прага, Річник IV. Лютий, № 2, ст. 2—10. Вячеслав Липинський.

Рец. Др. В. Сіменович. В. Липинський про завдання українських студентів. — Січ, Шікаґо, Річник IX, (15 квітня), № 8, ст. 5.

78. W dyskusji o idei. Prof. Jaworski otrzymał od jednego z swych b. uczniów, obecnie konserwatywnego polityka ukraińskiego, list ze wszech miar godny uwagi. Zamieszczamy go, podnosząc, że w całej tej dyskusji zostawiamy autorom zupełną swobodę, zastrzegamy sobie tylko na końcu wypowiedzenie własnego zdania. (Прим. редакції „Часу“). — Czas, Kraków, 1 maja, № 99 (ст. 1—2 незазн.), № 100 (ст. 1—2 незазн.) — Б. П.

І осібно передрук з Часу по українськи:

79. Універсалізм у хліборобській ідеольоґії. (Лист *** до проф. Яворського) (переклав Евген Томашівський). Прага. Накладом „Український Стяг“. 8⁰. — Б. П.

Рец.: І. Гла—вич. Універсалізм у хліборобській ідеольоґії (Лист *** до проф Яворського). Прага 1926 р. Накладом „Український Стяг“. Ст. 16. Поступ, Львів, 1927, 7 Річник, березень — цвітень, 3—4 число, ст. 122—123.

80. Листи до Братів—Хліборобів про ідею і організацію українського монархізму. (Відень), Ст. XLVIII + 580. 8⁰. Вячеслав Липинський. [1])

[1]) Поодинокі частини „Л. до Б. Х“. були видані вже передтим, про що гл. вище.

Рец.: Др. Володимир Левицький: „Листи до братів—хліборобів“. Галич, в грудні 1925 р. — Український Голос, (10 січня), 1926, ч. 2, ст. 3.

Володимир Мартинець. Критичні уваги до „Листів до Братів Хліборобів“ В. Липинського. — Студенський Вісник. Прага, Річник IV., 1926, червень, ч. 6, ст. 11—17, вересень—жовтень, ч. 9—10, ст. 31—37 і грудень, ч. 12, ст. 19—26.

В. Левицький: Листи Липинського. (В прим. Вячеслав Липинський, Листи до Братів—Хліборобів Відень 1926. Ст. XLVIII + 580). — Діло (10 грудня) 1926, ч. 274, ст. 2 і (11 грудня), ч. 275, ст. 2.

1927. р.

81. Два листи до молоді. I. „Українська акція“. (Лист — відповідь п. В. Липинського І. Лоському з дня 7.VIII. 1924 на питання: що таке „активність“ і „неактивність“ і яка акція потрібна, щоб не тільки притягнути нових людей, але й не втратити тих, що вже є в гетьманських орґанізаціях.

II. Націоналізм, патріотизм і шовінізм (Лист п. В. Липинського до п. Богдана Шемета писаний у Райхенав дня 12.XII. 1925 у відповідь на поставлене питання). — Поступ 7 Річник, січень—лютень 1—2 ч., ст. 11—14, 14—16. — В. Липинський.

82. З приватного листування В. Липинського. Лист п. В. Липинського до п. Я., С., члена „Ініціятивного гуртка українського селянсько-хліборобського Союзу“, з дня 16.II. 1924 р., з виясненням непорозумінь щодо ідеольоґії й характеру українського Союзу Хліборобів—Державників.

II. Лист п. В. Липинського до Редакційної Колеґії „Українського Скитальця“ в Йозефові, з дня 31.III 1924 р. В. Л. — Ib. травень—червень 5—6 число, ст. 135—138, 138—142. — В. Липинський. Гл. теж передрук в Канадійській Січі, Вінніпеґ. Ман. Квітень 15, 1928, Рік I., Число 1, ст. 5 і 6. — В. Липинський.

83. Мораль Українця—державника. II. В. Липинський на Всесічовий Зїзд вислав привіт, в якім виложив, які моральні цінності повинен мати український державник. Уривок цеї статті подаємо нижче нашим читачам. Український Голос, Перемишль, (4 вересня), ч. 36, ст. 1—2.

1928 р.

84. З нагоди ювилею. (Лист Вячеслава Липинського). До Видавничої Спілки і Редакції „Діла“ у Львові. Писане в Райхенав, 14.XII. 1927. — Ювилейне число „Діла“ (14 січ.), ч. 10, ст. 16—17. — В. Липинський.

85. Хам і Яфет. З приводу девятих роковин 16/29 квітня 1918 р. Львів, Накладом „Поступу“, ст. 30 + (1), 8⁰.— Вячеслав Липинський.

Гл. теж: Поступ, Річник 8, березень—квітень, 3—4 ч. ст. 73—92. — Вячеслав Липинський.

1929 р.

86. O rządzie hetmańskim i idei Krajowej na Ukrainie. Tobelbad w Austrji. W grudniu 1928 r. — Przegląd Wileński, Wilno (6 stycznia) 1929, № 1, ст. 7—9. — Wacław Lipiński.

87. Гл. теж: **Стаття В. Липинського в часописі „Przegląd Wileński“.** (Переклав А. М. зі статті, поміщеної в „Przegl. Wil.“, Вильно, 1929, № 1). — Поступ, 9 Річник, Березень, 3 число, ст. 78—82.

88. Про чистоту ідеї. Лист Вячеслава Липинського. На виразне бажання Шановного Автора містимо цей лист без ніяких змін і скорочень. (Від Ред.) Бадеґ в Австрії, 12 березня 1929 р. — Діло (20 берез.), № 61, ст. 4 — Вячеслав Липинський.

89. „Нова Зоря“ і ідеольоґія гетьманців. Лист до ред. Діла. Бадеґ, 8 липня 1929. — Ib. ч. 157, ст, 1—2, ч. 158, ст. 2, ч. 159, ст. 2—3. — В. Липинський.

1930 р.

90. Проти невідповідних метод у публіцистиці. Бадеґ, 7.II. 1930 р. — Ib. (12 лют.), ч. 33, ст. 2. — Вячеслав Липинський.

91. Лист п. Вячеслава Липинського до Редактора „Діла“ п. Василя Мудрого про галицьку політику, писаний з нагоди статті п. І. Кедрина в „Розбудові Нації“. (Прим.: З ріжних причин лист цей писаний п. В. Липинським в маї 1929 р. не дійшов в своїм часі до рук п. Василя Мудрого. Тому одначе, що порушені в цьому листі питання не стратили своеї актуальности, містимо його в Бюлетені. Редакція). — Бюлетень Гетьманської Управи, Березень, ч. 3, ст. 1—7. — В Липинський в. р.

92. Лист В. К. Липинського до Ради Присяжних У.С.Х.Д. Бадеґ, 29.XI. 1929. — Ib. ст. III. — Вячеслав Липинський.

93. Лист В. К. Липинського до Ясновельможного Пана Гетьмана. Бадеґ, 29.XI. 1929. — Ib. ст. II. — Вячеслав Липинський.

94. Заява В. Липинського і С. Шемета. — Ib. ст. IV. — Вячеслав Липинський. Сергій Шемет.

95. Розкол серед Гетьманців. (Лист до Редакції). 20.IX. 1930 р. Бадеґ в Австрії. — Діло, (30 вер.

— 1 жовт., 3—4. жовт., 7—9. жовт.), ЧЧ. 216—217, 219—220, 222—224, ст. 4. — В. Липинський.

1931 р.

96. **Боротьба закону землі й закону капіталу.** Дзвони, ч. I (квітень), ст. 16. — 18 Липинський Вячеслав.

97. **Необхідна прикмета для провідників нації.** (Передрук за дозволом Автора з „Листів до Бр.-Хл., вид. 1926, ст. 362/7. — Ib. ч. II. (травень), ст. 88—93. — В. Липинський.

98. **До читачів з ворожих таборів.** Хаос і безкарність. — Давніше і нині. — Боротьба зі скунксами. — Во імя ідеї. — Уривок зі вступу до „Листів до Братів—Хліборобів" ст. XVIII. (Книжка має XLVIII + 580). — Діло, 20/VI. Ч. 135, ст. 2.

99. **Коли і як етнічна група стає нацією і перестає нею бути.** — Дзвони, ч. III. (червень), ст. 180—92. — В. Липинський.

100. **Консерватизм і поступ.** — Ib. Ч. IV-V (Липень—серпень), ст. 283—95. — В. Липинський.

101. **Розвиток матеріяльн. культури і громадська мораль.** — Ib. Ч. VI (вересень), ст. 375—8. — В Липинський.

102. **З листування із В. Липинським.** Причинки для характеристики людини. Діло, 15/XI., ч. 258, ст. 2—3, 17/XI., ч. 259, ст. 2. — Роман Метик.

103. **Збірник Хліборобської України.** Прага, Т. I. Складено під загальним проводом † Вячеслава Липинського при співучасти Володимира Залозецького, Миколи Кочубея, Василя Кучабського, Романа Метельського і Михайла Савур-Ципріяновича.

104. **Вступне слово.** — Ib. ст. 1—13 — †Вячеслав Липинський.

105. **Комунікат.** [Діло, ч. 216—24; 30.IX.—9.X. 1930 п. з. „Розкол серед Гетьманців." (Лист до редакції).]. — Ib. ст. 14—34. — † Вячеслав Липинський.

1932 р.

106. **Ідея української держави.** Образ — Здійснювання — Зберігання. (Уривки з твору В. Л-го п. з. „Вступне Слово" у „Збірнику Хл.—Укр."). — Мета, 24/IV., Ч. 16, ст. 2. —†Вячеслав Липинський.

Після смерти Вячеслава Липинського появилися ось такі статті, звязані з його особою:*)

1931 р.

1. Б. П. Вячеслав Липинський. 1882 — †14.VI 1931. — Діло, 19/VI, Ч. 134, ст. 1.

2. А. Ч., Вячеслав Липинський. *5.IV 1882 — †14.VI 1931. — Нова Зоря, 21/VI, Ч. 45, ст. 1—2.

3. Б. П. Останні хвилини бл. п. В. Липинського. (Лист з Австрії).— Діло, 24/VI, Ч. 138, ст. 3.

4. Маріян Козак. З життя та діяльности Вячеслава Липинського.— Ib. (28/VI) Ч. 141, ст. 3 (30/VI) Ч. 143, ст. 3, (1/VII) Ч. 144, ст. 3, (2/VII) Ч. 145, ст. 4, (3/VII) Ч. 146, ст. 3.

5. Маріян Козак. Вячеслав Липинський. *5.IV. 1882 — †14.VI. 1931. — Мета, 28/VI, Ч. 16, ст. 6—7.

6. Маріян Козак. Вячеслав Липинський. *5.IV. 1882. — †14.VI. 1931. — Неділя, 28/VI, Ч. 23, ст. 6.

7. Б. П. Вячеслав Липинський. Український Голос, 28/VI, Ч. 23, ст. 1.

8. Б. П. Вячеслав Липинський (Некрольог). — Тризуб, Париж, (рік вид. VII, 28/VI, Ч. 25, ст. 3.

9. В. Прокопович. Памяті Вячеслава Липинського. — Ib. 3—7.

10. Б. П. Вячеслав Липинський. Дзвони, Ч. III (червень), ст. 145—7.

11. Др. Василь Кучабський, (Берлін). Ще про останні хвилини бл. п. Вячеслава Липинського. — Діло, 4/VII, Ч. 147, ст. 3.

12. Олександер Шульгин. На смерть В. Липинського. — Тризуб, Париж, (рік вид. VII). 5/VII, Ч 16, ст. 2—4.

13. Похорон Б. П. Вячеслава Липинського. Луцьк, 5. липня 1931. — Діло, 11/VII, Ч. 152, ст. 3.

---

*) Крім того самі оповістки про смерть Вячеслава Липинського помістили такі часописи: Діло, 18/VI. 1931., Ч. 133, ст. 4; Мета 21/VI т. р. Ч. 15, ст. 4; Правда, 21/VI т. р., Ч. 24, ст. 1.

14. На рідній, не — своїй землі. (Похорон Вячеслава Липинського). Тризуб, Париж, (рік вид. VII), 2/VIII, Ч. 29—30, ст. 33—34.

15. Михайло Савур—Ципріянович. Вияснення в справі похоронів пок. В. Липинського. Листування Редакції. — Діло, (6/VIII.) Ч. 174, ст. 3—4.

16. Ludgard Grocholski. Wspomnienie Pośmiertne. Ś. P. Wacław Lipiński. — Herold, Варшава, II. зш., ст. 140—42.

17. L. A. Zgon ukraińskiego krajowca. — Przegląd Wileński, № 14—15, ст. 6—7.

18. Б. П. † Вячеслав Липинський, *5.IV. 1882 р. — † 14.VI 1931 р. — Наш Приятель, (рік вид. XI) Ч. 1 (вересень). ст. 10.

19. Др. К. Чехович. Вячеслав Липинський, як історик. — Літ. Наук. Вістник, кн. X. (за жовтень), ст. 903—8.

1932 р.

20. Евген Кремянецький. Остання праця Вячеслава Липинського. В перші роковини смерти. — Діло, 14/VI, Ч. 129, ст. 3.

Нічого не варті ідеї політичні, коли нема кому їх реалізувати. Політична теорія без орґанізації, це тільки змарнований на друк папір і даром витрачений час.

В. Липинський.

I Літна Премія.

Улаштована нами перша на наших землях „Премія Точности“, — яка мала на цілі переломати це дивне на українському грунті — і в сутті речі погубне для розвитку української преси — байдужне та легковажне трактовання читачами своїх обовязків, виявила, що наш почин зустрівся із живим відгуком зі сторони Шановних Передплатників, бо до I Л. Премії стало більш сотні — Поважних Читачів, які точним виконанням своїх обовязків засвідчили, що бути точним передплатником — ніщо важкого та неможливого навіть для українця.

Щиро заявити можемо, що започаткована нами отся імпреза не приносить нам найменшої матеріяльної користи, навпаки — ми мали навіть доволі поважні видатки на її улаштовання, даючи кожному з точних Передплатників добру і дорогу книжку — але ми виграли морально, бо доказали, що цінимо високо совісність читача і в службі для його добра ми всіх старань доложимо, щоби нашого читача вдоволити.

І ніщо не значить, що тих нагороджених І. Л. П. є лиш 10% усіх наших Передплатників — бо навіть тих 10 відсотків Передплатників, свідомих місії, яку наш журнал має сповнити, не допустять, щоби журнал наш хоч на хвилину міг захитатися та зупинитися на важкому шляху, якому на імя: „періпетії українського друкованого слова“.

Віримо, що слідуюча Премія — яку небаром улаштуємо — згуртує коло себе не 10 — а 99 % усіх наших Передплатників.
Тому спокійно дивимося вперід перед себе!

Нагороду І Л. Премії одержали:
(Спис нагород подаємо після почт.)

1.	о. Панасевич Дмитро		п. Балигород
2.	о. Сухий Володимир — Волоське Село		„ Болехів
3.	п. Ковнак Михайло		„ Борщів
4.	п. Радн. Саляк Олексій		„ Ходорів
5.	п. Грицина Михайло		„ Хойніце
6.	о. Прийма Іван		„ Хирів
7.	о. Дерлиця Микола	Тростянець	„ Долина
8.	Мар. Гімн. Т-во		„ Городок Я.
9.	п. Шикула Стефан		„ Ярослав
10.	Гр.-кат. Уряд Парох.		„ Краків
11.	о. Ступак Дмитро		„ Ліско
12.	о. Шуплат Юліян		„ Ліско
13.	о. Йосифович Дмитро	Хітар	„ Лавочне
14.	Манастир ОО. Василіян		„ Лаврів
15.	о. Манишівський Мих.		„ Лошнів
16.	о. Коліда Софрон	Поздач	„ Медика
17.	п. Форович Богдан		„ Опатів К.
18.	п. Кухній Олекса	Виноград	„ Отинія
19.	о. Бровко Мих.	Рунгури	„ Печеніжин
20.	о. Несторович Лев		„ Перемишль
21.	о. Пинило Василь		„ „
22.	о. Др. Решетило Роман		„ „
23.	Преосв. Кир Григорій		„ „
24.	Успен. Лавра ОО. Студитів		„ Перемишляни
25.	п. Головатий Дмитро	Студзян	„ Переворськ
26.	п. Др. Лятишевський М.		„ Пулави
27.	п. Проф. Моравецький М.		„ Пуща Мар.
28.	п. Др. Метелля Осип		„ Радимно
29.	о. Лещук Осип		„ Рава Руська
30.	о. Залужний Лев	Заланів	„ Рогатин
31.	п. Гермак Роман	Брешків	„ Ропєнка
32.	о. Венгринович Вол.	Ваньовичі	„ Самбір
33.	п. Вербицький Зен.		„ Кособуди
34.	п. Кадобянський М.		„ Станиславів
35.	о. Заяць Іван	Тулиголови	„ Судова Вишня
36.	Манастир ОО. Василіян	Букова	„ Сусядовичі
37.	п. Радн. Барусевич Т.		„ Сосновець
38.	о. Ісаїв Іван	Крехівці	„ Станиславів
39.	п. Марків Осип		„ „
40.	о. Корлятович Іван	Кавсько	„ Стрий
41.	о. Бородайкевич Т.		„ Тернопіль
42.	о. Мандичевський К.	Турівка	„ Тарноруда

43. о. Олексин Василь		п.	Тартаків
44. о. Казанівський П.	Нивиці	„	Топорів
45. о. Кузьма Зин.		„	Теребовля
46. о. Метельський Ст.	Лисятичі	„	Угерсько
47. о. Осмак Роман	Тудорковичі	„	Угринів
48. о. Негребецький Юл.	Бандрів	„	Устрики Д.
49. п. Цебринський І.	Лубянки Н.	„	Збараж
50. п. Завадович Олена	Ремезівці	„	Золочів
51. п. Ванчицький Ст.	Туради	„	Жидачів
52. п. Др. Савочка Ст.		„	Пістинь
53. о. Подляшецький П.	Дорожів	„	Лука к. Сам.
54. п. Філясова Анна	Дятківці	„	Коломия
55. о. Головацький Ст.	Виспа	„	Стрілиська Н.
56. о. Прийма Теоф.	Дуліби	„	„
57. о. Ратич Стефан		„	Тернопіль
58. о. Казновський Ан.	Глубічок	„	Озеряни
59. п. Головацький Т.	Любша	„	Стрілиська Н.
60. о. Медицький Йос.	Бортків	„	Красне
61. Манастир С. С. Вас.		„	Словіта
62. Гр.-кат. Уряд Парох.		„	Ожидів
63. о. Чубатий Теодор		„	Лисець
64. Проф. Підлужний М.		„	Бережани
65. о. Мохнацький Стефан		„	Теребовля
66. п. Прихитко Олек.	Верешиця	„	Лелехівка
67. п. Ковпак Михайло		„	Борщів
68. о. Плакида Гр.	Скалат С.	„	Скалат
69. о. Петик Іван	Вяцковичі	„	Крукеничі
70. о. Ваврик Михайло		„	Підкамінь к. Б.
71. о. Галькевич Тад.	Головецько	„	Тухля
72. Гр.-кат. Уряд Пар. (2 нагороди)		„	Сороки
73. о. Белей Василь		„	Львів
74. о. Мітр. Базюк Олекса		„	„
75. Бог. Наук. Т-во		„	„
76. Преосв. Кир Іван		„	„
77. о. Василів Стефан		„	„
78. о. Мітр. Войнаровський Тит		„	„
79. о. Др. Глинка Лев		„	„
80. п. През. Децикевич В.		„	„
81. Т-во „Дністер"		„	„
82. п. Др. Дзерович М.		„	„
83. о. Крил. Дир. Дзерович Юліян		„	„
84. Іст. Семин. Гр.-Кат. Б. Акад.		„	„
85. Др. Зубик Роман		„	„
86. п. Др. Кміцикевич І.		„	„
87. п. Колик Ірена		„	„
88. п. проф. Кудрик Борис		„	„
89. о. Лада Михайло		„	„
90. Наук. Біб. Гр.-Кат. Б. Ак.		„	„
91. о. Крил. Рудь Стефан		„	„

92. Філія укр. гімназії		п. Львів
93. п. Янович Ксеня		„ „
94. о. Кузьмак М.		„ Чікаго
95. п. Др. Тарнавський Е.		„ „
96. Кан. Т-во „Січ“		„ Віндсор
97. п. Метельський Р.		„ Прага
98. о. Др. Горникевич М.		„ Відень
99. о. Карпинський Плятон		„ Островчик к.Т.
100. о. Ждан Іван		„ Сороцко к. Гр.
101. о. Др. Сампара Степан		„ Львів
102. п. Шумелда Павло	Ястковичі	„ Розвадів
103. о. Жовтанецький Іляріон	Суходіл	„ Рожнятів
104. Др. Копистянський Адріян		„ Львів
105. о. Юхнович Михайло		„ Плавча Мала
106. о. Мотюк Василь		„ Маріямполь
107. о. Кудрик Теодозій		„ Рогатин
108. Др. Тригубчак Арсен		„ Скалат
109. Др. Дольницький Богдан		„ Рожнів
110. о. Савицький Йосиф		„ Стрий
111. п. Гриневичівна Дарія	Пітушків	„ Олика
112. о. Радомський Антін	Каплинці	„ Плавча Мала
113. п. Сірецький Ярослав	Гаврилівка	„ Тарновиця
114. п. Шанковська Іванна	Чучмани	„ Буск
115. о. Віцеректор Малиновський		„ Львів

Редакція та Адміністрація.

ОГОЛОШЕННЯ.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, КІЛІНСЬКОГО Ч. 3/II. ТЕЛ. 94-56.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“, ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.

Додаток до попереднього ч. „Дзвонів“ (ч. 6. 1932).

Важніші похибки в „Бібліографічнім показчику до писань В. Липинського“ *Мр. А Струтинської,* Дзвони, 1932, Ч. 6 (15) червень.

1) Ст. 491 під числом 5.: д. Піснячовському — має бути: д. Піснячевському; 2). ст. 492 в прим. зі значком [1]) надр.: Ця стаття поміщена є вправді ще і в комплєті за 1911 р. — м. б.: Ця стаття поміщена є вправді ще в комплєті за 1911 р.; 3) ст. 493 під числом 52: Къ Украини — м. б.: Къ Украинѣ; 4) тамже в прим. зі значком [2]) надр.: Украинская Жизнь, Москва, Nr. 10, ст. 103—110 — м. б.: Украинская Жизнь, Москва, 1912, Nr. 10, ст. 103—110; 5). ст. 496 під ч. 70.: **З приводу статті Залєського — м б. З приводу статті ґенерала Залеського;** 6). ст. 496 під ч. 84: писане в Райхенав — м. б.: в Бадегу; 7). ст. 498 під ч. 101.: **Розвиток матеріяльн. культури** — м. б. **Розвиток матеріяльної культури.**

Текст від слів: „Після смерти Вячеслава Липинського появилися ось такі статті, звязані з його особою“ і т. д. ст. 448—9 не належить до цього „Показчика“.

Належить теж зазначити такі незгадані в „Показчику“ речі В. Липинського, про яких існування подає вістку п. М. Савур-Ципріянович у нещодавному листі: I). **Лист до редакції** — Укр. Голос, Перем., 1922., ч. 30. — II). три переклади з В. Л. о. М. Фірака: 1). **Religia i Politika.** — Narodna Politika, Zagreb 16, 19 i 21/XI 1927, чч. 83, 84 і 85. — 2) **Uloga inteligencije u socijalizmu** (лист 17). — Hrvatska Straža, Zagreb, 10 studenoga 1929, ч. 113. — 3) **Socijalizam i politika.** (Лист 17), — Ib. 14 і 15 stud. 1929. чч. 116 і 117. — П. М. Савур-Ципріянович на підставі замітки Покійного в кореспонденції потверджує крім того здогад, висловлений в „Показчику“, що псевдонім „Civis“ з „Przegląd-y Krajow-ого“ приналежить В. Липинському.

Важніші доповнення до списку статтей, що появилися після смерти В. Липинського в звязі з його особою (Дзвони, ч. 6, 1932, ст. 498/9.):

1931. р.

Богословія, т. IX, Кн. 4, ст. 367—8. — Вячеслав Заїкин: Вячеслав Липинський.

Дзвони, грудень ч. 9, ст. 633—5. — М. Козак: Вп. Редакторам Української Загальної Енциклопедії „Книга знання“ в альбом.

Українське життя (Станисл.), ч. 2, ст. 1. — Без підпису: † Вячеслав Липинський * 5.IV. 1882. — † 14.VI. 1931.

Записки Н. Т. Ш. т. 151, ст. 230—5. — Б. п.: Вячеслав Липинський.

Липинський, як ідеольоґ і політик. Ужгород, ст. 76. — 8°.

Незалежність, ч. 12/13 *)

Нива, Львів, (червень) ч. 6, ст. 229—230. — Б. п.: Некрольоґ. † Вячеслав Липинський.

Руски Новини, Дяково. 28.VIII., ч. 1 — Б.п.: Умар Вячеслав Липинський.

Prager Presse з 23. VI.*).

Przewodnik Historyczno-Prawny, Rocz. II — zesz. 2/3, Lwów, ст. 243—245. — Wacław Zajikin: Śp. Wacław Lipiński.

Hrvatska Straža, Zagreb, з д. 26.VII ч. 142, ст. 4. — M. F.: Smrt Vjačeslava Lipinskog.

Tagespost, Graz 21. VI. і 23. (?/VI.*)

Deutsche Allgemeine Zeitung, Berlin, з д. 26.VI. — Dr. W. Z.; Schwarzes Brett W. v. Lipińskij †.

Новий Час, **) 22/VI. ч. 67, ст. 1—2. — Б. п.: † Вячеслав Липинський 1882 — † 14,VI. 1931

Шляхом незалежности (Варшава) ч. 3, ст. 161—163. — Є. Гловінський: Памяти В. Липинського.

1932. р.

Wiadomości Historyczne (Kw. Hist. R. XLVI t. II.) 1932. Z. 1—2 — Б. п. Wacław Lipiński.

Хліборобський шлях, січень, ст. 16—17. — Теофіль Коструба: Серед книжок і журналів. (Огляд новішої української державницької літератури).

Ib. лютий, ст. 41—2. — Др. К. Гл.: Свої й чужі про Липинського.

Ib. березень, ст. 66—9, (квітень) ч. IV, ст. 88—91. — Дмитро Дорошенко: З моїх споминів про В. Липинського.

Ib. (червень) ч. VI., ст. 121—24. — Димитрій Лешневський: Про Вячеслава Липинського (В перші роковини смерти — 14.IV. 1932)

---

*) Точніших бібліографічних даних подати не має змоги.
**) Крім цього оловістка про смерть В. Л. — Ib. 19.VI. т. р. ч. 66, ст. 1.

ВЯЧЕСЛАВ ВІНКЕНТІЙ КАЗИМИРОВИЧ
ЛИПИНСЬКИЙ
(*17. IV. 1882 — † 14. VI. 1931)